บทที่ 2

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การมีส่วนร่วมของชุมชนป่าต้นน้ำกรุงชิงในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาโดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ผู้วิจัยกำหนดแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
2. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษา
3. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง
4. แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่าย
5. แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินแบบเสริมพลัง
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

ปัจจุบันการมีส่วนร่วมเป็นคำกล่าวที่แพร่หลายมากในงานพัฒนา แต่ความหมายของการมีส่วนร่วมมักถูกนำไปใช้เป็นเครื่องมือให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม หรือโครงการที่กำหนดไว้มากกว่าการมีส่วนร่วมตามความหมายที่แท้จริง

1. การมีส่วนร่วมของประชาชน

1.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

Erwin William (1976 อ้างอิงใน http://www.moac.go.th/builder/kmops/images/8cor1.pdf 16/04/2552) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมไว้ว่าเป็นกระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ แก้ปัญหาของตนเอง เน้นการมีส่วนเกี่ยวข้องอย่างแข็งขันกับประชาชน ใช้ความคิดสร้างสรรค์และความชำนาญของประชาชนแก้ไขร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสมและสนับสนุน ติดตามการปฏิบัติงานขององค์การและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

Lisk Franklyn (1985 อ้างอิงใน http://www.moac.go.th/builder/kmops/images/8cor1.pdf 16/04/2552) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่า การมีส่วนร่วม

ของประชาชนจะต้องมีความสัมพันธ์กับแนวคิดของการเชื่อใจและการยอมรับตนเอง เพื่อที่จะนำไปสู่การมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างยั่งยืน ซึ่งสามารถสังเกตได้จากระดับความ พึงพอใจ ระดับความไว้วางใจและต้องครอบคลุมทัศนคติ ความคาดหวังและกิจกรรมที่ต้องปฏิบัติร่วมกัน

Turton Andrew (1987 อ้างอิงใน http://www.moac.go.th/builder/kmops/images/8cor1.pdf 16/04/2552) การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึงการรวมความสนใจของแต่ละคน ซึ่งมีความเกี่ยวพันกันทางด้านความรู้สึกในกิจกรรมต่างๆ ในลักษณะของความร่วมมือ ร่วมใจ ร่วมกำลัง จนกระทั่งเกิดการรวมกันเป็นกลุ่มขึ้น

ภูมิธรรม เวชยชัย (2527 อ้างอิงใน http://www.moac.go.th/builder/kmops/images/8cor1.pdf 16/04/2552) ได้ให้ ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริงว่า หมายถึง การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตน จัดการและควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากร และปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจ และสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกสังคมและได้พัฒนา การรับรู้และภูมิปัญญาซึ่งแสดงออกในรูปของการตัดสินใจกำหนดชะตาชีวิตของตนเองอย่างเป็นตัวของตัวเอง และได้นำเสนอแนวทางปฏิบัติเพื่อจะให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนา

ชาติชาย ณ เชียงใหม่ (2531 : อ้างอิงใน http://www.moac.go.th/builder/kmops/images/8cor1.pdf 16/04/2552) ได้ให้คำนิยามของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนา หมายถึง การที่ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดและร่วมมือในการพัฒนาชุมชนของตนเอง โดยเริ่มตั้งแต่ การรู้ถึงสภาพปัญหา ความต้องการ เสนอแนวทางการแก้ปัญหา และลงมือแก้ปัญหาของชุมชนในส่วนที่สามารถกระทำได้

ทนงศักดิ์ คุ้มไข่น้ำ (2534 อ้างอิงใน http://www.moac.go.th/builder/kmops/images/8cor1.pdf 16/04/2552) มีความเห็นว่าการมีส่วนร่วมของประชาชน คือการที่ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งในลักษณะการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติการ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมติดตามประเมินผล เป็นกระบวนการที่กลุ่มเป้าหมายได้รับโอกาส และใช้โอกาสที่ได้รับแสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิดแก้ไขปัญหาความต้องการของตนโดยการช่วยเหลือของหน่วยงานภายนอกน้อยที่สุด

1.2 เงื่อนไขพื้นฐานของการมีส่วนร่วม

เงื่อนไขพื้นฐานของการมีส่วนร่วมมี 3 ประการคือ

1.2.1 ต้องมีอิสรภาพ หมายถึง มีอิสระที่จะเข้าร่วมหรือไม่ก็ได้ การเข้าร่วมต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจ การถูกบังคับให้เข้าร่วมไม่ว่าจะในรูปแบบใด ไม่ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วม

1.2.2 ต้องมีความเสมอภาค บุคคลที่เข้าร่วมในกิจกรรมใดจะต้องมีสิทธิเท่าเทียมกับผู้เข้าร่วมคนอื่น ๆ

1.2.3 ต้องมีความสามารถ บุคคลหรือกลุ่มเป้าหมายจะต้องมีความสามารถพอที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมนั้น ๆ หมายความว่า ในบางกิจกรรมแม้จะกำหนดว่าผู้เข้าร่วมมีเสรีภาพและเสมอภาค แต่กิจกรรมที่กำหนดไว้มีความซับซ้อนเกินความสามารถของกลุ่มเป้าหมาย การมีส่วนร่วมย่อมเกิดขึ้นไม่ได้

1.3 องค์ประกอบของการมีส่วนร่วม

องค์ประกอบของการมีส่วนร่วมมี 3 ด้าน คือ

1.3.1 ต้องมีวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายชัดเจน การให้บุคคลเข้าร่วมในกิจกรรมหนึ่งๆ จะต้องมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ชัดเจนว่าเป็นไปเพื่ออะไร ผู้เข้าร่วมจะได้ตัดสินใจถูกว่าควรเข้าร่วมหรือไม่

1.3.2 ต้องมีกิจกรรมเป้าหมาย การให้บุคคลเข้ามีส่วนร่วมต้องระบุลักษณะของกิจกรรมว่ามีรูปแบบและลักษณะอย่างไร เพื่อที่บุคคลจะได้ตัดสินใจว่าควรเข้าร่วมหรือไม่

1.3.3 ต้องมีบุคคลหรือกลุ่มเป้าหมาย การให้บุคคลเข้ามามีส่วนร่วมจะต้องระบุกลุ่มเป้าหมาย อย่างไรก็ตาม โดยทั่วไปกลุ่มบุคคลเป้าหมายมักถูกจำกัดโดยกิจกรรมและวัตถุประสงค์ของการมีส่วนร่วมอยู่แล้วโดยพื้นฐาน โดยแท้จริงนั้น กระบวนการมีส่วนร่วมอาจจะไม่สามารถกระทำได้ในทุกๆ ประเด็น ดังนั้นจึงมีแนวทางทั่วๆ ไปบางประการเกี่ยวกับประเด็นที่ควรใช้กระบวนการมีส่วนร่วม ได้แก่

1) การตัดสินใจและผลกระทบที่สำคัญ
2) การตัดสินใจจะมีผลกระทบต่อบางคนมากกว่าคนอื่น
3) การตัดสินใจจะมีผลกระทบต่อผลประโยชน์ของบางคนหรือกลุ่มคนที่มีอยู่เดิม
4) การตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความขัดแย้งอยู่ก่อนแล้ว
5) ความจำเป็นเพื่อให้มีการสนับสนุนต่อผลการตัดสินใจ

ดังนั้น การมีส่วนร่วมของบุคคลจึงมีอยู่ในเกือบทุกกิจกรรมของสังคม ขึ้นอยู่กับความสนใจและประเด็นในการพิจารณา แต่มีเงื่อนไขพื้นฐานในการมีส่วนร่วมว่าต้องมีอิสรภาพ ความเสมอภาค และความสามารถในการเข้าร่วมกิจกรรม นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมต้องมีวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมาย ต้องมีกิจกรรมเป้าหมาย และต้องมีกลุ่มเป้าหมาย ทั้งนี้ เพื่อให้กระบวนการมีส่วนร่วมดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

1.4 ระดับขั้นของการมีส่วนร่วม

ระดับขั้นของการมีส่วนร่วมมี 4 ระดับ ดังนี้

1.4.1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making)

1.4.2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ (Implementation)

1.4.3 การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefit)

1.4.4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

การให้ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนร่วมนั้นสามารถทำได้ในหลายระดับ ขึ้นอยู่กับผู้บริหารแต่ละยุคว่าจะให้ความสำคัญต่อของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมากน้อยต่างกันคือ

1) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเป็นผู้ใช้อำนาจ หมายถึง ให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้าจัดการหรือดำเนินการเอง โดยไม่มีการติดต่อกับผู้บริหารก่อน ซึ่งอาจมีการตอบโต้จากผู้บริหาร เช่น การตั้งศาลเตี้ย การเดินขบวน การเข้ายึดสถานที่ของทางราชการเพื่อเรียกร้องความเป็นธรรม เป็นต้น

2) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและผู้บริหารร่วมกันแก้ปัญหา โดยมีอำนาจเท่าเทียมกัน เช่น โครงการทำความสะอาดหมู่บ้าน การสร้างถนน และขุดบ่อน้ำในหมู่บ้าน เป็นต้น

3) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเป็นที่ปรึกษา หมายถึง ผู้บริหารของความคิดเห็นจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และตั้งใจที่จะกระทำตามความเห็นนั้น แต่ก็ยังมีอำนาจที่จะไม่รับความคิดเห็นนั้นไปปฏิบัติ เช่น การตั้งคณะกรรมการเพื่อการประสานงานระหว่างประชาชนและส่วนราชการ การแต่งตั้งคณะที่ปรึกษา การประชุมกลุ่มย่อยเพื่อรับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเฉพาะกลุ่ม เป็นต้น

4) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแสดงความคิดเห็น ผู้บริหารให้โอกาสผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแสดงความคิดเห็นในบางเรื่อง แต่มักจะไม่นำความเห็นไปปฏิบัติและยังมีอำนาจที่จะไม่รับฟังความคิดเห็นนั้น เช่น การประชุมใหญ่ที่ให้โอกาสผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกคนได้แสดงความคิดเห็น การขอความเห็นในกฎระเบียบที่กำลังจะนำออกมาใช้

5) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียรับทราบ เป็นการแถลงข่าวสาร/หรือมติต่าง ๆ ให้รับทราบ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอาจมีปฏิกิริยาโต้ตอบหรือไม่มีก็ได้ เช่น การแถลงถึงโครงการต่าง ๆ ที่มีมติให้ดำเนินการ การริเริ่มกฎหมายต่าง ๆ และการเวนคืนที่ดิน เป็นต้น

6) ผู้บริหารใช้อำนาจ กล่าวคือ ผู้บริหารใช้อำนาจจัดการ โดยไม่แจ้งให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทราบล่วงหน้า เช่น การสืบสวน จับกุมผู้กระทำผิดกรณีต่าง ๆ โดยไม่ต้องให้ทราบล่วงหน้า เป็นต้น

ระดับการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียเรียงตามลำดับจากต่ำสุดไปหาสูงสุด ได้แก่

1) ระดับการให้ข้อมูลเป็นระดับต่ำสุด และเป็นวิธีการที่ง่ายที่สุดของการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้วางแผนโครงการกับผู้มีส่วนได้เสีย เพื่อให้ข้อมูลแก่ผู้มีส่วนได้เสียเกี่ยวกับการตัดสินใจของผู้วางแผนโครงการ แต่ไม่เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นหรือเข้ามาเกี่ยวข้องใดๆ วิธีการให้ข้อมูลอาจทำได้หลายวิธี เช่น การแถลงข่าว การแจกจ่าว การแสดงนิทรรศการ และการทำหนังสือพิมพ์ให้ข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆ

2) ระดับการเปิดรับความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้เสีย เป็นระดับขั้นที่สูงกว่าระดับแรก กล่าวคือ ผู้วางแผนโครงการเชิญชวนให้ผู้มีส่วนได้เสียแสดงความคิดเห็นเพื่อให้ได้ข้อมูลมากขึ้น และประเด็นในการประเมินข้อดีข้อเสียชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น การสำรวจความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้เสียเกี่ยวกับการริเริ่มโครงการต่างๆ และการบรรยายให้ผู้มีส่วนได้เสียฟังเกี่ยวกับโครงการต่า งๆ แล้วขอความคิดเห็นจากผู้ฟัง เป็นต้น

3) ระดับการปรึกษาหารือ เป็นระดับขั้นการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียที่สูงกว่าการเปิดรับความคิดเห็นจากผู้มีส่วนได้เสีย เป็นการเจรจากันอย่างเป็นทางการ ระหว่างผู้วางแผนโครงการและผู้มีส่วนได้เสีย เพื่อประเมินความก้าวหน้าหรือระบุประเด็นหรือข้อสงสัยต่างๆ เช่น การจัดประชุม การจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการ และการเปิดกว้างรับฟังความคิดเห็น เป็นต้น

4) ระดับการวางแผนร่วมกันจนถึงร่วมกันตัดสินใจ เป็นระดับขั้นที่สูงกว่าการปรึกษาหารือ กล่าวคือ เป็นเรื่องการมีส่วนร่วมที่มีขอบเขตกว้างมากขึ้น มีความรับผิดชอบร่วมกันในการวางแผนเตรียมโครงการและผลที่จะเกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการ เหมาะสมที่จะใช้สำหรับการพิจารณาประเด็นที่มีความยุ่งยากซับซ้อนและมีข้อโต้แย้งมาก เช่น การใช้กลุ่มที่ปรึกษาซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง การใช้อนุญาโตตุลาการเพื่อแก้ปัญหาข้อขัดแย้ง และการเจรจาเพื่อหาทางประนีประนอมกัน เป็นต้น

5) ระดับการร่วมปฏิบัติ เป็นระดับขั้นที่สูงถัดไปจากระดับการวางแผนร่วมกัน คือ เป็นระดับที่ผู้รับผิดชอบโครงการกับผู้มีส่วนได้เสียร่วมกันดำเนินโครงการ เป็นขั้นการนำโครงการไปปฏิบัติร่วมกัน เพื่อให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

6) ร่วมติดตามตรวจสอบ ประเมินผล เป็นระดับการมีส่วนร่วมที่มีผู้เข้าร่วมน้อย แต่มีประโยชน์ที่ผู้ที่เกี่ยวข้องหรือได้รับผลกระทบสามารถมาคอยติดตามการดำเนินกิจกรรมนั้น ๆ ได้ รูปแบบของการติดตามตรวจสอบ หรือประเมินผล อาจอยู่ในรูปแบบของการจัดตั้งคณะกรรมการติดตามประเมินผลที่มาจากหลายฝ่าย การสอบถามผู้มีส่วนได้เสีย โดยการทำการสำรวจเพื่อให้ผู้มีส่วนได้เสียประเมิน เป็นต้น

7) ระดับการควบคุมโดยผู้มีส่วนได้เสีย เป็นระดับสูงสุดของผู้มีส่วนได้เสีย เพื่อแก้ปัญหาข้อขัดแย้งที่มีอยู่ทั้งหมด เช่น การลงประชามติ เป็นต้น ข้อสังเกตเกี่ยวกับการลงประชามติ มี 2 ประการ คือ ประการแรก การลงประชามติจะสะท้อนถึงความต้องการของผู้มีส่วนได้เสียได้ดีเพียงใด อย่างน้อยขึ้นอยู่กับความชัดเจนของประเด็นที่จะลงประชามติ และการกระจายข่าวสารเกี่ยวกับข้อดีข้อเสียของประเด็นดังกล่าวให้ผู้มีส่วนได้เสียเข้าใจอย่างสมบูรณ์และทั่วถึงเพียงใด และประการที่สอง ในประเทศที่มีการพัฒนาทางการเมืองแล้ว ผลของการลงประชามติจะมีผลบังคับให้รัฐบาลต้องปฏิบัติตาม

1.5 ประโยชน์ของการมีส่วนร่วม

บัณฑร อ่อนดำ (2534อ้างอิงใน (http://www.moac.go.th/builder/kmops/images/8cor1.pdf 16/04/2552) ได้สรุปประโยชน์ของการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

1) การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการให้ความสำคัญแก่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านคุณภาพ

2) การมีส่วนร่วมของประชาชน ทำให้ได้รับรู้ข้อเท็จจริงและความคิดเห็นจากประชาชนในระดับท้องถิ่นโดยตรงซึ่งนับว่าเป็นประโยชน์และจำเป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนา

ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์ (2531 อ้างอิงใน http://www.moac.go.th/builder/kmops/images/ 8cor1.pdf 16/04/2552) สำหรับประโยชน์ของการมีส่วนร่วมของประชาชนในแง่ของการพัฒนามีดังนี้

1) จะช่วยให้ประชาชนยอมรับโครงการมากขึ้น เนื่องจากเป็นโครงการที่ตรงกับปัญหาและความต้องการของประชาชน

2) ประชาชนจะมีความรู้สึกผูกพัน รู้สึกเป็นเจ้าของโครงการมากขึ้น

3) การดำเนินโครงการจะราบรื่น ได้รับความร่วมมือจากประชาชนมากขึ้น

4) โครงการจะให้ประโยชน์แก่ประชาชนมากขึ้น และมีการระดมทรัพยากรเพื่อการพัฒนามากขึ้น

5) จะช่วยพัฒนาขีดความสามารถของประชาชนมากขึ้น

สรุปได้ว่า กระบวนการมีส่วนร่วม เป็นเรื่องสำคัญยิ่งที่จะทำให้การพัฒนา ก้าวไปสู่จุดมุ่งหมายที่วางไว้ได้มากที่สุดเพราะการมีส่วนร่วมจะนำไปสู่การตัดสินใจที่ถูกต้องทำให้การติดต่อสื่อสารมีประสิทธิภาพผลที่ตามมาจึงเป็นสิ่งที่น่าพอใจ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น

2. การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

การให้ความสำคัญในด้านการศึกษาถือเป็นความจำเป็นเร่งด่วนสำหรับทุกประเทศ สำหรับในประเทศที่พัฒนาแล้วล้วนแต่เป็นประเทศที่มีประชาชนได้รับการพัฒนาด้านการศึกษาที่ดี

มาก่อนแล้วค่อยมุ่งพัฒนาในด้านอื่นๆ ต่อไป เหตุนี้เองทำให้ทุกภาคส่วนก็เริ่มมีความตระหนักให้ความสำคัญมากขึ้น และปรากฏภาพความชัดเจนขึ้นเมื่อพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้บัญญัติสาระที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครอง องค์กรหน่วยงานต่างๆ ในการมีส่วนร่วมจัดการศึกษา และพัฒนาด้านการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นการให้สังคมได้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ให้สถานศึกษามีการประสานความร่วมมือกับผู้ปกครอง ชุมชมทุกๆ ฝ่ายเพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ ซึ่งสาระและหลักการดังกล่าวล้วนแล้วมีการระบุในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติทั้งสิ้น

สถานศึกษากับชุมชนนั้นคงจะแยกออกจากกันเด็ดขาดไม่ได้ เพราะสถานศึกษาเปรียบเสมือนต้นไม้ ชุมชนเปรียบเหมือนพื้นดิน ยิ่งดินมีคุณภาพเพียงใดก็ย่อมทำให้ต้นไม้เติบโตได้เร็วแข็งแรง มีลำต้น กิ่งกาน ใบ และผลที่ดี มีอายุยืนยาว นอกจากนี้ต้นไม้ยังช่วยยึดดินให้ติดอยู่ด้วยกันไม่ถล่มไปง่ายๆ ส่วนชุมชนเปรียบเหมือนพื้นดินให้ประโยชน์กับต้นไม้ พื้นดินจะดีมีคุณภาพดังที่ได้กล่าวมาแล้วก็เพราะเมื่อต้นไม้เติบโตมากขึ้น ใบไม้ ดอกไม้ ผลไม้แก่จัดก็จะร่วงหล่นลงพื้นดินมันก็กลายเป็นปุ๋ยในดินให้ประโยชน์กับต้นไม้ต่อไปอีกเช่นกัน ฉะนั้นต้นไม้และพื้นดินต้องพึ่งพาอาศัยกันฉันใด ชุมชนกับสถานศึกษาก็ต้องพึ่งพาอาศัยกัน ดังนั้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษานับเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยขับเคลื่อนกลไกการพัฒนาประเทศอย่างแท้จริง การพัฒนาการศึกษามีความจำเป็นยิ่งที่หลายภาคส่วนต้องมีส่วนร่วมไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานรัฐและชุมชนควรมีบทบาทช่วยเหลือครอบครัวและส่งเสริมให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา สนับสนุนให้สถานศึกษาทำหน้าที่เป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับนักเรียน การประสานหน่วยงานต่างๆ เพื่อให้ความช่วยเหลือนักเรียน ครูและโรงเรียน รวมทั้งร่วมกับโรงเรียนจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาที่ท้าทายพร้อมคู่มือครู แบบฝึกหัด และแนวทางจัดกิจกรรม บทบาทของโรงเรียนควรร่วมมือกับชุมชนและสังคมเพื่อพัฒนาครูให้สามารถสนองความต้องการในการเรียนของเด็กและผู้ปกครอง การสร้างสภาพแวดล้อมในโรงเรียนให้มีความปลอดภัยถูกสุขลักษณะความเป็นระเบียบสวยงาม ให้ความรู้และสร้างความไว้วางใจกัน การสรรหาครูและผู้บริหารที่มีคุณภาพให้มีคุณธรรมจริยธรรม และเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตมาบริหารงานโรงเรียน บทบาทของครูใช้วิธีการสอนและวิธีประเมินที่ผ่านการทดสอบและวิจัยมาแล้วว่าได้ผลดีต่อการพัฒนาของผู้เรียน จัดเนื้อหาวิชาที่กว้างลึก เป็นที่สนใจทั้งแทรกข้อคิดทางคุณธรรมจริยธรรมในบทเรียนตามกิจกรรมอย่างมีความเหมาะสม มีบรรยากาศของการเรียนรู้ที่มีความสุข ครูมีความผูกพันระหว่างนักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน เป็นตัวอย่างในการเรียนรู้ตลอดชีวิต และมั่นศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมทั้งด้านจิตวิทยา การแนะแนว และสังคมสงเคราะห์ เพื่อให้ความช่วยเหลือนักเรียน สำหรับด้านสุขภาพและโภชนาการก็มีส่วนสำคัญ ดังนั้นควรมีที่ปรึกษาด้านสุขภาพจิต สุขภาพกาย อาหารและโภชนาการของโรงเรียน

พัฒนานโยบายด้านสุขภาพจิต สุขภาพกายอย่างครอบคลุม บูรณาการกิจกรรมพลศึกษา และโภชนาการเข้าไปในชีวิตประจำวันของนักเรียนและโรงเรียน บูรณาการโภชนาศึกษา บริการอาหารที่มีประโยชน์ และกิจกรรมการเคลื่อนไหวเข้าไปในกิจกรรมของโรงเรียน และกระตุ้นให้ครูเป็นตัวแบบที่ดีในด้านโภชนาการและสุขภาพเน้นอาหาร 5 หมู่ และอาหารที่ส่งเสริมสุขภาพร่างกาย สติปัญญา และลดไขมันในโลหิต จากที่กล่าวมาข้างต้นทุกคนคงปฏิเสธไม่ได้ว่า ทำไมประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา นั่นก็เพราะเราต้องการสร้างฟันเฟืองที่แข็งแกร่งรองรับการพัฒนาประเทศ แต่อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่ากฎหมาย หรือนักวิชาการทางการศึกษาจะให้ความสำคัญต่อการจัดการศึกษาโดยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคประชาชน เอกชน แต่มุมมองในการปฏิบัติแล้วก็คงปฏิเสธไม่ได้อีกเหมือนกันว่าการมีส่วนร่วมนั้นเกิดขึ้นน้อย ซึ่งก็มีคำถามต่อไปว่า "ทำไม?" ในเมื่อทุกภาคส่วนก็ให้ความสำคัญเสมอมา จึงเป็นเหตุให้ต้องสนใจลักษณะและรูปแบบของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษาอย่างจริงจังชัดเจน (สุดา ทัพสุวรรณ 2545 : 23)

2.1 รูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

ศิริกาญจน์ โกสุมภ์ (2542 : 189) ได้ศึกษาวิจัยการมีส่วนของชุมชนและโรงเรียนได้แบบของการมีส่วนร่วม 3 แบบ ประกอบด้วย

2.1.1 การมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนแบบชายขอบ (Margiral Participation) เป็นลักษณะการมีส่วนร่วมมือ หรือการทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างโรงเรียนและชุมชนที่มีข้อจำกัดอันทำให้มีการมีส่วนร่วมไม่เต็มที่ คือมีน้อยนั่นเอง ข้อจำกัดนี้อาจเกิดจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่าง 2 ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งรู้สึกว่าตนเองด้อยอำนาจกว่าหรือมีทรัพยากรเชิงอำนาจ เช่น เป็นผู้มีความรู้น้อยกว่าจึงทำให้ไม่ปรารถนาเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ นั่นคือความเข้มข้นของการมีส่วนร่วมน้อย

2.1.2 การมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนแบบเป็นบางส่วน (Partial Participation) การมีส่วนร่วมแบบบางส่วนเป็นการเข้ามาเกี่ยวข้องของประชาชนในชุมชน หรือกิจกรรมการศึกษาในระดับความเข้มข้นมากกว่าแบบชายขอบ กิจกรรมโดยคณะกรรมการโรงเรียนจึงมีความสำคัญที่รัฐถือว่าเป็นนโยบายสำคัญ ซึ่งสามารถสร้างความชอบธรรมในการจัดการศึกษาของไทย

2.1.3 การมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนแบบสมบูรณ์ (Full Participation) เป็นการมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนและชุมชนโดยทั้งสองฝ่ายร่วมกันอย่างเข้มข้น และเท่าเทียมกัน ต่างฝ่ายต่างมีอิทธิพลต่อกิจกรรมร่วมกัน ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมได้เต็มที่

จากทั้ง 3 แบบการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนคงเป็นที่ชัดเจนว่าความคาดหวังของทุกคนคงอยากให้เป็นลักษณะการมีส่วนร่วมแบบสมบูรณ์มากที่สุด แต่ความเป็นจริงแล้วความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนจะอยู่ในแบบบางส่วน หรือไม่ก็แบบชายขอบเป็นส่วนใหญ่ จึงทำให้ระบบการศึกษาของประเทศประสบกับปัญหาหลายอย่างตามมา

2.2 บทบาทการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

บทบาทของชุมชนและสถานศึกษาที่จะผลักดันให้เกิดจุดเริ่มต้นของการพัฒนาประเทศที่ยั่งยืน โดยส่งเสริมให้มีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อให้ได้มาซึ่งทุนทางมนุษย์ในการพัฒนาประเทศจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องกำหนดบทบาทและแสดงบทบาทของตนให้ชัดเจน

2.2.1 บทบาทของชุมชน ประชาชนต้องร่วมเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับบ้าน วัด โรงเรียน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้เป็นสถาบันสังคมที่มีบทบาทหลักในการขับเคลื่อนการพัฒนาและเป็นสถาบันทางสังคมที่มีบทบาทหลักในการเพิ่มทุนทางสังคมในชุมชนและสนับสนุนการจัดการองค์ความรู้ในชุมชนให้เป็นระบบ เกิดการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่น และนำไปใช้ประโยชน์ต่อส่วนร่วม

2.2.2 บทบาทของสถานศึกษา สถานศึกษาเป็นแกนนำให้กับชุมชนในการวิจัยท้องถิ่น เพื่อนำทุนทางสังคม ทุนทางปัญญา ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่มีในท้องถิ่นมาต่อยอดเสริมกับการวิจัยที่มีอยู่ในท้องถิ่น การวิจัยเพื่อแก้ปัญหาและสร้างภูมิคุ้มกันในท้องถิ่น สถานศึกษาร่วมกับชุมชนในการขับเคลื่อนการพัฒนา และเพิ่มทุนทางสังคมให้สอดคล้องกับโอกาส ศักยภาพและความพร้อมของแต่ละพื้นที่ โดยการสร้างความสัมพันธ์ ส่งเสริมการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำในพื้นที่โดยร่วมพัฒนาคนในชุมชนให้มีคุณภาพ นอกจากนี้โรงเรียนควรสร้างองค์ความรู้สู่ชุมชน โดยทำการวิจัยร่วมกับชุมชน รวมทั้งเป็นแหล่งข้อมูลของชุมชน และที่ปรึกษาทางวิชาการ ตลอดจนสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ชุมชน และสนับสนุนให้ชุมชนมีศักยภาพในการจัดการความรู้เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นตนเอง นอกจากนั้นควรสร้างหลักสูตรการเรียนการสอนโดยนำวิถีชีวิตในแต่ละท้องถิ่นเป็นสื่อในการเรียนรู้และพัฒนาบุคลากรที่มีบทบาทในการพัฒนาท้องถิ่นต่อไป

2.3 ปัญหาการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

กลไกการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนคงไม่ราบรื่นสวยหรูอย่างที่เขียนไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ แต่ตรงกันข้ามความสัมพันธ์ระหว่างสถานศึกษาและชุมชนนับวันยิ่งเหินห่างออกไปทุกที ยังมีความไม่เท่าเทียมกันด้วยสภาพสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงเป็นสังคมเมืองมากขึ้น ผู้ปกครองก็ไม่เข้าใจความเคลื่อนไหวและการปรับเปลี่ยนนโยบายการศึกษาของรัฐ และสถานศึกษา และมีทัศนคติที่ไม่ดีเป็นตัวนำ ต่างฝ่ายต่างมีความเห็นที่แตกต่างกัน รวมทั้ง

ภารกิจการงานของผู้ปกครองก็มีส่วนทำให้ไม่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ซึ่งแต่เดิมเคยเป็นสังคมชนบทมีการพึ่งพาอาศัยกันและกัน กิจกรรมธรรมเนียมประเพณีที่มีความเกี่ยวโยงเชื่อมผูกพัน ผสานกันระหว่างวัด บ้าน และโรงเรียน กิจกรรมเหล่านี้จางหายไป ประกอบกับการอพยพย้ายถิ่นฐานทำกินไปสร้างสังคมใหม่ ทำให้ความผูกพันระหว่างกันมีน้อยลง

ในสภาวะปัจจุบันการจะให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาคงจะทำได้ยาก และถึงแม้ทำได้ก็ประสบผลสำเร็จน้อย แล้วแต่พื้นที่ แล้วแต่บริบทที่แตกต่าง ด้วยเหตุปัจจัยต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้น อย่างไรก็ตามหากมีความจริงจังจริงใจในการพัฒนาการศึกษา การศึกษาข้อมูลพื้นฐานชุมชน บริบทชุมชนเพื่อเป็นข้อมูลสำหรับวางแผนการเริ่มต้นสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนถือเป็นสิ่งสำคัญ แต่อีกวิธีการหนึ่งที่จะส่งเสริมให้เกิดรูปแบบการมีส่วนร่วมที่ดีของชุมชนได้อีกครั้ง และน่าจะเป็นการแก้ปัญหาที่ดีอีกหนทางหนึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่โรงเรียนจะต้องหันหน้าเข้าหาชุมชน โดยโรงเรียนเป็น ผู้เริ่มต้นก่อน (สุรศักดิ์ หลาบมาลา 2549) ดีกว่าจะให้ชุมชนหันมาหา ซึ่งวิธีการนี้จะสามารถทำได้ง่ายกว่า โดยปกติแล้ว ชุมชนจะมีความคาดหวังเสมอว่าสถานศึกษาน่าจะเป็นแหล่งเรียนรู้ มีข้อมูลทางวิชาการมากมายทั้งเอกสาร และทรัพยากรบุคคลสำหรับการเรียนรู้ หากโรงเรียนนำศาสตร์ความรู้ต่างๆ เหล่านี้เข้าหาชุมชน เป็นการช่วยเหลือชุมชนก่อนที่จะให้ชุมชนยื่นมือมาหาเรา น่าจะเป็นจุดเริ่มต้นของการมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ที่น่าจะทำให้การสร้างความสัมพันธ์ได้ดี

กล่าวโดยสรุป การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของแต่ละท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งการมีส่วนร่วมนั้นเกิดขึ้นระหว่างสองฝ่ายคือทั้งชุมชนและสถานศึกษา เป็นการเอื้อเฟื้อกันและกัน ชุมชนต้องร่วมสร้างความเข้มแข็งให้กับบ้าน วัด โรงเรียน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพิ่มทุนทางสังคม สนับสนุนการจัดการองค์ความรู้ การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ร่วมคิดร่วมทำ โดยร่วมพัฒนาคนในชุมชนให้มีคุณภาพเพื่อเป็นทุนทางมนุษย์ โรงเรียนก็ต้องเป็นแหล่งความรู้ สร้างองค์ความรู้สู่ชุมชน ร่วมวิจัยกับชุมชน เป็นที่ปรึกษาหารือทางวิชาการ สร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ชุมชน สนับสนุนให้ชุมชนมีศักยภาพในการจัดการความรู้เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นตนเอง สร้างหลักสูตรการเรียนการสอนโดยนำวิถีชีวิตในแต่ละท้องถิ่นมาเป็นสื่อการเรียนรู้ ส่งผลให้เป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาประเทศที่สมบูรณ์และยั่งยืนตลอดไป

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษา

การศึกษาภาพรวมของระบบการศึกษาไทยในอดีตจวบจนถึงปัจจุบัน ศึกษาความหมายของการศึกษา ปัญหา และแนวความคิดในการปฏิรูปการศึกษาว่ามีที่มาอย่างไร อันจะนำไปสู่การระบบการศึกษาและสังคมไทยในปัจจุบัน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ อ้างอิงใน

http://www.thapra.lib.su.ac.th/objects/thesis/fulltext/thapra/Suriya_Singhapinant/Chapter2.pdf 15/06/2552)

1. ประวัติการศึกษาไทย

นับตั้งแต่สมัยก่อนกรุงสุโขทัย สิ่งที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทย คือ กิจกรรมที่เกี่ยวเนื่องกับพุทธศาสนา มีหลักฐานมากมายที่แสดงให้เห็นว่า ชนชาติไทย สนใจศึกษาและปฏิบัติตาม พระธรรมคำสั่งสอน รวมไปถึงศึกษาศิลปะการช่างด้านต่างๆ งานสถาปัตยกรรมและประติมากรรม จนมาถึงสมัยสุโขทัย การศึกษาของคนในสมัยกรุงสุโขทัย กับการครองชีวิตถือเป็นเรื่องเดียวกัน การศึกษามิใช่การเตรียมตัวเพื่อชีวิต แต่การศึกษาคือ ชีวิต (Education is Life) การศึกษาคือการแก้ปัญหา เป็นการศึกษา โดยการปฏิบัติจริง (Learning by Doing)การศึกษาโดยทั่วไปในสมัยนี้จะเป็นลักษณะการบวชเรียน และเรียนเอง คือ สายฆราวาส และสายบรรพชิต ในสายฆราวาสจะศึกษาในเรื่องของ วิชาชีพ เป็นการเรียนรู้ในระดับครอบครัว เครือญาติ ส่วนสายบรรพชิต คือการบวชเรียน โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้สั่งสอนธรรม ความรู้ และมีวั เป็นศูนย์กลางการอบรม ซึ่งจากหลักฐานต่างๆพอสรุปได้ว่า คนไทยนับตั้งแต่โบราณกาลมา จะมีความสนใจในพระไตรปิฎก อีกทั้งพระเจ้าแผ่นดินในแต่ละยุคสมัย ก็ทรงให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่ ถึงกับทรงพระราชทานพระราชสำนักเป็นที่เล่าเรียนของพระสงฆ์ ในสมัยนี้มีการสนใจในการศึกษา อย่างมากจะเห็นได้ว่าในปี พ.ศ. 1205 พ่อคุณรามกำแหงได้ทรงประดิษฐ์อักษรไทยขึ้นใหม่ เรียกว่า "ลายสือไทย

1.1 สมัยอยุธยา พ.ศ. 1893 – 2310

1.1.1 วัด เป็นศูนย์กลางการศึกษาทั้ง ของฆราวาสและของบรรพชิต แล้วเป็นศูนย์กลางกิจกรรม ต่างๆ ของสังคมพระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทอย่างสำคัญ ในการอบรมสั่งสอนประชาชน และการที่วัดเป็นสำนักสั่งสอนวิชาการต่างๆ นั้นได้สืบประเพณีมาจนต้นสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

1.1.2 วิชาชีพ เช่น การทำนา ทำสวน การช่างต่าง ๆ เช่น ช่างเหล็ก ช่างทอง ช่างหล่อ ช่างบาตร ก็สอนกันในครอบครัวหรือในวงศาคณาญาติ สำหรับชายหนุ่มที่หวังจะเอาดีทางวิชาการต่อสู้และป้องกันตัว เช่น วิชามวย วิชาฟันดาบวิชากระบี่กระบอง ก็จะเล่าเรียนจากสำนักต่างๆ

1.1.3 ทางฝ่ายราชสำนัก นอกจากจะส่งพระราชกุมารไปศึกษากับพระสงฆ์ตามพระอารามต่าง ๆ แล้วก็มักจะมีพระมหาราชครูและโหราธิบดีเข้ามา สอนนิติศาสตร์ อักษรศาสตร์ราชประเพณี ตลอดจนวิชาการปกครอง และการรบพุ่งอื่นๆ อีกด้วย พระมหาราชครูและพระโหราธิบดีส่วนมากจะเป็น พราหมณ์ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า สมัยกรุงศรีอยุธยาเรารับปรัชญา

การศึกษามาทางฝ่ายราชสำนักจากศาสนาพราหมณ์ ทำให้ปรัชญาการศึกษาฝ่ายพุทธและพราหมณ์อยู่คู่กันมาตราบเท่าทุกวันนี้ นอกจากนี้ยังมีการเรียนภาษาต่างประเทศ ภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต ภาษาพม่า ภาษาเขมรภาษาจีน ภาษาฝรั่งเศส และมีโรงเรียนบาทหลวง สอนศาสนาได้อย่างเสรี ในสมัยนี้ ได้เกิดหนังสือแบบเรียนขึ้นเล่มแรกของสยาม คือ "จินดามณี"3 ผู้แต่งคือ พระมหาราชครู โดยเขียนลงบนสมุดไทย จารึกลงในใบลาน วิธีการเรียนจะใช้วิธีท่องจำจากบทเรียน ผู้เรียนส่วนใหญ่จะเป็นผู้ชาย เนื่องจากผู้หญิงจะเรียนการบ้านการเรือน

1.2 สมัยกรุงธนบุรี พ.ศ. 2310 - 2325

แม้ว่ากรุงธนบุรีเป็นพระนครหลวงของไทยอยู่เพียง 15 ปี และเป็น 15 ปีแห่งการทำสงคราม ถึงกระนั้นกรุงธนบุรีก็ยังได้วางพื้นฐานทั้งในด้านการค้า การศาสนา และอักษรศาสตร์ไว้ให้กับ ราชอาณาจักรไทยอย่างมั่นคง ทั้งนี้ด้วยพระอัจฉริยภาพของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีโดยแท้การศึกษาในสมัยกรุงธนบุรี แม้จะไม่เจริญก้าวหน้านัก แต่ก็เป็นการเริ่มต้นทางการศึกษาที่เป็นพื้นฐานให้เกิดความเจริญก้าวหน้าทางการศึกษาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

1.3 สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1 – 4) พ.ศ. 2325 -2410

แนวการจัดการศึกษาเริ่มมีแบบมากขึ้น มีการพัฒนาจากสมัยกรุงศรีอยุธยาไม่มากนัก กล่าวคือ ในราชสำนักคงมีปราชญ์ราชบัณฑิต เป็นผู้ให้ความรู้แก่พระราชโอรส, พระราชธิดา และพระบรมวงศานุวงศ์ ส่วนการศึกษาของสามัญชนก็อาศัยวัดเป็นศูนย์กลาง เป็นแหล่งให้ความรู้โดยมี พระเป็นผู้สอนหนังสือให้รู้จักการอ่าน เขียน คิดเลขเป็น พร้อมทั้งสอดแทรกจริยธรรมและหลักธรรมของพระพุทธศาสนาไปในตัว มีการกำหนดหลักการและวิธีการในการจัดการศึกษาเรียกว่า มาติกาการศึกษา โดยมีหลักฐานปรากฏว่า ได้มีหนังสือเรียนไว้อยู่ 5 เล่ม คือ

1.3.1 ประถม ก กา

1.3.2 สุบินทกุมาร

1.3.3 ปฐมมาลา

1.3.4 ประถมจินดามณี เล่ม 1

1.3.5 ประถมจินดามณี เล่ม 2

1.4 สมัยปฏิรูปการศึกษา (รัชกาลที่ 5-7) พ.ศ. 2411 – 2475

ในสมัยอันยาวนานของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2411-2453) นับได้ว่าเป็นยุคของการปฏิรูปประเทศอย่างแท้จริง การปฏิรูปประเทศในด้านต่างๆ ได้เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางไม่ว่าจะเป็นการปกครอง สังคม กฎหมาย รวมทั้งการศึกษาด้วย การศึกษาตามระบบโรงเรียนได้เกิดขึ้นเป็นครั้งแรก และกลายเป็นรากฐานที่สำคัญทำให้เกิด พระราชบัญญัติประถมศึกษาใน พ.ศ.2464 ในการปฏิรูปทั้งหลาย ดังกล่าวมา การปฏิรูปการศึกษา มีความสำคัญ

เป็นพิเศษ เพราะไม่เพียงแต่มีผลต่อการศึกษาโดยตรงเท่านั้น แต่ยังมีผลต่อการผลิตนักเรียนให้กับหน่วยงานราชการอื่นๆ ที่กำลังขยายตัวอย่างกว้างขวางด้วย แต่ก่อนที่จะกล่าวถึงการปฏิรูปควรจะได้กล่าวถึง ปัจจัยที่ทำให้เกิดการปฏิรูปการศึกษาก่อน ดังนี้

1.4.1 การคุกคามของจักรวรรดินิยมตะวันตก

1.4.2 อิทธิพลของชาวตะวันตก

1.4.3 การศึกษาในระบบโรงเรียนที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงศึกษาและทอดพระเนตรจากต่างประเทศ

1.4.4 ความขาดแคลนบุคคลที่มีความรู้เพื่อมารับราชการ

1.5 การศึกษาสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ระหว่างปี พ.ศ. 2435 – 2475

การศึกษาไทยในช่วงระหว่าง พ.ศ.2435 ซึ่งเป็นปีแรกของการตั้งกระทรวงธรรมการจนถึง พ.ศ. 2475 เป็นก้าวแรกของการศึกษาไทย ภายใต้การปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชของพระมหากษัตริย์ไทย 3 พระองค์คือ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2411 – 2453) พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453 – 2468) และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2468 – 2477) ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้วางแนวนโยบายในการจัดการศึกษาที่สำคัญที่สุดคือ การขยายการศึกษาทั่วในกรุงเทพฯ และตามหัวเมืองให้กว้างขวางออกไป และที่สำคัญที่สุดพระองค์ทรงเห็นว่า การศึกษามีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ และจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปรับปรุงและขยายออกไป ให้ถึงประชาชน พลเมืองให้มากที่สุด ดังปรากฏข้อความในประกาศของกระทรวงศึกษาธิการ เมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2428 ตอนหนึ่งว่า "...ด้วยในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริว่า วิชาหนังสือ เป็นต้นเค้าคุณความเจริญของราชการบ้านเมืองยิ่งกว่าศิลปศาสตร์วิชาการอย่างอื่นๆ ทั้งสิ้น..." ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระบรมราโชบายในการจัดการศึกษาที่สำคัญคือ ส่งเสริมการขยายการศึกษาสำหรับประชาชนทั่วๆ ไป ออกไปให้กว้างขวางโดยได้ออกพระราชบัญญัติบังคับ เด็กเข้า เล่าเรียน ในขณะเดียวกันพระองค์ก็ได้ทรงพยายามส่งเสริมการศึกษาด้านวิชาชีพ และการศึกษาในระดับสูงขึ้นไป อันได้แก่ มัธยมศึกษาและอุดมศึกษา รวมทั้งทรงส่งเสริมจัดการศึกษาเพื่อสร้างความรู้สึกนิยมแก่ประชาชนด้วย ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงวางแนวนโยบายในการจัดการศึกษาที่สำคัญคือ ขยายการ ดำเนินงานตามพระราชบัญญัติประถมศึกษาออกไปให้กว้างขวางส่งเสริมการเรียนวิชาชีพในโรงเรียนทุกระดับ โดย เฉพาะระดับประถมศึกษา รวมทั้งปรับปรุงคุณภาพการศึกษา ดังได้ทรงกล่าวไว้ในที่ประชุมสมุหเทศาภิบาล คราวหนึ่ง ว่า "การศึกษาสมัยนี้ควรถือเอาคุณภาพ (Quality) ไม่ใช่ถือเอา

จำนวน (Quantity)ในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2435 - 2475 รัฐได้ประกาศใช้แผนการศึกษา รวม 6 ฉบับ คือ

1.5.1 แผนการศึกษา พ.ศ. 2445

1.5.2 แผนการศึกษา พ.ศ. 2450

1.5.3 แผนการศึกษา พ.ศ. 2452

1.5.4 โครงการศึกษา พ.ศ. 2456

1.5.5 แผนการศึกษา พ.ศ. 2458

1.5.6 โครงการศึกษา พ.ศ. 2464

1.6 สมัยหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 - 2503

นโยบายการศึกษาในสมัยหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง ในการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช มาสู่ระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475 ได้ส่งผลกระทบต่อด้านการเมือง การบริหารการเศรษฐกิจ สังคม และทางการศึกษาของชาติ โดยเฉพาะในด้านการศึกษา "คณะราษฎร์" กำหนดไว้ว่า จะต้องให้การศึกษาอย่างเต็มที่แก่ราษฎรทุกชนชั้น เพื่อประโยชน์ในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย และมีเจตนาที่จะพัฒนาการศึกษาของชาติให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นช่วงระหว่าง พ.ศ. 2475 - 2503 ได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญทั้งฉบับถาวร ฉบับชั่วคราว และฉบับแก้ไข จำนวน 15 ฉบับ มีรัฐบาลเข้ามาบริหารราชการแผ่นดิน 30 ชุด มีผู้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ 16 ท่าน ซึ่งมีผลกระทบต่อการกำหนดนโยบายและการดำเนินงานด้านการศึกษาอยู่มาก แต่ก็ไม่ทำให้การปรับปรุง ระบบการศึกษาของชาติหยุดชะงักไปและในยุคนี้เป็นยุคที่เชื่อมโยงในการจัดการศึกษาของไทยในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชกับระบอบประชาธิปไตย แนวนโยบายที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษา ในยุคนี้พอจะแยกออกเป็น3 ระยะ คือ

1.6.1 ระยะแรก (พ.ศ. 2475 – 2485) นโยบายในการจัดการศึกษาในช่วง 10 ปีแรกของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง จะเป็นการขยายการศึกษาระดับประถมศึกษาออกไปให้มากยิ่งขึ้นและให้ความสำคัญมากกว่าระดับอื่น ส่วนในระดับมัธยมศึกษา อาชีวศึกษา และอุดมศึกษานั้นเป็นการขยายด้านปริมาณและปรับปรุงคุณภาพ

1.6.2 ระยะที่สอง (พ.ศ. 2485 – 2493) ประเทศตกอยู่ภายใต้ภาวะสงคราม นโยบายการบริหารราชการ แผ่นดิน จึงเน้นหนักในด้านการทหารและการป้องกันประเทศ ส่วนในด้านการศึกษาจึงไม่ค่อยชัดเจนนัก ภายหลังสงคราม (พ.ศ. 2488) รัฐบาลได้ปรับปรุงการศึกษาของ

ชาติหลายประการ นโยบายในการจัดการศึกษาได้เด่นชัดขึ้นทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับ ปริมาณ และคุณภาพในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา การศึกษาผู้ใหญ่ อาชีวศึกษา และอุดมศึกษา โดยรัฐบาลต้องเอาใจใส่และทำนุบำรุง การศึกษาของชาติ ทุกระดับ

1.6.3 ระยะที่สาม (พ.ศ. 2493 – 2503) เป็นช่วงที่มีการปรับปรุงและพัฒนาการศึกษาให้เจริญก้าวหน้าในทุกด้านและทุกระดับที่ปรากฏเด่นชัดที่สุด เช่น รัฐบาลจะส่งเสริมการศึกษาในทางปริมาณและคุณภาพ จะวางรากฐานเพื่อให้ประชาชนมีพื้นความรู้สูงขึ้น และมีความสามารถที่จะประกอบอาชีพได้ดี พร้อมจะส่งเสริมให้ประชาชนมีวัฒนธรรมและศีลธรรมอันดีงาม ด้วยการอาศัยการศาสนาและการศึกษาเป็นหลัก ในการจัดการศึกษาของชาติ ก็คือ "แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2494 " ได้กำหนดแนวทางในการจัดการศึกษาเป็นสี่ส่วนนั้น ได้แก่ พุทธิศึกษา จริยศึกษา พลศึกษา และหัตถศึกษาในยุคนี้ได้มีการประกาศใช้แผนการศึกษาชาติ รวม 3 ฉบับ คือ

1) แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2475
2) แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2479
3) แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2494

1.7 การศึกษาสมัยหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 – ปัจจุบัน

ใน พ.ศ.2375 มีการประกาศใช้แผนการศึกษาชาติ พ.ศ.2475 และต่อมามีการปรับปรุงแผนการศึกษาชาติ พ.ศ.2479 เพื่อให้เหมาะสมกับการ ปกครองระบอบประชาธิปไตย และได้มีการปรับปรุงหลักสูตรประถมศึกษาและมัธยมศึกษาเป็นระยะๆ โดยเน้นการศึกษา ที่มีแผนการศึกษา และหลักสูตรจากประเทศชั้นนำต่างๆ อาทิเช่น สหรัฐอเมริกา อังกฤษ เป็นต้น ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อความคิด และการพัฒนาในด้านต่างๆ โดยถือเอาว่า ระบบการศึกษาของชาติตะวันตกนั้นเป็นแม่แบบของการศึกษาไทย

2. สภาพปัญหาการศึกษาไทย

จากการศึกษาประวัติการศึกษาของไทย ทำให้มองเห็นภาพรวมของพัฒนาการและทิศทางของศึกษาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยผ่านเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ 2 ช่วงเหตุการณ์ ซึ่งมีผลกระทบให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญต่อคนไทย และระบบการศึกษาต่อมาจนมาถึงปัจจุบันและนำไปสู่การวิเคราะห์ถึงต้นตอของปัญหาสังคมไทย ที่มาจากระบบการศึกษา กล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของระบบการศึกษาไทยครั้งแรกในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อทรงจัดตั้งโรงเรียนหลวงสำหรับราษฎรขึ้นเป็นครั้งแรกที่โรงเรียนมหรรณพาราม อันเป็นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเรียนการสอน จากวัดมาสู่สถานที่เฉพาะเพื่อการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ มีสาเหตุมาจากการเผชิญเหตุการณ์สำคัญทางการเมืองคือ การแผ่อำนาจ

เข้ามาของชาติมหาอำนาจตะวันตก ซึ่งต้องการเข้ามาล่าอาณานิคม และหาผลประโยชน์จากการค้า ทำให้เราต้องมีการปฏิรูปการศึกษาโดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ 2 ข้อคือ

1) ต้องการให้ประเทศชาติพ้นจากการล่าอาณานิคม

2) เพื่อพัฒนาคนให้มีความรู้และมีความทันสมัย ทัดเทียมต่างชาติ

โดยรูปแบบการเรียนการสอน จะเน้นไปที่ การฝึกให้คน อ่านออกเขียนได้ อาศัยการท่องจำ และรับเอาแนวความคิดไปปฏิบัติ ซึ่งแนวความคิดต่างๆที่อยู่ในแบบเรียนก็ล้วนนำมาจากตะวันตกแทบทั้งสิ้น เนื่องจากเราต้องนำเอาวิชาความรู้มารองรับกับการพัฒนาประเทศตามแนวทางอุตสาหกรรมตามรูปแบบของอาณานิคมยุคนั้น ต้องสอนให้คนรู้วิธี รู้เทคโนโลยี การใช้วัตถุ การผลิต และค่านิยมใหม่ของการค้าขาย ซึ่งจะเห็นได้ว่า โรงเรียนในสมัยนั้นจะเน้นสอนการเรียนรู้วิชาการสมัยใหม่ เพื่อพัฒนาประเทศแบบอุตสาหกรรม และเพิ่มบทบาทและอิทธิพลจากส่วนกลางของสังคมไทยเข้าไปด้วย แนวคิดแบบทุนนิยม

ผลจากการปฏิรูปการศึกษาครั้งนี้ นับว่าบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ กล่าวคือ

1) กระจายให้การศึกษาและความรู้แก่ประชาชนเพื่อรองรับพัฒนาประเทศ โดยดึงเอาการศึกษาที่เคยอยู่ตามบ้าน วัด และชุมชนให้มารวมอยู่ที่โรงเรียน จนกลายเป็นการศึกษาหนึ่งเดียวเพื่อชาติ และสังคมไทย

2) เราสามารถแสดงให้ต่างชาติเห็นถึงศักยภาพของประชาชนคนไทยที่ไม่ได้ด้อยไปกว่าชาติตะวันตก ทำให้เรารอดพ้นจากการล่าอาณานิคมไปได้ และสามารถค้าขายกับชาวต่างชาติได้ถึงแม้ว่าการจัดการการศึกษาของไทย จะสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของการปฏิรูปในทั้ง 2 ครั้งแล้วนั้น ไม่ว่าจะเป็นในแง่ของ การป้องกันการรุกรานจากปัจจัยภายนอก ให้ประชาชนในประเทศมีความรู้ ทันโลก หรือบรรลุวัตถุประสงค์ครั้งที่ 2 หรือเป็นการกระจายโอกาสทางการศึกษาไปสู่ภาคชนบทเพิ่มมากขึ้น แต่ในขณะเดียวกัน ก็เกิดวิกฤตของปัญหาในหลายๆ ด้านดังนี้

(ก) แนวความคิดทางการศึกษา ยังไม่ถูกต้อง เราเน้นการศึกษา ที่การสอน และหล่อหลอม ไม่เน้นที่ กระบวนการเรียนรู้ของเด็กเป็นหลัก

(ข) ขาดกระบวนการเรียนรู้ที่ดี การศึกษาไทย เอาวิชาเป็นตัวตั้ง โดยมีครูเป็นผู้ถ่ายทอด นักเรียนก็ใช้วิธีการ ท่องจำ ทำให้คิดไม่เป็น ทำไม่เป็น และไม่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม และในที่สุด ก็ "เรียนรู้ไม่เป็น" ซึ่งทำให้การศึกษากับชีวิตแยกจากกัน

(ค) การศึกษาสมัยใหม่ แยกผู้เรียน ออกจากชุมชน ทำให้ผู้เรียนไม่เข้าใจท้องถิ่นแผ่นดินของตัวเอง ไม่ภูมิใจในวัฒนธรรมของตน เกิดเป็นช่องว่างทางวัฒนธรรม ระหว่างคนรุ่นเก่ากับรุ่นใหม่ ส่งผลให้วัฒนธรรมภูมิธรรม ภูมิปัญญาของไทยถูกละเลย และไม่มีผู้สืบต่อ

(ง) การศึกษาไม่มีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจน การศึกษาถูกมองว่าเป็นเครื่องมือผลิตคนเพื่อเข้ารับราชการ ทำงาน และก้าวเข้าสู่บริโภคนิยม ในขณะที่ด้านการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและชุมชนกลับมีส่วนน้อยมาก การศึกษาที่ไม่ควบคู่ไปกับหลักธรรมและจริยธรรม ทำให้คนมุ่งหวังแต่วัตถุนิยม เพื่อมาปรนเปรอความสุข สบายของตน

(จ) ขาดการมีส่วนร่วมกับองค์กรอื่นๆ ในสังคม เช่น ครอบครัว ชุมชน พิพิธภัณฑ์ ฯลฯ ทำให้การศึกษาไทยขาดพลัง แยกส่วน ขาดคุณภาพ ขาดความกระตือรือร้น และขาดแหล่งความรู้ที่ดี

3. การศึกษาไทยยุคใหม่

เพื่อให้มีการพัฒนาคนไทยยุคใหม่ เพื่อมีชีวิตที่มีคุณภาพในสังคมไทยยุคใหม่ ภายใต้บริบทสังคมโลกใหม่ การศึกษาไทยยุคใหม่มีลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

1) การศึกษาไทยยุคใหม่ เป็นการศึกษาที่มุ่งสร้างคน สร้างงาน และสร้างชาติ เป็นการศึกษาแบบองค์รวมและบูรณาการ เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ศาสนา และการเมือง เพื่อพัฒนาประเทศยั่งยืน

2) การศึกษาไทยยุคใหม่ ต้องมุ่งสั่งสมทุนปัญญาไทยและทุนปัญญาโลก

3) การศึกษาไทยยุคใหม่ ต้องเน้นผลต่อผู้เรียนทั้งในระดับนโยบายและระดับการเรียนการสอน โดยกำหนดนโยบายการศึกษาที่คำนึงถึงประโยชน์ของผู้เรียนเป็นสำคัญ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามวิถีที่ถนัดและสนใจ เรียนอย่างสนุก เล่นให้ได้ความรู้ และมีความสุขกับการเรียน ครูสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์ คิดสร้างสรรค์ เกิดความเชื่อมั่นในตนเองและมีความสุขกับการทำงาน

4) การศึกษาไทยยุคใหม่ ต้องมุ่งยกระดับงานให้เป็นแรงงานคุณภาพ (Knowledge workers) ที่เข้มแข็งและแข่งขัน

ในมาตรา 8 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ได้ยึดหลัก 3 ประการในการจัดการศึกษาคือ เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งมาตรา 9 ได้กำหนดหลักการสำคัญในการจัดระบบโครงสร้างและกระบวนการจัดการศึกษาไว้ 6 ประการ คือ

1) มีเอกภาพด้านนโยบายและมีความหลากหลายในการปฏิบัติ

2) มีการกระจายอำนาจสู่เขตพื้นการศึกษา สถานศึกษา และองค์ปกครองส่วนท้องถิ่น

3) มีการกำหนดมาตราฐานการศึกษา และจัดระบบประกันคุณภาพการศึกษาทุกระดับ และประเภทการศึกษา

4) มีหลักการส่งเสริมมาตรฐานวิชาชีพครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา และการพัฒนาครูคณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

5) ระดมทรัพยากรจากแหล่งต่างๆ มาใช้ในการจัดการศึกษา

6) การมีส่วนร่วมของบุคคลครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น

จึงสรุปได้ว่า การศึกษาไทยระหว่าง พ.ศ. 2435 - 2475 เป็นยุคแรกของการจัดการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ รัฐได้พยายามที่จะขยายการศึกษาออกไปสู่ประชาชนโดยมุ่งเน้นในระดับประถมศึกษาเป็นสำคัญ เพื่อสนองตอบความต้องการของชาติบ้านเมือง ต่อมาได้มีการปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านการศึกษา โดยเน้นการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การศึกษาของไทยมีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

4. การปฏิรูปการศึกษา

การศึกษาเป็นกระบวนการที่ช่วยให้คนได้พัฒนาตนเองในด้านต่างๆ ตลอดชีวิต การพัฒนาศักยภาพของคนจะต้องนำหน้าการพัฒนาประเทศในมิติอื่น ในประเทศที่พัฒนาแล้วหรือประเทศที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนา เช่น สหรัฐอเมริกา อังกฤษ เยอรมนี ญี่ปุ่น เกาหลี ฮ่องกง สิงคโปร์ ได้ทุ่มเทการลงทุนเพื่อการพัฒนาคนในชาติ ก่อนหน้าที่ประเทศจะเริ่มเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วแล้วทั้งสิ้น ดังนั้น หน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และทุกส่วนของสังคมจะต้องผนึกกำลังร่วมกันเร่งรัดจัดการศึกษา ให้ประชาชนในชาติได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพสูงขึ้น เพื่อให้การศึกษาเป็นตัวนำการพัฒนาประเทศด้านต่างๆ โดยการร่วมมือกันปฏิรูปการศึกษา

4.1 เหตุผลและความจำเป็นในการปฏิรูปการศึกษา

การศึกษาในปัจจุบันไม่สามารถพัฒนาคนไทยให้เป็นคนไทยยุคใหม่ได้ มีสาเหตุดังนี้

4.1.1 คุณภาพการศึกษาตกต่ำไม่ทันโลกแข่งขันไม่ได้ กล่าวคือ ความสามารถในการแข่งขันสู้ประเทศเพื่อนบ้านไม่ได้ คุณภาพผู้เรียนไทยเป็นที่พอใจ มีสัมฤทธิ์ผลต่ำในทุกวิชา ผู้สำเร็จการศึกษามีคุณภาพต่ำ คิดไม่เป็น ทำไม่ได้ แก้ปัญหาไม่ได้ ไม่รักการเรียนรู้ เป็นแรงงานที่มีคุณภาพต่ำ การเรียนการสอนไม่ได้เน้นความสามารถสากลเท่าที่ควร ขาดการอบรมบ่มนิสัย ไม่ได้ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมและภูมิปัญญาไทยอย่างเพียงพอ ทั้งนี้เพราะคุณภาพครูส่วนใหญ่ไม่ได้มาตรฐาน และหลักสูตรการเรียนการสอนและการประเมินผลผู้เรียนเน้นวิชาและครูเป็นตัวตั้ง ไม่

ได้ให้ความสำคัญแก่ผู้เรียน การเรียนการสอนไม่เชื่อมโยงกับชีวิตจริง เน้นการท่องจำ แต่ไม่เน้นการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ และการคิดริเริ่มสร้างสรรค์

4.1.2 การเข้ารับการศึกษาไม่กว้างขวาง ไม่ทั่วถึง ไม่เป็นธรรม เกิดความเหลื่อมล้ำในโอกาสการเข้ารับการศึกษาและคุณภาพการศึกษาที่ได้รับ กล่าวคือ มีประชาชนอายุ 13-24 ปี ซึ่งเป็นคนในวัยเรียน ถึง 7.1 ล้านคน ที่ยังอยู่นอกระบบการศึกษา นอกจากนี้ยังมีคนที่พลาดโอกาสและด้อยโอกาสที่จะเข้ารับการศึกษาขั้นพื้นฐานมีจำนวนมาก เช่น เด็กพิการอายุ 6-17 ปี มีถึงร้อยละ 80 ที่พลาดโอกาสเข้ารับการศึกษา

4.1.3 การศึกษาแปลกแยกจากสังคม ศาสนา และวัฒนธรรม กล่าวคือ การศึกษาที่จัดอยู่ในปัจจุบันเป็นการศึกษาแบบแยกส่วน ไม่สอดคล้องกับการดำรงชีวิตในสังคม อีกทั้งการศึกษาขาดการบูรณาการเชื่อมโยงกับด้านศาสนา ศิลป และวัฒนธรรมเข้าไว้ในกระบวนการเรียนรู้อย่างเหมาะสม ทำให้ผู้สำเร็จการศึกษาอ่อนด้อยทางคุณภาพ จริยธรรม ขาดความภูมิใจในศิลปะและภูมิปัญญาไทย ซึ่งเป็นอันตรายอย่างยิ่งก็การดำรงอยู่ และความมั่นคงสถาพรของชาติไทย

4.1.4 การบริหารจัดการศึกษาขาดประสิทธิภาพและประสิทธิผล กล่าวคือ ในปัจจุบันมีการบริหารรวมศูนย์อำนาจสู่ส่วนกลาง มีการจัดองค์กรซ้ำซ้อน สายบังคับบัญชายาว ไม่มีเอกภาพด้านนโยบายและมาตรฐาน ประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากรต่ำ ขาดการเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วม วิชาชีพครูตกต่ำ จึงไม่ได้คนดีคนเก่งมาเป็นครู สังคมขาดศรัทธาและความเชื่อมั่นในวิชาชีพครู ขาดการพัฒนานโยบายอย่างต่อเนื่อง ขาดแคลนโครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ และขาดความเชื่อมโยงกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และชุมชน

4.2 ความสำคัญในการปฏิรูปการศึกษา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 20 สิงหาคม 2542 เป็นต้นมา ถือได้ว่าเป็นกฎหมายแม่บท ที่เป็นเสมือนธรรมนูญการศึกษาของประเทศ กล่าวคือ การจัดการศึกษาทุกระดับ ทุกประเภท ทุกรูปแบบ ต้องดำเนินการโดยยึดพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติฉบับนี้เป็นหลัก พระราชบัญญัติฉบับนี้ถือเป็นกฎหมายปฏิรูปการศึกษา เพราะได้กำหนดประเด็นเรื่องสำคัญครอบคลุมการศึกษา ทั้งระบบที่ต้องปฏิรูปและกำหนดเงื่อนเวลาด้วย เช่น เรื่องส่วนใหญ่จะต้องปฏิบัติ 3 ปี คือ ภายในวันที่ 20 สิงหาคม 2545 บางเรื่องก็ให้เวลามากกว่านั้นคือ เรื่องการประกันคุณภาพการศึกษาจากภายนอก ซึ่งให้เวลาไว้ถึง 6 ปีในการปฏิรูปการศึกษา ตามพระราชบัญญัตินี้ได้กำหนดหน่วยงานรับผิดชอบไว้ด้วย ได้แก่ กระทรวงศึกษาธิการ ทบวงมหาวิทยาลัย สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ และองค์การมหาชนเฉพาะกิจ คือ

สำนักงานปฏิรูปการศึกษา เพื่อจัดทำกฎหมายปฏิรูปการศึกษาในหมวด 5 ว่าด้วยโครงสร้างและระบบการศึกษา หมวด 7 ว่าด้วยระบบครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา และหมวด 8 ว่าด้วยทรัพยากรละการลงทุนทางการศึกษา

ในเรื่องสารบัญญัติที่สำคัญต้องถือว่าการปฏิรูปการเรียนรู้ในหมวด 4 เป็นหัวใจของการปฏิรูปการศึกษา ทั้งนี้เพราะระบบการศึกษาที่ผ่านมาไม่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาหรือคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนเท่าที่ควร ทำให้คุณภาพของไทยไม่สามารถแข่งขันได้ แต่จะทำเฉพาะปฏิรูปการเรียนรู้ ก็จะไม่บังเกิดผลเท่าที่ควรจำเป็นต้องปฏิรูปเรื่องอื่นๆ ที่เชื่อมโยงกับการปฏิรูปการเรียนรู้ โดยเฉพาะการปฏิรูปหลักสูตรและการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การประกันคุณภาพสื่อและเทคโนโลยีการศึกษา การปฏิรูปครูและบุคลากรทางการศึกษา นอกจากนี้เพื่อให้การปฏิรูปการเรียนเป็นไปได้อย่างสมบูรณ์และได้ผลยั่งยืน จึงจำเป็นต้องปฏิรูปทรัพยากร การลงทุนทางการศึกษา โครงสร้างและการบริหารการจัดการศึกษา เพื่อมุ่งเน้นการปฏิรูปการเรียนรู้ที่มุ่งผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อให้ผู้สำเร็จการศึกษาเป็นคนไทยที่มีคุณภาพและคุณธรรมเข้มแข็ง และแข่งขันได

4.3 ภารกิจของสถานศึกษาปฏิรูป

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 กำหนดว่าสถานศึกษาคือ หน่วยสำคัญที่สุดในการจัดการศึกษาในระบบเน้นการปฏิรูปที่สถานศึกษา เพื่อผู้มีส่วนได้เสียทุกคนในสถานศึกษาทุกคน

4.4 งานปฏิรูปที่สถานศึกษาควรดำเนินการ คือ

4.4.1 ปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนตาม หมวด 4 แนวทางการจัดการศึกษาของ พ.ร.บ. การศึกษาที่มีเจตนารมณ์ให้ทุกคนเป็นผู้เรียนรู้ ดังนั้น จึงเน้นการเรียนรู้ของผู้เรียนที่เป็นนักเรียน ครู ผู้บริหาร กรรมการสถานศึกษา พ่อแม่ผู้ปกครอง รวมทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

4.4.2 ปฏิรูปการสอนเพื่อการประกันคุณภาพการสอนของครู เมื่อครูเรียนรู้แล้วจะเปลี่ยนพฤติกรรมและวิธีสอน โดยเรียนรู้เอง เปลี่ยนเอง ประเมินผลตนเอง แล้วนำไปแก้ไขปรับปรุงหรือขยายผลต่อเมื่อประสบความสำเร็จ

4.4.3 ปฏิรูปการบริหาร เพื่อการประกันคุณภาพการบริหารของผู้บริหาร เมื่อผู้บริหารเรียนรู้แล้วก็จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรม และวิธีการบริหารจัดการสถานศึกษาให้เป็นไปตามแนวทาง และเจตนารมณ์ของ พ.ร.บ. การศึกษา

4.4.4 ปฏิรูประบบตรวจสอบและควบคุมคุณภาพภายใน โดยการประเมินตนเองเพื่อประกันคุณภาพทั้งสถานศึกษา มีการจัดเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการทำงานของสถานศึกษา

อย่างครบถ้วนเป็นระบบ สามารถแสดงจุดแข็งจุดอ่อนที่สถานศึกษาจะนำไปใช้พัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นการสร้างหลักประกันให้ผลงานของสถานศึกษาเป็นที่พึงพอใจของนักเรียน พ่อแม่ ผู้ปกครอง และผู้มีส่วนได้เสียอื่นๆ

4.4.5 หากสถานศึกษาในโครงการได้ดำเนินงานทั้ง 4 ด้านข้างต้นอย่างเต็มที่แล้วโดยมีผลสำเร็จอยู่ที่คุณภาพของนักเรียนในสถานศึกษา ซึ่งเป็นคนดี มีความสามารถและมีความสุขในการเรียนรู้และอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ สถานศึกษาก็จะพร้อมรับการตรวจสอบและควบคุมคุณภาพ หรือการประกันคุณภาพจากภายนอก ซึ่งเป็นภารกิจที่ทุกสถานศึกษาของทุกสังกัดในประเทศไทยจะต้องกระทำตาม พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542

4.5 การปฏิรูปการศึกษาโดยคุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการ

ด้วยภาวะวิกฤติทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ซึ่งประเทศไทยต้องเผชิญอยู่ขณะนี้ เมื่อพิจารณาอย่างรอบด้าน หนทางที่จะผ่อนคลายคนไทยทุกคนก็ควรหันหน้าเข้าหากัน ร่วมคิด ร่วมแรง ร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหา ทุกฝ่ายยอมลดเป้าหมายเพื่อพบกันครึ่งทาง เพื่อความอยู่รอดปลอดภัย ความเจริญของประเทศอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน จะด้วยวิธีใดก็ตามสิ่งสำคัญต้องอยู่บนรากฐานของคุณธรรมซึ่งเป็นสิ่งที่ดีงามควรแก่การประพฤติปฏิบัติ การพัฒนาบุคคลโดยใช้คุณธรรมนั้นเป็นสิ่งที่จะช่วยพัฒนาคนในชาติให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ด้วยกาย วาจา ใจ การศึกษาก็มีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ การแข่งขันทางเศรษฐกิจในยุคโลกาภิวัฒน์ก็ขึ้นอยู่กับการศึกษา การพัฒนาการเมืองก็ขึ้นอยู่กับการศึกษา สังคมกำลังเสื่อมโทรม ก็ต้องหันไปพึ่งการศึกษา การพัฒนาการศึกษาจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญของการพัฒนาประเทศ ในการนี้กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศนโยบายเร่งรัดการปฏิรูปการศึกษา โดยยึดคุณธรรมนำความรู้สร้างความตระหนักสำนึกในคุณค่าของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ความสมานฉันท์ สันติวิธี วิถีประชาธิปไตยพัฒนาคนโดยใช้คุณธรรมเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงความร่วมมือของสถาบันครอบครัว ชุมชน สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษาเพื่อพัฒนาเยาวชนให้เป็นคนดี มีความรู้ และอยู่ดีมีสุขโดย 8 คุณธรรมพื้นฐานประกอบด้วย

4.5.1 ขยัน คือ ผู้ที่มีความตั้งใจเพียรพยายามทำหน้าที่การงานอย่างจริงจังและต่อเนื่องในเรื่องที่ถูกที่ควร สู้งานมีความพยายาม ไม่ท้อถอย กล้าเผชิญอุปสรรค รักงานที่ทำ ตั้งใจทำหน้าที่อย่างจริงจัง

4.5.2 ประหยัด คือ ผู้ที่ดำเนินชีวิตความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย รู้จักฐานะการเงินของตน คิดก่อนใช้ คิดก่อนซื้อ เก็บออมถนอมใช้ทรัพย์สินสิ่งของอย่างคุ้มค่า ไม่ฟุ่มเฟือย ฟุ้งเฟ้อ รู้จักทำบัญชีรายรับ – รายจ่าย ของตนเองอยู่เสมอ

4.5.3 ซื่อสัตย์ คือ ผู้ที่มีความประพฤติตรงทั้งต่อเวลา ต่อหน้าที่ และต่อวิชาชีพ มีความจริงใจปลอดจากความรู้สึกสำเอียง หรืออคติ ไม่ใช้เล่ห์กลคดโกงทั้งทางตรงและทางอ้อม รับรู้หน้าที่ของตนเองปฏิบัติอย่างเต็มที่และถูกต้อง

4.5.4 มีวินัย คือ ผู้ที่ปฏิบัติตนในขอบเขต กฎ ระเบียบของสถานศึกษา สถาบัน องค์กร และประเทศ โดยที่ตนยินดีปฏิบัติตามอย่างเต็มใจและตั้งใจยึดมั่นในระเบียบแบบแผน ข้อบังคับและข้อปฏิบัติ รวมถึงการมีวินัยทั้งต่อตนเองและสังคม

4.5.5 สุภาพ คือ ผู้ที่มีความอ่อนน้อมถ่อมตนตามสถานภาพและกาลเทศะ มีสัมมาคารวะ เรียบร้อยไม่ก้าวร้าว รุนแรง หรือวางอำนาจข่มผู้อื่นทั้งโดยวาจาและท่าทางเป็นผู้มีมารยาทดีงามวางตนเหมาะสมกับวัฒนธรรมไทย

4.5.6 สะอาด คือ ผู้ที่รักษาร่างกาย ที่อยู่อาศัย และสิ่งแวดล้อมได้อย่างถูกต้องตามสุขลักษณะ ฝึกฝนจิตไม่ให้ขุ่นมัว มีความแจ่มใสอยู่เสมอ ปราศจากความมัวหมองทั้งกาย ใจ และสภาพแวดล้อมมีความผ่องใสเป็นที่เจริญตาทำให้เกิดความสบายใจแก่ผู้พบเห็น

4.5.7 สามัคคี คือ ผู้ที่เปิดใจกว้าง รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รู้บทบาทของตนทั้งในฐานะผู้นำและผู้ตามที่ดี มีความมุ่งมั่นต่อการรวมพลัง ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เพื่อให้การงานสำเร็จลุล่วง สามารถแก้ปัญหาและขจัดความขัดแย้งได้ เป็นผู้มีเหตุมีผล ยอมรับความแตกต่าง ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความคิดและความเชื่อ พร้อมที่จะปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติและสมานฉันท์

4.5.8 มีน้ำใจ คือ ผู้ให้และผู้อาสาช่วยเหลือสังคม รู้จักแบ่งปัน เสียสละความสุขส่วนตน เพื่อทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น เห็นอก เห็นใจ และเห็นคุณค่าในเพื่อมนุษย์และผู้ที่มีความเดียดร้อน มีความเอื้ออาทรเอาใจใส่ อาสาช่วยเหลือสังคมด้วยแรงกายและสติปัญญาลงมือปฏิบัติการเพื่อบรรเทาปัญหา หรือร่วมสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้เกิดขึ้นในชุมชน

จากนโยบายเร่งรัดการปฏิรูปการศึกษา 8 คุณธรรมพื้นฐานข้างต้น สถาบันการศึกษาจึงควรเร่งรัดนำไปปลูกฝังคุณธรรมพัฒนา ให้กับเยาวชนของชาติ เพื่อให้เป็นคนดี มีความรู้ และอยู่ดีมีสุข ก้าวสู่สังคมคุณธรรมนำความรู้ โดยขอความร่วมมือจากสถาบันครอบครัว ชุมชน สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษาอื่นๆ เพื่อให้การดำเนินการประสบความสำเร็จสามารถนำไปสู่การปฏิบัติยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่จะนำไปสู่ความสำเร็จนั้นทุกฝ่ายจะต้องมีความตั้งใจ และลงมือปฏิบัติอย่างจริงจัง ผู้ใหญ่ควรเป็นตัวอย่างที่ดีแก่เยาวชน พ่อแม่ต้องดูแลเอาใจใส่ลูกอย่างใกล้ชิด ครูต้องมีจิตสำนึกและวิญญาณของความเป็นครูเพิ่มขึ้น ภาครัฐและเอกชน องค์การศาสนา และสื่อมวลชน ต้องตื่นตัว กระตือรือร้น และผนึกกำลังเพื่อการพัฒนาไปสู่ความก้าวหน้าอย่างมั่นคง อย่างน้อยที่สุดทุกคนควรทำงานให้เต็มกำลัง เต็มความสามารถ และเต็มเวลาด้วย ๘ คุณธรรม

พื้นฐานคือ ขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ มีวินัย สุภาพ สะอาด สามัคคี และมีน้ำใจหากเกิดขึ้นกับครอบครัว ชุมชน หน่วยงาน สถาบัน ตลอดจนประเทศใดแล้ว โดยเฉพาะประเทศไทยนั้นก็จะพ้นวิกฤติทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม พัฒนาชาติให้มีความเจริญก้าวหน้า เป็นสังคมคุณธรรม นำความรู้ ชีวิตของคนในชาติ คงจะดีกว่าเดิมสังคมไทยจะสงบสุขกว่านี้ ประเทศไทยก็คงเป็นไทยอยู่ตลอดไป มีการพัฒนาอย่างรุดหน้าไม่ด้อยกว่าประเทศใดในโลกนี้ทั้งในปัจจุบันและอนาคตอย่างแน่นอน

สรุปได้ว่า การปฏิรูปการศึกษาเป็นการปรับเปลี่ยนและพัฒนาเพื่อให้การศึกษาสามารถสร้างคนดีให้กับสังคมและเป็นพลังในการพัฒนาประเทศให้สามารถแข่งขันกับนานาอารยประเทศบนพื้นฐานของวัฒนธรรมและความเป็นไท

5. มาตรฐานการศึกษาและคุณภาพสถานศึกษา

5.1 ความสำคัญของมาตรฐานการศึกษา

การปฏิรูปการศึกษา พ.ศ.2542 ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อระบบการศึกษาของประเทศไทยอย่างมาก เนื่องจากมีการกระจายอำนาจและเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษามากขึ้นทั้งโดยทางตรงในรูปของคณะกรรมการสถานศึกษา และโดยอ้อมอันได้แก่ สมาคมผู้ปกครอง ศิษย์เก่า หรือหน่วยงาน องค์การภาครัฐ ภาคเอกชน รวมทั้งสถานประกอบการต่างๆ ที่เป็นผู้รับช่วงผู้จบการศึกษา สิ่งที่เห็นได้ชัดประการหนึ่งคือสถานศึกษาเป็นผู้จัดทำหลักสูตรเพื่อจัดการเรียนรู้ให้เกิดคุณภาพแก่ผู้เรียนตามเป้าหมาย วิสัยทัศน์ของสถานศึกษาที่สอดคล้องกับความต้องการและบริบทของท้องถิ่น ตลอดทั้งศักยภาพของสถานศึกษา โดยอาศัยกรอบแนวทางการจัดจากหลักสูตรแกนกลางที่มีโครงสร้างที่ยืดหยุ่น ระบุเพียงจุดหมายหลักสูตร มาตรฐานการเรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ตลอดจนกำหนดแนวการจัดไว้อย่างกว้างๆ การที่สถานศึกษามีอิสระในการบริหารจัดการการศึกษาด้วยตนเอง ย่อมส่งผลกระทบถึงคุณภาพผู้เรียน และคุณภาพการบริหารจัดการที่แตกต่างกันด้วยเหตุนี้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 จึงกำหนดให้หน่วยงานต้นสังกัดและสถานศึกษาจัดให้มีระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ได้มาตรฐานใกล้เคียงกัน และได้ระบุให้มีการกำหนดมาตรฐานการศึกษาในแต่ละระดับเพื่อใช้เป็นหลักในการเทียบเคียงสำหรับการส่งเสริมและกำกับดูแล การตรวจสอบ การประเมินผลและการประกันคุณภาพการศึกษา ทั้งนี้เพื่อสร้างความมั่นใจให้แก่สังคมว่า สถานศึกษาทุกแห่งมีคุณภาพการจัดการศึกษาไม่ต่ำกว่ามาตรฐานที่กำหนดขึ้น

5.2 รูปแบบการกำหนดมาตรฐาน

โลกในยุคปัจจุบันได้ก้าวสู่ยุคของโลกไร้พรมแดน เป็นเหตุให้เกิดการแข่งขันอย่างรุนแรงในทุกวงการ องค์กรต่างๆ จึงเร่งปรับปรุงระบบการทำงานและพัฒนาตนเองอย่างมาก เพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงและความอยู่รอด และในกระบวนการปฏิรูประบบการทำงานให้เกิดผลสูงสุดนั้น ได้มีการทำระบบการประกันคุณภาพมาเป็นหลักการสำคัญในการพัฒนา ซึ่งระบบการประกันคุณภาพแบ่งออกเป็น 3 องค์ประกอบ ได้แก่ (1) การควบคุมคุณภาพ อันได้แก่ การที่องค์กรต้องมีเป้าหมายหรือมาตรฐานที่ชัดเจนและมีกระบวนการพัฒนาไปสู่มาตรฐานที่กำหนดขึ้น (2) การตรวจสอบคุณภาพ อันได้แก่ การที่องค์กรมีระบบการวางแผนเก็บข้อมูล ตรวจสอบทบทวนคุณภาพการดำเนินงาน รวบรวมสรุปผลการดำเนินงานทุกระยะ นำผลไปปรับปรุงการดำเนินการสม่ำเสมอ (3) การประเมินคุณภาพ ได้แก่ การที่มีหน่วยงานจากภายนอกมาประเมินว่า องค์กรนั้นดำเนินการจนเกิดผลตามมาตรฐานที่กำหนดไว้หรือไม่ จากประสบการณ์การพัฒนาองค์กรของภาคเอกชน พบว่า องค์กรที่มีระบบการประกันคุณภาพที่เข้มแข็ง จะได้ผลผลิตที่มีคุณภาพและได้รับความพึงพอใจจากลูกค้า ดังนั้นองค์กรภาคธุรกิจส่วนมากจึงให้ความสำคัญกับการประกันคุณภาพอย่างกว้างขวาง ซึ่งระบบการประกันคุณภาพนี้ได้แพร่ขยายสู่วงการการศึกษาในเวลาอันรวดเร็ว ในระบบการประกันคุณภาพ หัวใจสำคัญประการหนึ่งคือ การกำหนดให้มีมาตรฐานขึ้นเพื่อใช้ในการพัฒนาองค์กร และกำกับติดตาม ส่งเสริมดูแลให้เกิดคุณภาพตามมาตรฐานที่ตั้งไว้

รูปแบบหรือโมเดลของการจัดทำมาตรฐานไม่มีหลักการตายตัวขึ้นอยู่กับความเหมาะสมตามบริบทหรือความต้องการ หรือระบบการพัฒนาขององค์กรนั้นๆ บางองค์กรให้ความสำคัญกับผลผลิตเพียงอย่างเดียว แต่บางองค์กรยึดการพัฒนาเชิงระบบ (IPO : Input Process Output) แต่ในปัจจุบันรูปแบบการพัฒนาตามวงจรเดมมิ่ง หรือที่รู้จักกันดีในรูปวงจร PDCA (Plan Do Check Act) ได้รับความนิยมอย่างสูง ส่วนในทวีปยุโรป พบว่า มีการทำ Practice – Performance Model กำลังได้รับความนิยมในการประเมินประสิทธิภาพของธุรกิจอุตสาหกรรมเพื่อเทียบเคียง (Benchmarking) ให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ดังนั้น เพื่อการกำหนดมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน และปฐมวัยในรูปแบบที่เหมาะสมกับบริบทของการจัดการศึกษาของไทย จึงได้มีการศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการพัฒนาในแบบต่างๆ ดังนี้

5.2.1 การประเมินตามแนวคิดเชิงระบบ (IPO system)

การพัฒนาเชิงระบบใช้แนวคิดตามการประเมินเชิงระบบ ซึ่งเป็นรูปการประเมินที่นิยมใช้ในการประเมินโครงการประกอบด้วย 3 ส่วนใหญ่ๆ คือ

1) ปัจจัยนำเข้า (Input) เป็นการประเมินถึงปัจจัยต่างๆ ที่จะมีผลต่อการดำเนินการ โดยรวมถึงทรัพยากรต่างๆ ที่ส่งผลต่อการดำเนินการ

2) กระบวนการ (Process) เป็นการประเมินกระบวนการในการดำเนินการให้บรรลุถึงผลการดำเนินการ โดยเริ่มตั้งแต่การวางแผน จนถึงผลลัพธ์ที่ได้จากโครงการ

3) ผลที่ได้จากการดำเนินการ (Output) เป็นการประเมินผลที่ได้จากการดำเนินการเพื่อศึกษาถึงความสำเร็จหรือจุดบกพร่องของโครงการ และนำมาเป็นข้อมูลมาใช้พัฒนาโครงการให้เกิดประสิทธิภาพต่อไป

5.2.2 วงจร PDCA (Deming Model)

เดมมิ่ง (Demming) คิดว่า การดำเนินงานขององค์กรต่างๆ ควรมีการบริหารระบบ เป็นขั้นเป็นตอน เพื่อให้เกิดการปรับปรุงและพัฒนาอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ตามวรจร PDCA ซึ่งเดมมิ่งได้เสนอวิธีการดังกล่าวไว้ 4 องค์ประกอบ ดังนี้

1) การวางระบบ (Plan) เป็นขั้นตอนในการวางแผนการดำเนินงาน เพื่อให้การดำเนินงานนั้นเป็นระบบ ผลิตผลหลักที่สำคัญของขั้นตอนในการวางระบบ คือ แผนการดำเนินงาน(Implementation Plan) ที่ระบุกิจกรรมในการดำเนินงาน บุคลากรที่รับผิดชอบ และระยะเวลาในการดำเนินการ

2) การทำตามระบบ (Do) เป็นขั้นตอนการปฏิบัติงานต่างๆ ตามกระบวนการและวิธีการที่กำหนดไว้ในแผนการดำเนินงาน

3) การประเมินระบบ (Check) เป็นขั้นตอนการติดตาม ตรวจสอบ เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายหรือแผนการดำเนินงานที่ได้กำหนดไว้

4) การปรับปรุงและพัฒนา (Act) เป็นขั้นตอนในการนำผลการประเมินมาแก้ไขและพัฒนาการดำเนินงานให้เป็นระบบและมีคุณภาพที่ผดุงไว้จนเป็นวัฒนธรรมของการทำงานให้เกิดประสิทธิภาพขององค์กรต่อไป

การประเมินการดำเนินงานตามวงจร PDCA เป็นการประเมินการดำเนินงานขององค์กรต่างๆ ที่มุ่งเน้นให้องค์กรมีการดำเนินงานเป็นขั้นเป็นตอนโดยเริ่มตั้งแต่การวางแผนและการปฏิบัติงาน ที่มุ่งเน้นให้องค์กรมีการปรับปรุงและพัฒนาอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ นอกจากนี้รูปแบบการดำเนินงานตามวงจร PDCA ยังใช้เป็นกรอบในการประเมินประสิทธิภาพขององค์กรในการให้รางวัลการดำเนินงานขององค์กรภาคธุรกิจ เพื่อส่งเสริมให้องค์กรมีการพัฒนาประสิทธิภาพขององค์กร อย่างต่อเนื่อง

5.2.3 การประเมินตามรูปแบบ Practice – Performance Model

Practice – Performance Model เป็นรูปแบบที่ใช้ในการประเมินประสิทธิภาพของธุรกิจอุตสาหกรรมในกลุ่มประเทศยุโรปเหนือ เพื่อใช้ในการเทียบเคียงธุรกิจ (Benchmarking) ให้เกิดการพัฒนาร่วมกันสูงสุด โดยแบ่งการประเมินออกเป็น ๒ ด้านหลัก ๆ ได้แก่ ด้านการดำเนินงานของกิจการที่ส่งผลต่อผลการดำเนินงานของกิจการ สามารถสรุปรูปแบบการประเมินของ Practice – Performance Model เป็นการประเมินการดำเนินงานขององค์กร โดยคำนึงถึงระบบการประกันคุณภาพหรือ Total Quality ในการกำกับ ตรวจสอบการดำเนินงาน และการประเมิน Performance หรือการประเมินผลการปฏิบัติงานในองค์กร

5.2.4 การประเมินตามเกณฑ์ Baldrige Education Criteria

Baldrige Education Criteria หรือเกณฑ์คุณภาพการศึกษาได้จัดทำขึ้นโดยสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ในปี 2546 โดยได้ดัดแปลงมาจาก Baldrige Award Criteria ที่ใช้ในการประเมินรางวัลการประกอบธุรกิจของประเทศสหรัฐอเมริกา เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ผู้ประกอบการตระหนักและพัฒนาธุรกิจของตนให้มีศักยภาพในการแข่งขันในระดับสากลได้

Baldrige Education Criteria เป็นเกณฑ์การประเมินที่ประกอบไปด้วย 7 หมวดหลัก โดยมีน้ำหนักรวมทุกหมวด 1000 คะแนน ซึ่งในแต่ละหมวดจะมีนำหนักคะแนนไม่เท่ากัน โดยมีรายละเอียดในแต่ละหมวดดังนี้

- หมวดที่ 1 ภาวะผู้นำในองค์กร พิจารณาเกี่ยวกับการดำเนินงานของผู้นำระดับสูงขององค์กร เกี่ยวกับ ค่านิยม ทิศทาง และความคาดหวังด้านผลการดำเนินงานขององค์กร รวมถึงการมุ่งเน้นผู้เรียนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การเรียนรู้ของผู้เรียน การให้อำนาจในการตัดสินใจแก่คณาจารย์และบุคลากร การสร้างนวัตกรรม การเรียนรู้ภายในองค์กร ระบบธรรมาภิบาล และการดำเนินงานเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสาธารณะและชุมชน
- หมวดที่ 2 การวางแผนเชิงกลยุทธ์ พิจารณาเกี่ยวกับการพัฒนาวัตถุประสงค์เชิงกลยุทธ์และแผนปฏิบัติงาน วิธีการนำวัตถุประสงค์เชิงกลยุทธ์และแผนปฏิบัติงาน และวิธีการวัดผลความก้าวหน้าขององค์กร
- หมวดที่ 3 การมุ่งเน้นผู้เรียน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และตลาด พิจารณาเกี่ยวกับ วิธีที่องค์กรกำหนดความต้องการ ความคาดหวัง และความนิยมของผู้เรียน และผู้ปกครอง รวมถึงวิธีการที่องค์กรดำเนินงานเพื่อสร้างความสัมพันธ์กับผู้เรียน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ตลอดจนกำหนดปัจจัยสำคัญในการดึงดูดความสนใจของผู้เรียนและคู่ความร่วมมือ เพื่อสร้างความพึงพอใจ ความภักดี และความไม่ย่อท้อ อันจะนำไปสู่การขยายตัวของการจัดหลักสูตรและบริการทางการศึกษา

- หมวดที่ 4 การวัดผล การวิเคราะห์ และการจัดความรู้ พิจารณาเกี่ยวกับวิธีการเลือก รวบรวม วิเคราะห์ จัดการ และปรับปรุงข้อมูล สารสนเทศ และสินทรัพย์เชิงความรู้

- หมวดที่ 5 การมุ่งเน้นคณาจารย์และบุคลากร พิจารณาเกี่ยวกับระบบงานการเรียนรู้ของคณาจารย์และบุคลากร ตลอดจนการสร้างแรงจูงใจภายในองค์กร เอื้ออำนวยให้คณาจารย์และบุคลากรพัฒนาตนเอง และใช้ศักยภาพอย่างเต็มที่เพื่อปรับปรุงให้มุ่งไปในแนวทางเดียวกันกับวัตถุประสงค์และแผนปฏิบัติงานโดยรวมขององค์กร รวมถึงความพยายามขององค์กรในการสร้างและรักษาสภาพแวดล้อมในการทำงาน ตลอดจนบรรยากาศที่สนับสนุนการปฏิบัติงานของคณาจารย์และบุคลากรที่จะนำไปสู่ความเป็นเลิศและความเจริญก้าวหน้าของทั้งบุคคลและองค์กร

- หมวดที่ 6 การจัดการกระบวนการ พิจารณาเกี่ยวกับ การจัดการกระบวนการขององค์กร รวมถึงกระบวนการซึ่งเกี่ยวข้องกับหลักสูตร บริการทางวิชาการที่นำเสนอ และบริการทางการศึกษาที่จัดไว้ให้ ซึ่งการเรียนรู้เป็นสำคัญ ที่ช่วยสร้างคุณค่าสำหรับผู้เรียน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และองค์กร นอกจากนี้ยังครอบคลุมกระบวนการสนับสนุนที่สำคัญ ตลอดจนกระบวนการหลักและหน่วยงานทั้งหมดภายในองค์กร

- หมวดที่ 7 ผลลัพธ์ด้านผลการดำเนินงานขององค์กร พิจารณาเกี่ยวกับผลลัพธ์ด้านการเรียนรู้ของผู้เรียน ผลลัพธ์ด้านการมุ่งเน้นผู้เรียนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ผลการดำเนินงานด้านงบประมาณ การเงิน และตลาดผลลัพธ์ด้านคณาจารย์และบุคลากร ผลการปฏิบัติงาน ตลอดจน ธรรมาภิบาลและความรับผิดชอบต่อสังคม นอกจากนี้ยังรวมถึงการตรวจประเมินระดับผลการดำเนินงานขององค์กรเปรียบเทียบกับคู่แข่งขันและองค์กรที่เทียบเคียงกันได้

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การใช้ Baldrige Education Criteria จะเน้นการประเมินกระบวนการในการพัฒนาองค์กรให้เกิดประสิทธิภาพและผลลัพธ์ของการดำเนินงานขององค์กร โดยการประเมินเกี่ยวกับกระบวนการนั้นมีด้านของการประเมินถึง 6 หมวด ได้แก่ ภาวะผู้นำ การวางแผนกลยุทธ์ การมุ่งเน้น ผู้เรียน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และตลาด การวัดผล การวิเคราะห์ และการจัดความรู้ การมุ่งเน้นคณาจารย์และบุคลากร การจัดการกระบวนการ ส่วนการประเมินด้านผลลัพธ์ขององค์กรมี 1 หมวดคือ หมวดที่ 7 เกี่ยวกับผลการดำเนินงานขององค์กร ซึ่งครอบคลุมเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของผู้เรียน งบประมาณ การเงิน และการตลาด บุคลากร ประสิทธิผลขององค์กร ระบบธรรมาภิบาลและความรับผิดชอบที่มีต่อสังคม

5.3 คุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา

คุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษานั้น สามารถแบ่งได้ออกเป็น 2 ส่วนหลักๆ คือ คุณภาพด้านผู้เรียน ซึ่งเป็นผลผลิตที่สำคัญสำหรับสถานศึกษา และคุณภาพด้านการบริหารจัดการ ซึ่งเป็นการดำเนินงานของสถานศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนมีคุณภาพ

5.3.1 คุณภาพด้านผู้เรียน ในการกำหนดมาตรฐานการศึกษา สิ่งที่สะท้อนคุณภาพสิ่งแรกที่สุด คือ คุณภาพผู้เรียน ซึ่งต้องสอดคล้องกับจุดหมายของหลักสูตรและมาตรฐานการศึกษาของชาติ ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นที่จะต้องศึกษาก่อนว่าคุณภาพนักเรียนที่หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานคาดหวังไว้เมื่อได้สำเร็จการศึกษาตามหลักสูตร นอกจากนี้ยังควรนำผลการศึกษา การค้นคว้า และงานวิจัยของนักวิชาการที่ได้มีการศึกษาหรือกำหนดเกี่ยวกับคุณภาพของผู้เรียนมาพิจารณาในการกำหนดมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานอีกด้วย

5.3.2 คุณภาพด้านการบริหารจัดการและปัจจัย การบริหารจัดการนับเป็นสิ่งสำคัญอีกสิ่งหนึ่งที่ทำให้สถานศึกษามีคุณภาพ เนื่องจากถ้าสถานศึกษาใดที่มีการบริหารจัดการทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุดได้ ผลที่เกิดขึ้นย่อมตกอยู่กับผู้เรียน มาตรฐานด้านการบริหารจัดการและปัจจัยจึงเป็นสิ่งสำคัญไม่ยิ่งย่อนกว่ากัน เพราะกระบวนการดังกล่าวมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้และประสิทธิผลของสถานศึกษาจากการค้นคว้าพบว่า ทั้งในประเทศและต่างประเทศมีการศึกษาองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อการจัดการศึกษาภายในสถานศึกษา

สรุปได้ว่า มาตรฐานการศึกษาและคุณภาพการศึกษา เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในสถานศึกษา เพื่อการกำกับ ติดตาม ดูแล ตรวจสอบ และประกันคุณภาพการศึกษาในภาพรวม ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียน เพื่อให้การดำเนินงานของสถานศึกษามีประสิทธิภาพสูงสุด

6. การประกันคุณภาพการศึกษา

การประกันคุณภาพเป็นเครื่องตัดสินว่าทั้งเด็ก ทั้งผู้ใหญ่ ในแต่ละท้องถิ่นจะฉกฉวยประโยชน์จากเทคโนโลยีและสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป เพื่อสร้างการเรียนรู้ที่ดีให้แก่ตนเอง ครอบครัว ชุมชน เพื่อความมั่นคงและความสามารถในการปรับตัวทางเศรษฐกิจและสังคมได้ดีเพียงไร

6.1 หลักการและความจำเป็น

การใช้การศึกษาเพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนาศักยภาพของคน ให้มุ่งสู่คุณลักษณะที่สังคมพึงประสงค์ จำเป็นต้องใช้การศึกษาที่มีคุณภาพ มีกลไกการรักษาคุณภาพและยกระดับมาตรฐานคุณภาพอย่างต่อเนื่อง แต่โดยภาพรวมแล้ว คุณภาพการจัดการศึกษาของไทยยังคงเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์ว่า มาตรฐานคุณภาพของผู้เรียนยังไม่เป็นที่พึงพอใจของสังคม ซึ่งสภาพ

ดังกล่าวมีสาเหตุสำคัญ ๆ หลายประการด้วยกัน แต่สาเหตุหนึ่งมาจากการที่ยังไม่ได้ให้ความสำคัญเรื่องการประเมินคุณภาพการจัดการศึกษา ทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพอย่างเพียงพอ และต่อเนื่อง อย่างไรก็ตามมาตรการที่เป็นทางออกของปัญหาดังกล่าว คือ การประกันคุณภาพการศึกษา ซึ่งโดยระบบได้กำหนดให้มีกลไกการประเมิน ทั้งประเมินเพื่อตรวจสอบ ทบทวนและปรับปรุงคุณภาพการศึกษา (Internal Quality and Intervention) และการประเมิน เพื่อให้ได้การรับรองคุณภาพการศึกษา (Quality Accreditation) ดังนั้นแนวทางการประเมินภายในเพื่อประกันคุณภาพการศึกษาจึงเป็นสิ่งที่สถานศึกษาจะต้องนำไปดำเนินการเพื่อเป็นการตรวจสอบคุณภาพของสถานศึกษาว่าดำเนินการพัฒนาเป็นไปตามมาตรฐานคุณภาพที่กำหนดแล้วหรือไม่ หากพบว่ายังไม่เป็นไปตามมาตรฐานก็จะนำไปสู่การส่งเสริม ปรับปรุงแก้ไขอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งได้คุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐานและได้ผ่านการรับรองคุณภาพการศึกษาจากหน่วยงานที่ทำหน้าที่รับรองต่อไป

6.2 แนวคิดในการดำเนินการประกันคุณภาพทางการศึกษา

คุณภาพการศึกษา เป็นคำที่ทุกฝ่ายในสังคมได้เรียกร้องให้ภาคการศึกษาของรัฐได้ดำเนินการพิจารณาทบทวนเป็นลำดับแรกของการดำเนินงานตามภารกิจที่รัฐบาลหรือสังคมไทยมอบหมาย เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะว่า

6.2.1 สังคมเห็นว่าผลการดำเนินงานของภาคการศึกษาของรัฐที่ได้ดำเนินการมานั้นไม่เป็นที่น่าพึงพอใจ เมื่อเทียบกับประสิทธิภาพของเยาวชนที่สำเร็จการศึกษาหรือผ่านกระบวนการผลิตจากหน่วยงานต่างๆ ที่รับผิดชอบ

6.2.2 ผลการพัฒนาที่มุ่งเน้นการพัฒนาวัตถุมากกว่าการพัฒนาคน จนก่อให้เกิดสิ่งที่เป็นปฏิกูลต่อสังคมชนิดและประเภทต่างๆ อย่างมากมาย

6.2.3 กระบวนการจัดการเรียนการสอน กระบวนการบริหารการศึกษา และกระบวนการพัฒนาหลักสูตรไม่สามารถที่จะดำเนินการให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ดังกล่าวได้

6.3 ความสำคัญของการประกันคุณภาพการศึกษา

6.3.1 การประกันว่าเด็กๆ ได้เรียนเรื่องใกล้ตัวในท้องถิ่นอย่างมีความสุขมากขึ้นด้วยการมีหลักสูตรท้องถิ่นเกิดขึ้นอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น ภายใต้การอุปถัมภ์ของชุมชนที่เข้ามาร่วมแรงร่วมคิดในการจัดการเรียน การสอน "วิชา ทำมาหากิน วิชาใช้ชีวิต" เพื่อลูกหลานของตนเอง

6.3.2 การประกันว่าเด็กๆ ได้เรียนรู้ด้วยการนำตนเองอย่างอิสระมากขึ้น ได้ฝึกคิด ฝึกแก้ปัญหา ฝึกวิเคราะห์ฝึกวิจารณ์อย่างสร้างสรรค์ โดยมีครูที่มีคุณภาพ และใส่ใจนักเรียนอย่างแท้จริง

6.3.3 การประกันว่าเด็กๆ ได้รับการเรียนรู้แบบปรับเหมาะตามความต้องการและความจำเป็นของแต่ละบุคคลและชุมชนมากยิ่งขึ้น ด้วยการมีแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายและเข้าถึงได้ง่ายยิ่งขึ้นในแต่ละท้องถิ่น รวมทั้งหลักสูตรที่ยืดหยุ่นแบบ "เสื้อตัด" มากกว่า "เสื้อโหล" ที่เด็กๆ สามารถมีทางเลือกในการเรียนได้มากยิ่งขึ้น

6.3.4 การประกันว่าแต่ละชุมชนท้องถิ่นจะมีเครือข่ายการเรียนรู้ของตนเองมากขึ้น โดยมีการเชื่อมต่อข้อมูลข่าวสารระหว่างชุมชนและโรงเรียนและระหว่างชุมชนเพื่อการเรียนรู้ร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น มีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรการเรียนรู้และแหล่งเรียนรู้ระหว่างชุมชนมากขึ้น

6.3.5 ท่ามกลางการเรียนรู้อย่างมีความสุขสะท้อนความเป็นท้องถิ่นจะต้องมีการประกันว่าเด็กๆ มีมาตรฐานการเรียนรู้ที่ดีเทียบได้ในระดับสากล และสอดคล้องกับโลกของความเป็นจริงในตลาดแรงงานด้วยเช่นกัน ด้วยการพัฒนาระบบการวัดผลประเมินผลที่มีมาตรฐานรวมถึงการตั้งสำนักทดสอบแห่งชาติขึ้นเพื่อติดตามวัดมาตรฐานการเรียนรู้ในวิชาหลักๆ กับผู้เรียนทั่วประเทศ เพื่อให้การศึกษาไทยแข่งขันได้กับสากลโลก มีการติดตามผลสถานศึกษาผ่านเครือข่ายสารสนเทศทางการศึกษาที่ทันสมัยอย่างต่อเนื่องด้วย

6.4 การพิจารณาคุณภาพการศึกษา

การพิจารณาคุณภาพการศึกษา มีสถานศึกษาควรมีความพร้อมในการประเมินคุณภาพการศึกษาจากภายนอก ดังนี้

6.4.1 มีระบบการประกันคุณภาพภายใน ซึ่งประกอบด้วย ระบบการพัฒนาคุณภาพ โดยเริ่มตั้งแต่การกำหนดมาตรฐานของสถานศึกษาที่ควรจะเป็น ซึ่งควรเป็น 14++ กล่าวคือมาตรฐานการศึกษาสำหรับประเมินภายนอกจำนวน 14 มาตรฐาน ซึ่งคณะรัฐมนตรีมีมติอนุมัติโดยถือว่าเป็นมาตรฐานขั้นต่ำที่สถานศึกษาทุกแห่งพึงมี

บวก (+) ที่หนึ่งเป็นการเพิ่มมาตรฐานตามความต้องการของต้นสังกัดและบวก (+) ที่สอง เป็นมาตรฐานความต้องการของชุมชนและสถานศึกษา จึงกำหนดวิถีการพัฒนาสถานศึกษาสู่มาตรฐานที่กำหนด และจัดระบบการส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินงานตามวิถีทางที่กำหนดต่อไปกล่าวคือมีระบบการตรวจติดตามคุณภาพเพื่อแนะนำให้ดำเนินการตามแผนที่กำหนดและมีระบบประเมินคุณภาพภายใน ตามเจตนารมณ์ของการประกันคุณภาพการศึกษา จะเห็นว่าการประกันคุณภาพภายในเป็นหน้าที่ของสถานศึกษาร่วมกับชุมชนโดยการสนับสนุนส่งเสริมจากต้นสังกัด จะเห็นได้ว่าบทบาทของต้นสังกัดในการประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษา เปลี่ยนแปลงจากบทบาท " การควบคุมสั่งการ" เป็น"การสนับสนุนส่งเสริม"

6.4.2 สถานศึกษาจัดทำรายงานการประเมินตนเองในแต่ละปีการศึกษา กล่าวคือ เป็นการจัดทำรายงานประจำปีในรูปของรายงานการประเมินตนเอง ซึ่งประกอบด้วยการแนะนำสถานศึกษาอย่างลุ่มลึกทั้งในด้านความมุ่งมั่น หลักการ ภาคี ระบบ และโครงสร้างการบริหารของสถานศึกษาแผนระยะยาวและแผนระยะสั้น การรายงานกิจการของสถานศึกษาในรอบปี ผลประเมินประสิทธิผลของสถานศึกษา โดยเทียบกับมาตรฐานการศึกษาที่กำหนด ข้อเสนอแนะในการดำเนินงานของสถานศึกษาในปีการศึกษาต่อไปตลอดจนภาคผนวกเกี่ยวกับหลักฐาน สถิติ เอกสารสำคัญที่ใช้ในการประเมินตนเองของสถานศึกษา

สถานศึกษาใดที่มีการดำเนินการประกันคุณภาพภายในและมีการประเมินตนเองในรอบปีและจัดทำเป็นรายงานประจำปี ก็ถือได้ว่าสถานศึกษาแห่งนี้มีความพร้อมรับประเมินคุณภาพภายนอกแล้ว

6.5 คุณลักษณะ การประกันคุณภาพภายในที่ดี

6.5.1 เป็น " ระบบ" ซึ่งมีทั้งปัจจัยนำเข้า กระบวนการและผลลัพธ์ที่คาดหลังมีทั้งระบบการพัฒนาคุณภาพระบบการตรวจติดตามคุณภาพและระบบการประเมินตนเอง

6.5.2 เป็นระบบที่สถานศึกษาพัฒนาขึ้นโดยดึงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ด้วยการส่งเสริมสนับสนุนจากต้นสังกัด มิใช่การควบคุมสั่งการจากต้นสังกัด

6.5.3 ระบบประกันคุณภาพภายในต้องผสมผสานกับงานบริหารปกติ กล่าวคือ บูรณาการเชื่อมโยงกับการปฏิรูปการเรียนรู้ การสอน การพัฒนาบุคลากรและการบริหารฐานโรงเรียน (SBM)

6.5.4 การประกันคุณภาพภายในเป็นเรื่องของทุกคนทั้งในสถานศึกษาและชุมชนภายใต้การนำและมุ่งมั่นพัฒนาคุณภาพของ "ผู้บริหาร" เพื่อให้เกิดความต่อเนื่อง

6.5.5 ทำงานทุกภารกิจอย่างครบวงจรทั้งระดับบุคคลและหน่วยงานมีการวางแผนดำเนินการประเมิน และปรับปรุงงานอย่างสม่ำเสมอ

6.5.6 การทำงานของทุกคนในสถานศึกษาไม่ว่าการบริหารจัดการ การสอนและการเรียนรู้มุ่งสู่ผลประโยชน์ที่จะเกิดแก่ผู้เรียนเป็นคนดี คนเก่งมีความสุขสนุกกับการเรียนรู้ตลอดชีวิต

6.5.7 การดำเนินการประกันคุณภาพภายในที่ควบวงจร คือเมื่อถึงปีการศึกษาจะต้องมีการประเมินตนเอง เพื่อรวมสรุปยอดแล้วจัดทำเป็นรายงานประจำปี รายงานให้หน่วยงานต้นสังกัด หน่ายงานที่เกี่ยวข้องและสาธารณะทราบ

6.5.8 ผลประเมินจะนำไปสู่การปรับปรุงการบริหาร การเรียนรู้และการสอน โดยถือเป็นหน้าที่ของผู้บริหารต้องกำกับดูแลให้มีการประเมินคุณภาพอย่างต่อเนื่อง

สรุปได้ว่า การประกันคุณภาพการศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนและสถานศึกษามุ่งสู่คุณลักษณะที่สังคมพึงประสงค์ โดยมีกลไกการรักษาคุณภาพและยกระดับมาตรฐานคุณภาพอย่างต่อเนื่อง

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่พระราชทานให้คนไทยใช้เป็นหลักคิดและหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิต เพื่อให้เกิดสมดุลในชีวิต ในครอบครัว ในโรงเรียน ในประเทศ โดยตั้งสมมุติฐาน ที่ว่าทุกสิ่งอนิจจัง ทุกสิ่งเปลี่ยนแปลง ทั้งปัจจัยที่เปลี่ยนแปลงมาจากนอกประเทศ กับในประเทศ นอกโรงเรียนกับในโรงเรียน นอกครอบครัวกับในครอบครัว แล้วทรงชี้ว่าเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงจะมีผลกระทบ 4 ด้านด้วยกัน คือ ด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และทางวัฒนธรรม ผลกระทบทางวัตถุ อาจหมายถึงทางเศรษฐกิจทางการเงิน ส่วนผลกระทบทางสังคม ให้นึกถึงความเข้มแข็งของโรงเรียนที่ไม่มีเด็กติดยาเสพติด โรงเรียนที่มีคุณภาพ สังคมของโรงเรียนเข้มแข็ง หรือพูดถึงครอบครัวครูที่ไม่มีหนี้เลยก็หมายถึงว่าสังคมครอบครัวเข้มแข็ง ส่วนผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมที่ชัดเจนคือเรื่องความสะอาด ความมีวินัย เช่น การรักษาต้นไม้ การปลูกต้นไม้ให้เด็กได้ร่มในโรงเรียน ห้องส้วมสะอาด ขณะที่ผลกระทบทางวัฒนธรรมคือ วัฒนธรรมจากนอกประเทศที่จะเข้ามาทำลายวัฒนธรรมไทย จึงต้องรักษาวัฒนธรรมของเราให้เข้มแข็ง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ อ้างอิงใน http://www.nesdb.go.th/Defanlt.Aspx?tabid=326 18/04/2552)

1. ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง แนวทางการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติตนที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสชี้แนะแก่พสกนิกรชาวไทย ซึ่งเป็นการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวเอง ตลอดจนใช้ความรู้ ความรอบคอบ และคุณธรรม ประกอบกับการวางแผน การตัดสินใจ และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต ให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบเพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลง

ทั้งภายในและภายนอก ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิธีการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้มีจิตสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทนความเพียรมีสติปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี (สุรีพร เอี้ยวถาวร 2550 อ้างอิงใน http://www.hwn.ac.th/news/KM/SEP.pdf 18/04/2552)

2. หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

"คำนิยาม" ว่า ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 ห่วง และ 2 เงื่อนไข โดย 3 ห่วง คือ

1) ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

2) ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียง จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผลโดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ

3) การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

ส่วน 2 เงื่อนไข คือการตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียง ต้องอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน ประกอบด้วย

1) เงื่อนไขความรู้ หมายถึง ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในขั้นตอนปฏิบัติ

2) เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วย ความตระหนักในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต ความเพียรอดทน มีความเพียรรู้จักแบ่งปันและใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

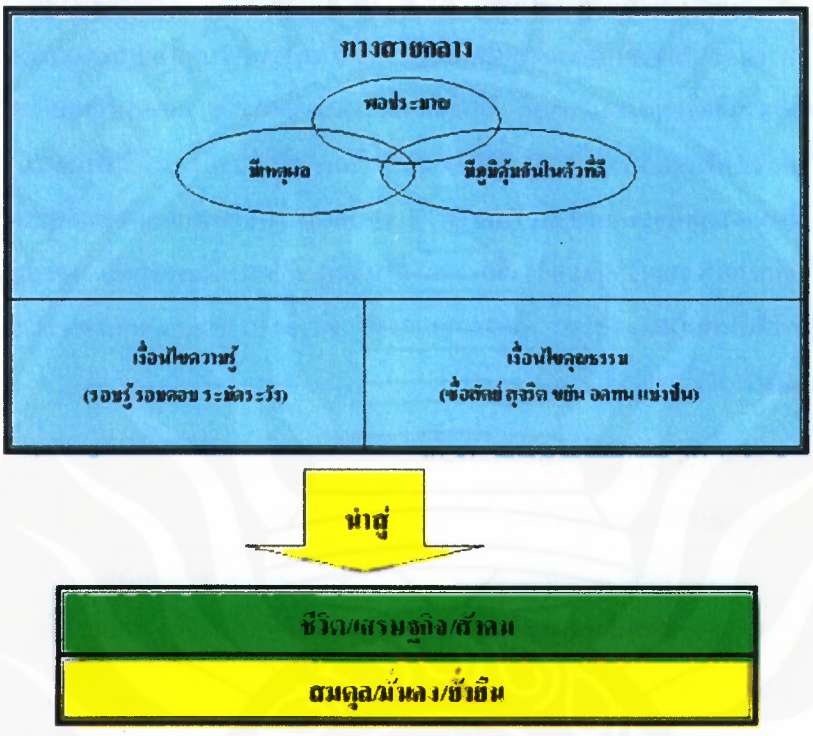

ภาพที่ 2 หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

3. หลักทรงงาน

หลักการทรงงาน 9 ประการ ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงใช้ในการดำเนินโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตลอดระยะเวลา 60 ปี ที่พสกนิกรควรจะได้น้อมมาเป็นหลักการในการปฏิบัติตน เป็นกรอบความคิด สำหรับใช้ในการบริหารจัดการองค์การ และเป็นหลักในการพัฒนาประเทศ เพื่อความอยู่ดีมีสุขโดยถ้วนหน้า ได้แก่

3.1 หลักการ "พอเพียง" และ "พออยู่-พอกิน" คือ การสร้างความ "พออยู่" "พอกิน" ให้กับคนส่วนใหญ่ของประเทศ ให้ได้ส่วนก่อนเป็นลำดับแรก ความ "พออยู่-พอกิน" เป็นรากสำคัญของชีวิตที่พอเพียงและเป็นพื้นฐานในการที่จะพัฒนาตนเอง ชุมชน และประเทศชาติในระยะต่อไป

3.2 หลัก "การพึ่งตนเอง" คือ การมุ่งเน้นให้ประชาชนสามารถพึ่งพาตนเอง สามารถมีอาหาร ที่อยู่อาศัย เพียงพอแก่อัตภาพและการดำรงชีพ โดยไม่ต้องตกเป็นเบี้ยล่างหรือพึ่งพาอาศัยผู้อื่น

3.3 หลักการ "ระเบิดจากข้างใน" คือ การดำเนินกิจกรรมต่างๆ โดยคำนึงถึงความพร้อม และการมีส่วนริเริ่มดำเนินการโดยประชาชนในพื้นที่ มิใช่การริเริ่มจากภายนอก

3.4 หลัก "ค่อยเป็นค่อยไป" ตามลำดับขั้นตอน คือ การดำเนินงานที่คำนึงถึงทุกปัจจัยและเงื่อนเวลา ให้มีความพอดี สมดุล รอบคอบ และสอดคล้องกับลักษณะของสังคมและภูมิสังคม มิใช่การดำเนินงานในลักษณะ "ก้าวกระโดด" หรือในแนวทางอนุรักษนิยมสุดโต่ง

3.5 หลักการ "รวมที่จุดเดียว" คือ การดำเนินงาน ที่มุ่งเน้นการแก้ปัญหาในรูปแบบของ "การพัฒนาแบบผสมผสาน" ที่ให้ผลเป็นการ "บริการรวมที่จุดเดียว" เป็นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการบริหารงาน จากการที่ต่างคนต่างทำ มาสู่การประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งปรากฏเป็นรูปธรรมชัดเจน ในโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ในทุกภูมิภาคของประเทศ ที่เป็นศูนย์รวมของการศึกษาค้นคว้าทดลอง และปฏิบัติการพัฒนาในแขนงต่างๆ โดยยึดถือข้อเท็จจริง และปัญหาในแต่ละภูมิภาคที่แตกต่างกันเป็นหลัก

3.6 หลัก "การไม่ติดตำรา" คือ การไม่นำเอาทฤษฎีหรือหลักวิชาการของผู้อื่นมาดำเนินการ โดยปราศจากการพิจารณาให้ถ่องแท้ ด้วยสติปัญญาว่า มีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพชีวิต และความเป็นอยู่ที่แท้จริงของคนไทย และสังคมไทยหรือไม่ นักวิชาการชั้นสูงที่ได้รับการศึกษามาจากตะวันตก มักจะนำแนวคิดและทฤษฎีต่างๆ มาใช้กับประเทศไทยโดยไม่รอมชอมและพิจารณาถึงความแตกต่างในด้านต่างๆ ให้รอบคอบ ในที่สุด ก็มักจะประสบความล้มเหลวหรือไม่บังเกิดผลดีต่างๆ เต็มที่

3.7 หลัก "การทำให้ง่าย" (Simplicity) คือ การวางแผน ออกแบบ ค้นหาวิธีการดำเนินงานที่มีลักษณะเรียบง่าย ไม่ยุ่งยากสลับซับซ้อน ทั้งในด้านแนวความคิดและด้านเทคนิควิชาการ มีความสมเหตุสมผล ทำได้รวดเร็ว สามารถแก้ปัญหาให้กับประชาชนได้จริง และสามารถนำไปเป็นตัวอย่างได้

3.8 หลักแห่งความเป็นจริงตามธรรมชาติ คือ แนวทางการดำเนินงานเพื่อแก้ไขปัญหา และปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสภาวะที่ไม่ปกติ ให้เข้าสู่ระบบปกติ โดยใช้ธรรมชาติเป็นตัวดำเนินการ

3.9 หลักการ "ขาดทุน" คือ "กำไร" (Our loss is our gain) คือ การดำเนินงานที่ยึดผลสำเร็จแห่งความ "คุ้มค่า" มากกว่า "คุ้มทุน" คำนึงถึงผลประโยชน์ของคนส่วนรวมมากกว่าผลสำเร็จที่เป็นตัวเลขอันเป็นผลประโยชน์ของกลุ่มคนส่วนน้อย เล็งเห็นผลที่ได้จากการลงทุนเพื่อประโยชน์แก่คนส่วนใหญ่ อันได้แก่ ความอยู่ดีมีสุขของประชาชนซึ่งตีค่าเป็นตัวเงินไม่ได้ ซึ่งถ้าหากพิจารณาตามหลักเศรษฐศาสตร์แล้ว อาจจะถือว่าเป็นการลงทุนที่ขาดทุนหรือไม่คุ้มทุน

4. เป้าหมายการจัดการศึกษาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

เป้าหมายสำคัญของการจัดการศึกษาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงคือ การปลูกฝังให้เด็กและเยาวชน รู้จักการใช้ชีวิตที่พอเพียง เห็นคุณค่าของทรัพยากรต่างๆ ฝึกการอยู่

ร่วมกับผู้อื่นอย่างเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และแบ่งปัน มีจิตสำนึกรักษาสิ่งแวดล้อมและเห็นคุณค่าของวัฒนธรรม ค่านิยม เอกลักษณ์ความเป็นไทย

5. การจัดการศึกษาเศรษฐกิจพอเพียงตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

5.1 การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้านการศึกษา

การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในด้านการศึกษาควรมุ่งที่ตัวครูก่อน เพราะครูเป็นทรัพยากรที่สำคัญในการถ่ายทอดความรู้และปลูกฝังสิ่งต่าง ๆ ให้แก่นักเรียน ครูต้องเข้าใจปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงก่อน ต้องรู้จักการวิเคราะห์ปัญหา เข้าใจปัญหาที่เกิดจากความไม่พอเพียงโดยให้เด็กมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหาบนพื้นฐานของความรู้และคุณธรรม ด้านคุณธรรมควรปลูกฝังให้เกิดขึ้นในใจเด็กก่อน ครูต้องคิดหาวิธีที่จะสอดแทรกกิจกรรมการเรียนรู้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเข้าไปในวิธีคิดและวิชาการต่าง ๆ จัดกิจกรรมกลุ่มให้นักเรียนได้ร่วมคิด ร่วมทำ รู้จักแบ่งหน้าที่ตามความสามารถของเด็ก กิจกรรมทั้งหมดเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย โดยสถานศึกษาควรให้การสนับสนุนการจัดการศึกษาตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสอดแทรกเข้าไปในกระบวนการเรียนรู้สอนให้เด็กพึ่งตนเองให้ได้ก่อน จนสามารถเป็นที่พึ่งของคนอื่นในสังคมได้ต่อไป

5.2 แนวการจัดการศึกษาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานให้คนไทยใช้เป็นหลักคิดและหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิต เพื่อให้เกิดสมดุลในชีวิต ครอบครัว โรงเรียน ประเทศ โดยตั้งสมมติฐานที่ว่าทุกสิ่งอนิจจัง ทุกสิ่งเปลี่ยนแปลง ทั้งปัจจัยที่เปลี่ยนแปลงมาจากภายนอกกับภายในประเทศ นอกโรงเรียนกับในโรงเรียน นอกครอบครัวและในครอบครัว

เกษม วัฒนชัย (2549: 1) กล่าวว่า เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงจะมีผลกระทบ 4 ด้าน คือ ด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม ผลกระทบทางวัตถุอาจจะหมายถึงทางเศรษฐกิจทางการเงิน ผลกระทบทางสังคมให้นึกถึงความเข้มแข็งของโรงเรียนที่ไม่มีเด็กติดสารเสพติดเลย หมายถึง โรงเรียนที่มีคุณภาพสังคมของโรงเรียนเข้มแข็ง หรือพูดถึงครอบครัวครูที่ไม่มีหนี้ ก็หมายถึงว่าสังคมครอบครัวเข้มแข็ง ส่วนผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมที่ชัดเจนก็คือ เรื่องความสะอาด ความมีวินัย และผลกระทบทางวัฒนธรรมคือวัฒนธรรมจากนอกประเทศที่เข้ามาทำลายวัฒนธรรมไทย จึงต้องรักษาวัฒนธรรมของเราให้เข้มแข็ง

สุชาดา นันทะไชย (2548: 1) กล่าวถึง การจัดการศึกษาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการพัฒนาคนไทยให้ปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ และสร้างจิตสำนึกที่มั่นคง

เข้มแข็งเป็นหลักการดำเนินชีวิตที่กอปรด้วยความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวเองโดยใช้ความรู้คู่คุณธรรม เพื่อนำไปสู่การมีชีวิตและสังคมในทุกระดับที่สมดุลพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี เป็นกระบวนการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนเป็นการเริ่มต้นวางรากฐานและเตรียมความพร้อมในการเรียนรู้ที่จะก้าวไปสู่การดำรงและพัฒนาชีวิตของเด็กและเยาวชนให้มีความมั่นคงและยั่งยืนโดยสมดุลสอดคล้องกลมกลืนกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมไทย

แนวทางการจัดการศึกษาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สามารถดำเนินการได้ดังนี้

5.2.1 การจัดสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศในการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนให้มีความสอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้ดังต่อไปนี้

1) การจัดสภาพแวดล้อมทั่วไปทางกายภาพ ประกอบด้วยอาคารสถานที่ห้องเรียน สถานที่อำนวยประโยชน์อื่น ๆ จัดให้มีความเป็นธรรมชาติที่ผสมกลมกลืนกับความทันสมัยและความเป็นไปได้ของท้องถิ่น อันเป็นแนวทางการปลูกฝังและส่งเสริมคุณลักษณะนิสัยศรัทธาในค่านิยมความเหมาะสม กลมกลืนกับสภาพแวดล้อม สุนทรียภาพ ความสะอาด ความมีระเบียบวินัย ซึ่งเป็นพื้นฐานการนำไปสู่ค่านิยมการรู้จักที่จะใฝ่หาความรู้เพื่อระวังรักษาและพัฒนาให้สิ่งแวดล้อมที่รักนั้นอยู่ในสภาพที่ดีไปยาวนาน

2) การสร้างบรรยากาศในการเรียน โดยการจัดบรรยากาศในการเรียนที่ดี มีความสุขสนุกสนาน ครูนักเรียนมีรอยยิ้มและเสียงหัวเราะ เป็นบรรยากาศที่ผ่อนคลายไม่ตึงเครียดจะนำไปสู่บรรยากาศของความรัก ความอบอุ่น ความศรัทธา ความไว้วางใจ ความเชื่อมั่น สร้างเสริมปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับนักเรียน นักเรียนกับนักเรียนในชั้นเรียนด้วยหลักการได้รับการยอมรับ การยกย่องชมเชย การเปิดโอกาสการมีส่วนร่วม ความสามัคคี ความรับผิดชอบต่อตนเองและต่อกลุ่ม ความเอื้ออาทรความซื่อสัตย์ ความพากเพียร ความอดทน และที่สำคัญยิ่งคือบรรยากาศที่ส่งเสริมปัญญาด้วยการกระตุ้นกระบวนการคิด การรับ/แลก/เลือกแนวทางการตัดสินอย่างประนีประนอมในกลุ่มที่หลากหลาย การใช้เหตุผลแทนอารมณ์ การคำนึงถึงผลที่ติดตามมา การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีเช่นนี้จะนำไปสู่การสร้างฐานนิสัยให้คุ้นเคยกับค่านิยมตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

5.2.2 การจัดการเรียนการสอนโดยการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่กระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียน สามารถดำเนินการได้ดังนี้

1) การจัดหลักสูตรสถานศึกษา สถานศึกษาควรมีการกำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง อันได้แก่

- ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

- ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

- การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นทั้งในอนาคตอันใกล้และไกล

- ค่านิยมการมีความรู้คู่คุณธรรม

2) การจัดหน่วยการเรียนรู้สถานศึกษา สถานศึกษาสามารถบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ประกอบด้วย 3 ห่วง 2 เงื่อนไขเข้าไปในหน่วยการเรียนรู้ทุกชั้นและทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ หรือจัดเป็นหน่วยการเรียนรู้เฉพาะเรื่อง เช่น หน่วยการเรียนรู้ "การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง" เพิ่มไว้ในกลุ่มการพัฒนาผู้เรียนในทุกระดับชั้น แต่สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวัยวุฒิ ประสบการณ์และวิถีชีวิตของนักเรียน โดยคำนึงถึงภูมิสังคมในแต่ละท้องถิ่นและนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นกรอบแนวคิดในการจัดกิจกรรม รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้อาจเป็นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบโครงงานซึ่งเป็นการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และอยู่บนพื้นฐานของการเรียนรู้สภาพจริงในท้องถิ่นอาจเป็นลักษณะโครงงานประเภทสำรวจรวบรวมข้อมูลหรือปัญหาที่มีอยู่ในชุมชน เช่น การสำรวจปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน โครงงานประเภทการทดลอง เช่น การทำสบู่จากสมุนไพรไทย โครงงานประเภทสิ่งประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้ หรืออุปกรณ์ต่าง ๆ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในแต่ละโครงงานครูควรกระตุ้นให้นักเรียนนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นฐานในการคิดหรือเป็นหลักการพิจารณาเพื่อตรวจสอบความเป็นไปได้ในการปฏิบัติทั้งในลักษณะเป็นรายบุคคล กลุ่มพื่อน กลุ่มครอบครัว การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ดังกล่าวสถานศึกษาควรประสานร่วมมือกับชุมชนท้องถิ่นและสังคมในทุกระดับในการจัดการเรียนรู้จากสภาพจริงที่เป็นอยู่ โดยการเรียนรู้อาจเกิดจากการศึกษาแบบอย่างที่มีอยู่แล้วหรือเกิดจากการระดมความคิดร่วมกันระหว่างครู นักเรียน ผู้ปกครอง ชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นร่วมกันพัฒนาโครงการต่าง ๆ ที่สอดคล้องเหมาะสมกับภูมิสังคมของโรงเรียน ชุมชน โดยเชื่อมโยงกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งนี้กระบวนการจัดการเรียนรู้ควรเริ่มต้นจากการฝึกให้นักเรียนคิดเหตุผลของตนเองแลกเปลี่ยนการเรียนรู้และรับเหตุผลจากผู้อื่น กระบวนการคิดเชิงวิจารณญาณ ซึ่งจะเป็นการปลูกฝังคุณลักษณะของการคิดวินิจฉัยวิเคราะห์สถานการณ์ด้วยเหตุด้วยผล การรู้จักไตร่ตรอง ความรอบคอบ ความระมัดระวังอันจะเป็นพื้นฐานนำไปสู่การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การ

ปลูกฝังการรู้จักพึ่งพาตนเองในเบื้องต้นโดยอาศัยหลักการความรู้ควบคู่ไปกับคุณธรรมความซื่อสัตย์ ความเพียรและใช้ปัญญาในการพิจารณาสิ่งต่างๆ อย่างพอดี

3) การจัดกิจกรรมสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม การจัดกิจกรรมการเรียนรู้สร้างเสริมคุณธรรมเพื่อปลูกฝังและสร้างเสริมลักษณะนิสัยที่สอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ลักษณะกิจกรรมควรเป็นกิจกรรมที่ปลุกเร้าให้ซึมซับกับลักษณะนิสัยของความพอเพียง ความพอประมาณ ความมีเหตุมีผล การคิดใคร่ครวญถึงผลที่เกิดจากการกระทำต่าง ๆ ความซื่อสัตย์ ความพากเพียรพยายาม ความอดทน ความรอบรู้ ความรอบคอบ ความระมัดระวัง ความรักในสิ่งแวดล้อมและท้องถิ่น ฯลฯ การสร้างเสริมคุณลักษณะดังกล่าวเป็นการสร้างพื้นฐานจิตใจให้คุ้นเคยกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

4) การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนข้อมูลสารสนเทศ ควรมีทิศทางที่แน่นอน ชัดเจนว่าต้องการพัฒนาความสามารถของเด็กในเรื่องที่เกี่ยวกับสารสนเทศจนถึงขั้นของการมีทักษะเพื่อการนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง และเป็นประโยชน์ต่อสังคมไทยโดยส่วนรวมเด็กไทยรวมถึงคนไทยทุกคนต้องได้รับการพัฒนาและเรียนรู้ร่วมกันในการรู้จักเลือกข้อมูลที่เป็นประโยชน์ และสามารถพัฒนาได้ตามสภาพบรรยากาศแวดล้อม ความพร้อมของสังคมไทยด้วยความพอดี มิใช่อกเลียนแบบ รับเอามาใช้กับสังคมไทยอย่างไม่รู้เป้าหมายที่แท้จริงของวิทยาการนั้นๆ แนวคิดการจัดการเรียนการสอนข้อมูลสารสนเทศดังกลาวเป็นหลักการที่สอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างชัดเจน ดังนั้นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนข้อมูลสารสนเทศเพื่อส่งเสริมให้นักเรียนคุ้นเคยกับการรู้จักเลือก/รับข้อมูลที่เป็นประโยชน์และพัฒนาให้เป็นวิธีที่ใช้กับวิถีชีวิตในสังคมไทยได้อย่างพอดี

5.2.3 การพัฒนาบุคลากร สามารถดำเนินการการจัดการศึกษาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ด้านการพัฒนาบุคลากรได้ดังนี้

1) สร้างความเข้าใจในหลักแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในหมู่ผู้บริหาร ครู บุคลากร ตลอดจนชุมชนด้วยการขอข้อมูลสารสนเทศ สื่อสิ่งพิมพ์ หรือเชิญผู้ทรงคุณวุฒิมาให้ความรู้

2) สร้างเครือข่ายกับโรงเรียนเศรษฐกิจพอเพียงที่เป็นโรงเรียนนำร่องเพื่อนำไปสู่การพัฒนาบุคลากรและแนวทางการจัดการศึกษา

3) จัดการศึกษาดูงานโรงเรียนที่มีการจัดกิจกรรมโครงการตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

4) สถานศึกษาและชุมชนร่วมกันกำหนดคุณลักษณะสำคัญของผู้ที่ดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะดังกล่าวกับผู้บริหารสถานศึกษาครู นักเรียน และบุคลากร ตลอดจนสมาชิกในชุมชน

5.2.4 การบริหารจัดการ การดำเนินงานในการบริหารจัดการให้เป็นสถานศึกษาที่ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สามารถดำเนินงานได้ดังนี้

1) กำหนดแนวคิดของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไว้ในวิสัยทัศน์ของโรงเรียน

2) จัดตั้งคณะกรรมการโครงการเศรษฐกิจพอเพียงในโรงเรียนที่รับผิดชอบ การพิจารณาดำเนินการจัดการเรียนการสอนเศรษฐกิจพอเพียงในรูปแบบต่างๆ

3) สำรวจสภาพปัจจุบันและปัญหาของโรงเรียน และชุมชนเพื่อกำหนดเป็นแผนงานโครงการ และแผนปฏิบัติงานภายใต้กรอบแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

4) กำหนดนโยบายให้มีการดำเนินกิจกรรมโครงการต่างๆ โดยให้ผู้ปกครอง ชุมชนและนักเรียนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

5) สนับสนุน ติดตาม ประเมินผลและพัฒนาอย่างต่อเนื่องโดยเน้นความมั่นคงและยั่งยืน

6) ประชาสัมพันธ์แนวคิด และเผยแพร่ผลงานให้ผู้ปกครองและชุมชนได้รับทราบ และมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

7) แสวงหาความร่วมมือ ความช่วยเหลือจากหน่วยงานในชุมชนและหน่วยงานอื่นทั้งภาครัฐและเอกชน

5.3 หลักการเรียนรู้ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

หลักการเรียนรู้ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มุ่งเน้นการพัฒนาทักษะการดำเนินชีวิตแบบพึ่งตนเองอย่างมีความพอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวเอง ผู้เรียนสามารถประยุกต์ความรู้ได้อย่างเหมาะสมภายใต้คุณธรรม ความซื่อสัตย์ ความอดทน ความพากเพียร เพื่อประโยชน์ของส่วนรวม กระบวนการเรียนรู้ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงประกอบไปด้วยขั้นตอนการเรียนรู้ 4 ขั้นตอน ได้แก่

5.3.1 กระบวนการขั้นที่ 1 การระเบิดจากภายใน

การระเบิดจากข้างใน เป็นการเสริมสร้างพลังผลักดันภายในจิตใจของผู้เรียนที่มุ่งมั่นจะเรียนอย่างถูกต้องและรอบคอบ พิจารณาจากความพอประมาณ ความมีเหตุผลและมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี โดยมีแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ดังนี้

1) จัดสภาพการณ์หรือส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักตนเองและสภาพแวดล้อมอย่างถ่องแท้

2) สร้างความตระหนักในปัญหาที่เกี่ยวข้อง โดยพิจารณาตามความพอเพียง ความมีเหตุผลและการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี

3) สร้างความตระหนักในคุณค่าของสิ่งที่จะเรียนรู้

4) กำหนดเป้าหมายของการเรียนรู้ตามสภาพความพอเพียงอย่างมีเหตุผลและการมีภูมิคมกันในตัวที่ดี

5.3.2 กระบวนการขั้นที่ 2 ศึกษาเงื่อนไขความรู้คู่คุณธรรม

การศึกษาในเงื่อนไขความรู้คู่คุณธรรม หมายถึง การส่งเสริมให้ผู้เรียนได้แสวงหาองค์ความรู้จากการเรียนรู้ ความคิดของผู้อื่น หรือจากการลงมือปฏิบัติ หรือจากการพิจารณาอย่างไตร่ตรอง โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นต่อส่วนรวมอย่างยั่งยืน โดยมีแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

1) เรียนรู้จากความรู้ ความคิดของผู้อื่น

2) เรียนรู้จากการปฏิบัติด้วยตนเอง

3) เรียนรู้ด้วยตนเองอย่างพินิจพิเคราะห์

5.3.3 กระบวนการขั้นที่ 3 นำสู่การปฏิบัติอย่างถูกต้อง พร้อมปกป้องสังคม

การนำสู่การปฏิบัติอย่างถูกต้อง ปกป้องสังคม หมายถึง การส่งเสริมให้ผู้เรียนนำผลการเรียนรู้ไปใช้อย่างถูกต้องเหมาะสม เพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริง คุ้มค่าต่อสังคมและส่วนรวม โดยมีแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

1) วิเคราะห์ความจำเป็นของสิ่งที่เกี่ยวข้องหรือความต้องการ

2) ทบทวนความรู้ เลือกและปรับใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์และเกิดประโยชน์สูงสุดแก่สังคม

3) มีคุณธรรม อดทน ซื่อสัตย์ พากเพียร ให้งานสำเร็จ

5.3.4 กระบวนการขั้นที่ 4 ระดมตรวจสอบอย่างรอบคอบและพัฒนา

ระดมตรวจสอบอย่างรอบคอบและพัฒนา หมายถึง การส่งเสริมให้ผู้เรียนได้มีความเชื่อว่าความรู้ทั้งหมดย่อมมีการเปลี่ยนแปลงหรือค้นพบใหม่ๆ อยู่เสมอ ฉะนั้นการตรวจสอบความรู้จึงเป็นเรื่องที่สามารถกระทำได้ โดยการรับฟัง แลกเปลี่ยนเรียนรู้ความคิดเห็นร่วมกันในการพิจารณาตรวจสอบแก้ไขความรู้ให้ถูกต้อง ชัดเจน เหมาะสม เป็นที่เชื่อถือ สอดคล้องกับสถานการณ์และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยมีแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

1) จัดสถานการณ์ให้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้

2) ส่งเสริมให้มีการนำเสนอผลงาน

3) วิเคราะห์ประเมินผลร่วมกัน

4) ปรับปรุงและเผยแพร่ผลงาน

สรุปได้ว่า แนวคิดของระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง เป็นการยึดหลักของความพอดีกับศักยภาพของตนเอง เป็นแนวทางในการปฏิบัติตนให้เดินอยู่บนทางสายกลาง ไม่ว่าจะอยู่ในสังคมใด อาชีพใด ก็ต้องยึดหลักชีวิตความเป็นอยู่แบบพอดี ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่ยึดวัตถุเป็นที่ตั้ง กินอยู่ตามฐานะ ใช้สติปัญญาในการดำรงชีวิต มีความเจริญเติบโตแบบค่อยเป็นค่อยไป การดำรงชีวิตจะอยู่บนหลักของการพึ่งตนเอง

แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่าย

1. การสร้างเครือข่าย

Starkey (1997) ได้เสนอแนวทางในการสร้างเครือข่ายดังนี้

1) เชิญองค์กรและผู้มีส่วนได้เสียมาร่วมประชุมโดยมีหัวข้อการประชุมที่น่าสนใจเกี่ยวกับผลประโยชน์ร่วมหรือเป้าประสงค์ที่เกี่ยวข้องกัน มอบหน้าที่ในการบริหารจัดการการประชุมให้กับบรรดาผู้มีส่วนได้เสีย ร่วมกันรับผิดชอบการหาข้อตกลงร่วมในกิจกรรมที่เป็นผลประโยชน์ร่วมดังกล่าว

2) กำหนดวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งเครือข่าย ทิศทางกิจกรรมหลักและคุณสมบัติของสมาชิกให้ชัดเจนโดยให้สมาชิกส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในกระบวนการกำหนดด้วย เพื่อป้องกันการครอบงำจากกลุ่มคนบางกลุ่ม ทั้งนี้ควรมีการทบทวนเป็นระยะๆ เพื่อปรับให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ของสังคม และความต้องการของสมาชิก

3) จัดตั้งกลุ่มแกนของเครือข่ายที่ปวารณาตัวเข้ามาทำหน้าที่ประสานงาน จัดการและส่งกำลังบำรุงให้กับสมาชิกซึ่งต้องไม่ติดอยู่กับกิจกรรมประจำวันขององค์กรตัวเอง และกลุ่มแกนต้องดำเนินกิจกรรมของเครือข่ายให้บังเกิดประโยชน์สูงสุด ทั้งนี้ต้องมีการหมุนเวียนเปลี่ยนกลุ่มผู้นำเครือข่ายเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำของสมาชิก และป้องกันการผูกขาดอำนาจ

4) ความรู้สึกมีส่วนเป็นเจ้าของและความผูกพันที่เหนียวแน่น มีส่วนอย่างสำคัญต่อความสำเร็จของเครือข่าย ควรเปิดโอกาสให้สมาชิกเข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจการเลือกกิจกรรมและวิธีการทำงานของเครือข่ายในลักษณะประชาธิปไตย

5) เครือข่ายต้องมีวิธีการจัดหาและจัดการทรัพยากร เพื่อความมีประสิทธิภาพในการขับเคลื่อนกิจการของเครือข่ายและความสามารถในการพึ่งตนเอง ทรัพยากรนี้ไม่ได้หมายถึง

เงินทุนเท่านั้น แต่ยังหมายความรวมไปถึงคุณภาพของสมาชิก วิธีการจัดการแบบมีส่วนร่วม เทคโนโลยีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ฯลฯ

6) ทำให้เครือข่ายมีสถานภาพถูกต้องตามกฎหมายเพื่อให้เครือข่ายและผู้นำเครือข่ายได้รับการสนับสนุนและความไว้เนื้อเชื่อใจจากสมาชิกเครือข่าย อีกทั้งยังได้สามารถดำเนินงานได้กว้างขวาง อาจมีชื่อและสัญลักษณ์ของเครือข่ายเพื่อให้เป็นที่จดจำได้ง่ายและอาจส่งข่าวสารไปให้ กับบุคคลเป้าหมายที่สามารถให้การรับรองเครือข่ายได้

7) สนับสนุนให้มีการเชื่อมโยงระหว่างเครือข่ายกับเครือข่าย เพื่อเสริมให้เครือข่ายมีความเข้มแข็งมากขึ้น ซึ่งมีได้ทั้งทางแนวราบ แนวตั้งหรือในภูมิภาคต่างระดับกัน การเชื่อมเครือข่ายทำได้ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการด้วยการมีกิจกรรมร่วมกัน หรือเป็นตัวแทนร่วมกันในการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการที่เกี่ยวข้องและการร่วมกันประสานงานการประชุม

8) มีการติดตามผลและประเมินผลเป็นประจำสม่ำเสมอและถี่ถ้วน โดยดูความสอดคล้องของแผนการทำงานกับวัตถุประสงค์ความก้าวหน้าและความสำเร็จของเครือข่ายในแต่ละระยะ ทั้งนี้ควรให้สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการกำหนดวิธีและเครื่องชี้วัดประสิทธิภาพของกิจกรรมเครือข่ายและร่วมเรียนรู้ตลอดกระบวนการติดตามและประเมินผล

9) มีการจัดหลักสูตรฝึกอบรมด้านการจัดการเครือข่ายให้กับองค์กรแกน และผู้นำเครือข่ายสม่ำเสมอ

10) ถ้าวัตถุประสงค์ของเครือข่ายดี การเชื่อมโยงภายในเครือข่ายเหมาะสม เอื้อให้เกิดความเคลื่อนไหวของกิจกรรมและความแข็งขันของสมาชิก โครงการหรือกิจกรรมมีลักษณะกระจายอำนาจไปให้กับมวลสมาชิกที่ได้รับประโยชน์ การดำเนินงานของเครือข่ายจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ในที่สุด

นอกจากนั้น อภิญญา เวชยชัย (2540) ได้เสนอแนะว่า การสร้างเครือข่ายควรมีเป้าหมาย ดังนี้

1) เพื่อขยายวงความสัมพันธ์ให้กว้างขวางขึ้น เพื่อนำไปสู่การขยายกิจกรรมขยายความช่วยเหลือเกื้อกูลที่มีต่อกัน ตลอดจนพัฒนาศักยภาพของแต่ละองค์กรให้แสดงบทบาททั้ง "ผู้ให้" และ "ผู้รับ" อย่างเหมาะสม

2) เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกันโดยผ่านการติดต่อกันโดยตรงระหว่างบุคคลหรือกลุ่มต่างๆ ที่เข้าร่วมในเครือข่าย

3) เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ทางวัตถุแก่กัน และเป็นการแบ่งปันทรัพยากรให้แก่กลุ่มที่ด้อยโอกาสกว่า

4) เพื่อประโยชน์ในการรวบรวมและเผยแพร่ข่าวสารข้อมูลระหว่างองค์กร

5) เพื่อเป็นแหล่งสำหรับการทำงาน การสนับสนุนต่างๆ เพื่อจะนำไปปฏิบัติ เป็นกิจกรรมของตนเอง และยังทำให้เกิดการรวมหมู่ที่มีอิทธิพลมากกว่าองค์กรแต่ละองค์กรอย่างมากมาย

6) เป็นเวทีสำหรับการปฏิบัติงานร่วมในพื้นที่

7) เพื่อรวมตัวกันนำประเด็นปัญหาร้องเรียนสู่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือนำไปสู่การเสนอหรือผลักดันนโยบายที่เหมาะสมมากกว่าเดิม

2. การบริหารจัดการเครือข่าย

ขนิฏฐา กาญจนรังษีนนท์ (2547) ให้ความเห็นว่า การบริหารงานของเครือข่ายที่จะทำให้เครือข่ายมีความเติบโตและยั่งยืนต้องให้ความสำคัญใน 3 เรื่อง คือ

2.1 เครือข่ายจะจัดการให้มีการแลกเปลี่ยนอะไรระหว่างสมาชิกจะแลกเปลี่ยนกันอย่างไร แลกเปลี่ยนเพื่ออะไร ใครเป็นผู้ได้ประโยชน์ ประโยชน์ที่ได้มีคุณค่าเพียงใดสำหรับสมาชิก

2.2 เครือข่ายจะจัดการให้มีการติดต่อสื่อสารระหว่างสมาชิกอย่างไร เรื่องอะไรที่ควรจะมีการติดต่อสื่อสาร จะใช้สื่อประเภทใดในการสื่อสาร สารที่สื่อมีความหมายต่อสมาชิกหรือไม่ อย่างไร ความถี่ในการติดต่อสื่อสารมีมากน้อยแค่ไหน

2.3 เครือข่ายจะจัดการให้ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างสมาชิกเป็นไปในทิศทางใดเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ มีรูปแบบหรือไร้รูปแบบ เอื้ออาทรหรือทำตามหน้าที่ ผูกพันเป็นเจ้าของร่วมหรือเป็นเพียงผู้ถือหุ้นและรับกำไร ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกมีขอบเขตถึงไหนแค่ตัวแทนหรือสมาชิกกลุ่ม

3. ปัญหาของเครือข่าย

ปัญหาในการทำงานลักษณะเครือข่ายสามารถแบ่งเป็น 2 ระดับ (นฤมล นิราทร 2543) ได้แก่

1) ปัญหาการดำเนินงานภายใน ความแตกต่างด้านวัฒนธรรมในการทำงานระหว่างเครือข่าย ความแตกต่างทั้งด้านบุคลิกภาพ ความรู้ความสามารถระหว่างบุคคลที่มาร่วมเป็นเครือข่าย ปัญหาที่มักพบในการทำงานประการแรก ได้แก่ การแบ่งหน้าที่ในการทำงานเครือข่าย เนื่องจากสมาชิกทุกคนมีงานประจำอยู่ ไม่มีใครต้องพึ่งพิงเครือข่ายจึงทำให้เครือข่ายอาจไม่มีผลในการเคลื่อนไหวหรือทำกิจกรรมเท่าที่ควร ประการที่สองเป็นปัญหาเรื่องความสามารถในการบริหารจัดการเครือข่ายโดยเฉพาะเรื่องการประสานงาน ส่วนปัญหาอื่นๆ เช่น การขาดทุนเพื่อการดำเนินกิจกรรม ไม่มีทุนสนับสนุนและขาดวิธีการประเมินผลเครือข่าย ฯลฯ

2) ปัญหาของเครือข่ายในภาพรวม ปัญหาที่พบ ได้แก่ เครือข่ายมุ่งเน้นความสำเร็จมากเกินไป ทำให้มองข้ามความสำคัญของการเรียนรู้และสร้างประสบการณ์ในการทำงานร่วมกัน ประการที่สอง เครือข่ายขาดความชัดเจนในกระบวนการทำงาน ขาดความสามารถในการมองสภาพการณ์ทั้งในระดับลึกและระดับกว้างและขาดการทำงานอย่างต่อเนื่อง ประการที่สาม ขาดแนวร่วมในการทำงาน เนื่องจากเครือข่ายที่จะสามารถทำงานบรรลุวัตถุประสงค์ได้ ต้องมีแนวร่วมที่หลากหลาย มิใช่เฉพาะองค์กรประเภทเดียวกันเท่านั้นแต่ต้องมีแนวร่วมในระดับกว้าง เช่น นักวิชาการและสื่อต่างๆและประการที่สี่ เครือข่ายขาดผู้นำที่มีความสามารถและมีวิสัยทัศน์

ยิ่งไปกว่านั้น ปัญหาของเครือข่ายที่ Starkey (1997) พบมีหลายประการดังนี้

1) เครือข่ายที่ไม่มีทิศทางและวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนยากที่จะพัฒนากิจกรรมของเครือข่ายให้ตอบสนองความต้องการของสมาชิกได้อย่างต่อเนื่อง

2) เครือข่ายที่มีสมาชิกหลากหลายประเภทหรือมีความแตกต่างมากระหว่างฐานะ ขนาดความเข้มแข็งและสถานภาพอื่นๆ ของสมาชิก หน่วยงานใหญ่มีทรัพยากรมากและสถาบันที่เจ้าหน้าที่มีการศึกษาสูง เชื่อมั่นในตัวเองมีแนวโน้มที่จะครอบงำองค์กรที่มีขนาดเล็กกว่า

3) การรวมศูนย์เกิดขึ้นเมื่อผู้ประสานงานของเครือข่าย เลขานุการ คณะทำงาน และคณะกรรมการ เริ่มควบคุมและดำเนินการเครือข่ายในนามของตนเอง มากกว่าการประสานงานและอำนวยความสะดวกให้กับกิจกรรมของสมาชิก การตัดสินใจถูกรวมศูนย์และการติดต่อสื่อสารภายในเครือข่ายดำเนินการโดยเลขานุการ

4) บ่อยครั้งที่เครือข่ายประสบปัญหาเนื่องจากการขาดเงินทุนสำหรับกิจกรรมและการประสานงานภายในเครือข่าย โดยเฉพาะค่าใช้จ่ายในการเดินทางเพื่อให้สมาชิกมาร่วมในกิจกรรมของเครือข่าย ส่วนเครือข่ายที่มีทุนก็มักเกิดความเครียดเนื่องจากปัญหาในการจัดการและจัดสรรค่าใช้จ่ายให้กับสมาชิกอย่างทั่วถึง

5) เนื่องจากภายในเครือข่าย ข้อมูลข่าวสารแพร่กระจายระหว่างคนหนึ่งไปยังคนอื่นๆ ได้อย่างเสรีทำให้อาจมีการส่งข่าวสารข้อมูลที่ไม่ถูกต้อง เครือข่ายต้องสร้างบรรยากาศที่เอื้ออำนวยให้คนซักถาม หรือวิพากษ์วิจารณ์เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลข่าวสารภายในเครือข่ายได้

6) เครือข่ายสามารถถูกกระทบจากการแข่งขันของเครือข่าย หรือองค์กรอื่นที่มีงานคาบเกี่ยวกันซึ่งอาจนำไปสู่การร่วมมือกัน แต่ก็อาจนำไปสู่การแข่งขันเพื่อให้ได้รับการยอมรับการสนับสนุนทรัพยากรและการเพิ่มจำนวนสมาชิกได้เช่นกัน แหล่งทุนสามารถใช้จำนวนเครือข่ายที่มีให้เลือกเป็นข้ออ้างที่จะไม่ให้ทุนสนับสนุนกิจกรรมของเครือข่ายที่คล้ายคลึงกัน

7) การแข่งขันระหว่างเครือข่ายที่มีขอบเขตการดำเนินงานเหลื่อมซ้อนกันอาจนำไปสู่ความร่วมมือกันและการช่วงชิงเพื่อให้ได้รับการยอมรับ การสนับสนุน และการเข้าเป็นสมาชิกได้ในขณะเดียวกัน ทั้งนี้พบว่า การแข่งขันเป็นตัวการสำคัญในการทำลายเครือข่ายที่อยู่ลำดับท้าย ๆ และมีทรัพยากรน้อยอีกด้วย

8) การติดตามและประเมินผลเครือข่ายมีค่อนข้างน้อย เนื่องจากธรรมชาติของเครือข่ายคือความไม่เป็นระบบ และมีโครงสร้างหลวมที่มุ่งเน้นความก้าวหน้าในอนาคตไม่ใช่ประสบการณ์ในอดีต นอกจากนี้ยังพบว่าเป็นการยากที่จะนิยามตัวชี้วัดความสำเร็จของเครือข่ายและคุณลักษณะของผลและประโยชน์ของการสร้างเครือข่ายให้มีความเที่ยง

9) เครือข่ายระดับชาติและเครือข่ายระหว่างประเทศหลายแห่งพบปัญหาอุปสรรคทางการเมืองทำให้มีสภาพที่ไม่มั่นคงและถูกควบคุมอย่างเข้มงวดโดยเฉพาะการแลกเปลี่ยนข่าวสารและการวิจารณ์รัฐบาล

4. ลักษณะความเข้มแข็งของเครือข่าย

ขนิฏฐา กาญจนรังสีนนท์ (2547) ได้กล่าวถึง ลักษณะบ่งชี้เชิงคุณภาพความเข้มแข็งของเครือข่ายไว้ดังนี้

4.1 สัมพันธภาพ แม้เพียงคนสองคนทำงานร่วมกันยังต้องการสัมพันธภาพที่ดีเป็นปัจจัยที่จะช่วยให้การงานราบรื่น สำหรับการทำงานในคนหมู่มาก อย่างเช่นเครือข่าย ปัจจัยด้านสัมพันธภาพจึงเพิ่มความสำคัญยิ่งขึ้นต่อการนำไปสู่ความสำเร็จของการเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็ง ถ้าหากสมาชิกมีความเข้าใจและจริงใจในการเข้ามาร่วมเครือข่ายแล้ว สิ่งที่จะได้ตามมาคือ ความเชื่อมั่น วางใจในเครือข่ายซึ่งจะเป็นพื้นฐานของสัมพันธภาพที่ดีในหมู่สมาชิก การมีสัมพันธภาพที่ดีนี้มิจำเพาะว่า ต้องเป็นไปในลักษณะที่คลุกคลีใกล้ชิดกันเท่านั้นจึงจะเรียกว่า สัมพันธภาพที่ดี เพราะเครือข่ายที่สมาชิกอยู่ห่างไกลกันตามสภาพทางภูมิศาสตร์และการสื่อสาร ยังไม่สมบูรณ์พร้อม สมาชิกก็อาจจะไม่สามารถสร้างความใกล้ชิดสนิทสนมกันได้ เหมือนกับเครือข่ายที่สมาชิกอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกัน เช่น ที่อยู่ในตำบลหรือในจังหวัดเดียวกัน แต่เครือข่ายที่มีข้อจำกัดดังกล่าวก็ยังคงสามารถสร้างสัมพันธภาพที่ดีได้ในลักษณะของความกลมเกลียว เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และมีความยืดหยุ่นในความสัมพันธ์ของสมาชิกที่เป็นไปตามธรรมชาติของกลุ่มที่มีความเข้าใจ และความจริงใจเป็นพื้นฐาน

4.2 ความชัดเจนของเป้าหมาย การมีเป้าหมายที่ชัดเจนของเครือข่าย สะท้อนให้เห็นความเป็นเอกภาพทางความคิดเห็นในเครือข่ายเป็นเบื้องต้นก่อนที่จะนำไปสู่เอกภาพในการดำเนินกิจกรรมของเครือข่าย ดังนั้นความชัดเจนของเป้าหมาย ซึ่งมาจากความคิดเห็นของมวลหมู่สมาชิกจึงสะท้อนถึงความเข้มแข็งของเครือข่ายไปด้วยในตัว นอกจากนี้การมีเป้าหมายที่เครือข่ายต้องการ

บรรลุชัดเจนก็จะเป็นเสมือนเข็มทิศนำทางให้สมาชิกในเครือข่ายได้เข้าใจตรงกัน และเดินไปในทิศทางเดียวกันโดย ไม่หลงใช้เวลาและทรัพยากรกับภารกิจที่ไม่สอดคล้องกับเป้าหมายของเครือข่าย

4.3 กระบวนการเสนอความคิดเห็นและตัดสินใจ ด้วยเหตุผลที่ว่า เครือข่ายต้องมีความเป็นประชาธิปไตยซึ่งจะแสดงออกให้ปรากฏได้อย่างชัดเจน ในวาระที่จะต้องเสนอความคิดเห็นและตัดสินใจ หากเครือข่ายได้ให้โอกาสในการเสนอความคิดเห็น และให้สิทธิในการตัดสินใจแก่สมาชิกอย่างเป็นอิสระเต็มที่ แล้วย่อมบ่งบอกถึงความเข้มแข็งของการเป็นเครือข่ายในกระบวนการที่ต่างไปจากองค์กรที่มีการฝากอำนาจสิทธิขาดในการคิดและตัดสินใจไว้กับบุคคลเพียงคนเดียวหรือกับกลุ่มบุคคลใดกลุ่มหนึ่ง ที่มิได้แสดงถึงโอกาสและสิทธิของสมาชิกทั้งหมด ผลจากการที่สมาชิกมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นและตัดสินใจนี้ จะยังเป็นปัจจัยให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกันของหมู่สมาชิกที่จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการระดมสรรพกำลังเมื่อเครือข่ายมีความต้องการ

4.4 ลักษณะกิจกรรมและความต่อเนื่อง ที่ผ่านมาพบว่า มีการจัดกิจกรรมที่ระบุว่าเป็นกิจกรรมเครือข่ายโดยมีหน่วยงานเจ้าภาพเป็นผู้จัดให้ภาคีสมาชิกได้มาพบปะกันอยู่ในหลายๆ เวทีซึ่งอาจเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างเครือข่าย แต่หลังจากนั้นเครือข่ายที่จะมีความเข้มแข็งอยู่ได้ด้วยตนเองจะต้องพยายามพัฒนาไปสู่การคิดและดำเนินกิจกรรมด้วยเครือข่ายเองเป็นหลัก โดยไม่ต้องรอว่าจะมีผู้มาจัดการให้ จึงจะเกิดกิจกรรมของเครือข่ายได้ ซึ่งเป็นลักษณะของการพึ่งพิงภายนอกที่ไม่ใช่การอยู่ได้ด้วยตนเอง นอกจากนี้ความสม่ำเสมอต่อเนื่องของกิจกรรมก็เป็นสิ่งที่ช่วยบอกถึงความเข้มแข็งของเครือข่ายด้วยเช่นกัน

4.5 แหล่งของทรัพยากรและศักยภาพ ตราบใดที่เครือข่ายยังต้องรอคอยผู้รู้และทรัพยากรจากภายนอก ตราบนั้นเครือข่ายก็จะไม่ได้ชื่อว่าอยู่ได้ด้วยตนเอง ดังนั้นการที่เครือข่ายสามารถแสวงหา ดึงศักยภาพและทรัพยากรที่มีอยู่ภายใต้เครือข่ายมาใช้ได้มากเพียงไร ความเข้มแข็งของเครือข่ายก็เพิ่มมากขึ้นเท่านั้น เพราะการกระทำเช่นนี้นอกจากแสดงถึงการพึ่งพาตนเองได้แล้ว ยังเป็นการเพิ่มคุณค่าให้กับสิ่งที่สมาชิกเป็นและเครือข่ายที่มีอยู่อย่างแท้จริง อย่างไรก็ตามควรเข้าใจตรงกันว่าการแสวงหาศักยภาพและทรัพยากรจากภายในนี้ มิได้หมายความว่าเครือข่ายจะปฏิเสธการสนับสนุนจากภายนอก โดยสิ้นเชิง เพียงแต่ให้สมาชิกทุกคนตระหนักว่า เครือข่ายต้องมุ่งพึ่งพาตนเองก่อนนึกถึงการช่วยเหลือจากภายนอก

4.6 การเรียนรู้และนวัตกรรม แม้ว่าจำนวนของสมาชิกในเครือข่ายจะทำให้เห็นภาพของขนาดเครือข่ายในเชิงปริมาณ แต่ความเข้มแข็งของเครือข่ายต้องดูที่คุณภาพประกอบและเป็นคุณภาพที่มีความหมาย มากกว่าเป็นเพียงการบวกรวมเชิงปริมาณหมายถึงว่า ความหลากหลายที่มา

รวมกันของสมาชิกควรก่อให้เกิดการเรียนรู้ใหม่สามารถนำไปสู่การพัฒนาจนเกิดการสร้างสรรค์นวัตกรรมตามมา คุณภาพใหม่ที่เกิดขึ้นนี้จึงอาจเป็นสิ่งที่เหล่าสมาชิก เกิดเป็นการเรียนรู้ขึ้นในตนเอง อันเป็นผลจากการมี ปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มหรืออาจเป็นผลปรากฏรูปธรรมในกิจกรรมที่มีพัฒนาการไปเรื่อยๆ จนกระทั่งถึงการเป็นนวัตกรรมต้นแบบให้กับผู้อื่นต่อไป

แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินแบบเสริมพลัง

กระบวนการเสริมพลัง เป็นกระบวนการทำให้ผู้มีส่วนได้เสียพยายามเข้าไปควบคุม มีทรัพยากรที่จำเป็นและมีความเข้าใจในสภาพแวดล้อมรอบด้าน กระบวนการเสริมพลังจะต้องช่วยให้ประชาชนพัฒนาทักษะที่ทำให้เขาตัดสินใจได้อย่างมีอิสระ การเสริมพลังในระดับบุคคล จะรวมไปถึงการเข้าไปเกี่ยวข้องกับองค์กรและชุมชน (Fetterman 2005 อ้างอิงใน เนาวรัตน์ พลายน้อย และ ธีรเดช ฉายอรุณ 2551 : 18)

1. หลักการของการประเมินแบบเสริมพลัง

หลักการสำคัญของการประเมินแบบเสริมพลัง เป็นฐานทางทฤษฎี คุณค่า และหลักคิดที่นำไปสู่การตัดสินใจสำหรับนักประเมิน การประเมินแบบเสริมพลังจะมีระบบคุณค่าและวิธีการร่วมกับแนวทางประเมินผลแบบอื่นอยู่บ้าง ซึ่งหลักการ 10 ข้อ ของการประเมินแบบเสริมพลัง เป็นตัวกำกับและเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะนำไปสู่การเสริมพลังและการกำหนดตนเองตามแนวทางของการประเมนแบบเสริมพลังดังนี้ (Fetterman & Wanderssman 2005 อ้างอิงใน เนาวรัตน์ พลายน้อย และ ธีรเดช ฉายอรุณ 2551 : 18-21)

1.1.1 การพัฒนายกระดับขึ้น (Improvement) เป้าหมายของการประเมินแบบเสริมพลังคือ การพัฒนาผู้มีส่วนได้เสียในการพัฒนาโครงการ องค์กร และชุมชน ช่วยให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการทั้งหมดบรรลุผลลัพธ์โครงการตามที่คาดหวัง มุ่งใช้กระบวนการประเมินผลพัฒนางานให้ดีขึ้นกว่าครั้งที่ผ่านมา การดำเนินงานเช่นนี้ พิจารณาได้ว่าเป็นการช่วยแหล่งทุนให้บรรลุตามเจตนาของแหล่งทุนด้วย และมีข้อแตกต่างจากการประเมินแบบเดิมที่จะไม่เน้นดำเนินกิจกรรมพัฒนาผู้มีส่วนได้เสีย เนื่องจากยึดหลักการเรื่องความเป็นกลางของการประเมิน

1.1.2 ความเป็นของชุมชน (Community Ownership) ผู้มีส่วนได้เสียในโครงการจะมีความรับผิดชอบต่อการออกแบบดำเนินการประเมินผลและนำข้อมูลที่ค้นพบไปสู่การปฏิบัติ เป็นเจ้าของแนวคิดในการบริหาร และการประเมินผล เป็นเจ้าของข้อมูลความรู้ที่เกิดขึ้นร่วมกัน กระบวนการนี้ทำให้ผู้ที่มีส่วนได้เสียมีสำนึกเอาธุระต่อโครงการ

1.1.3 การไม่ตัดผู้มีส่วนได้เสียส่วนใดส่วนหนึ่งออกไป (Inclusion) ผู้มีส่วนได้เสียจะถูกคัดเลือกเข้ามาโดยความเห็นร่วมและมีเหตุผลรองรับ กลุ่มต้องเรียนรู้ ยอมรับในความแตกต่างและความหลากหลาย เสริมสร้างทัศนะว่าการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหลายเป็นสิ่งที่ดีงาม

1.1.4 ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Democratic Participation) การประเมินจะต้องให้คุณค่าหรือความหมายกับการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของทุกฝ่ายในการตัดสินใจ กระบวนการที่ใช้เพื่อนำไปสู่ข้อตกลงร่วม การปฏิบัติร่วมกัน กระบวนการนี้ทำให้เกิดทักษะการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มที่แตกต่าง มีการวิเคราะห์ มีการตัดสินใจที่นำไปสู่ความรับผิดชอบร่วมกัน

1.1.5 ความเป็นธรรมในสังคม (Social Justice) การประเมินผลแนวทางนี้ต้องมุ่งสู่การพัฒนาโครงการที่นำสู่การพัฒนาความเสมอภาค มุ่งให้ผู้คนได้จัดการกับปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคม โดยพัฒนาสมรรถนะของคนกลุ่มเหล่านี้ให้ยกระดับขึ้น ในกระบวนการประเมินผลแบบเสริมพลังต้องมุ่งขจัดความไม่เท่าเทียม เพื่อนำไปสู่การเข้าถึงการจัดสรรทรัพยากร โอกาส รวมทั้งอำนาจต่อรองอย่างเป็นธรรม

1.1.6 ความรู้ท้องถิ่น (Community Knowledge) ความรู้ความเข้าใจในบริบท ข้อมูล ประสบการณ์ และความรู้ของกลุ่มวัฒนธรรมต่างๆ ในท้องถิ่น จะได้ได้รับการให้คุณค่าเป็นพื้นฐานนำสู่การตัดสินใจตีความผลการประเมินและการปรับใช้นวัตกรรมใหม่ๆ ในโครงการ

1.1.7 ยุทธศาสตร์ที่วางอยู่บนหลักฐานข้อมูลเชิงประจักษ์ (Evidence-based strategics) มุ่งให้ความสำคัญต่อหลักฐานเชิงประจักษ์ เรียนรู้จากกลยุทธ์ที่ดำเนินการประสบผลสำเร็จมาแล้วในบริบทนั้นๆ เพื่อให้การดำเนินงานมีฐานมาจากประสบการณ์ที่จับต้องได้จริง แนวทางนี้จะช่วยประหยัดเวลาและทรัพยากร รวมทั้งมีความตระหนักอยู่เสมอว่า กลยุทธ์และยุทธศาสตร์ที่นำมาทดลองใช้ใหม่ จะต้องปรับให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและวัฒนาธรรมในบริบทนั้นๆ

1.1.8 การพัฒนาสมรรถนะ (Capacity-building) มุ่งให้ผู้มีส่วนได้เสียกับโครงการพัฒนาสมรรถนะและศักยภาพจากการที่ได้ตัดสินใจและร่วมผลักดันโครงการด้วยกัน โดยมีความเชื่อว่าผู้เกี่ยวข้องในภาคส่วนต่างๆ จะสามารถดำเนินการได้ หากได้รับการพัฒนาให้เรียนรู้เกี่ยวกับเครื่องมือที่ใช้ภายใต้สภาพแวดล้อมทางการเรียนรู้ที่เหมาะสม ด้วยศักยภาพที่พัฒนาขึ้นของผู้มีส่วนได้เสีย จำนำไปสู่ความสามารถในการพัฒนาคุณภาพการจัดการและคุณภาพผลงานตามมาด้วย

1.1.9 องค์กรเรียนรู้ (Organization learning) การประเมินผลแนวทางนี้จะต้องมุ่งดำเนินงานที่เป็นระบบ มีวัฒนธรรมในการค้นหา และพัฒนาองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อพัฒนาให้เกิดชุมชนของการเรียนรู้ การสะท้อนกลับ ทั้งระดับโครงการและองค์กร ซึ่งจะทำให้กลุ่มสามารถสนองตอบต่อการเปลี่ยนแปลงและการท้าทายใหม่ๆ ขณะที่ผลการประเมินแต่ละครั้งก็จำนำสู่การพัฒนายกระดับยิ่งขึ้นไป ทั้งนี้การตัดสินใจเรื่องใดๆ ทุกครั้งต้องวางอยู่บนพื้นฐานข้อมูลและความรู้

1.1.10 ความรับผิดชอบ (Accountability) บุคคลทุกฝ่ายและองค์กร รวมทั้งแหล่งทุน จะต้องถือเป็นพันธะร่วมในการแสดงความรับผิดชอบต่อข้อสัญญา ข้อผูกมัด ที่ทำพันธะสัญญาไว้อย่างเต็มใจ มีพันธะสัญญาต่อการผลักดันและส่งมอบผลลัพธ์โครงการ มีการพัฒนาการดำเนินงานให้ดีขึ้นอยู่เสมอ โดยมุ่งเน้นผลด้านความยั่งยืนในระยะยาว ความรับผิดชอบในที่นี้หมายรวมถึง ความรับผิดชอบในกระบวนการและผลงานที่ดำเนินการ

2. กระบวนการของการประเมินผลแบบเสริมพลัง

ขั้นตอนในการประเมินแบบเสริมพลัง ควรมีการวางแผนเพื่อดำเนินการอย่างเป็นระบบทั้งกระบวนการดังนี้ (Fetterman 2005 อ้างอิงใน เนาวรัตน์ พลายน้อย และ ธีรเดช ฉายอรุณ 2551 : 28-31)

2.2.1 ขั้นเตรียมการ เป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญมาก และอาจกล่าวว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ส่งผลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อการประเมินผลแบบเสริมพลัง ในขั้นเตรียมการนี้มีหลายเรื่องที่ผู้ประเมินผลแบบเสริมพลังต้องดำเนินการทั้งในแง่สถานที่ เครื่องมือ อุปกรณ์ต่างๆ แต่สิ่งที่สำคัญที่สุดคือการเตรียม "คน"

2.2.2 ขั้นดำเนินการประเมินผลแบบเสริมพลัง ในขั้นตอนนี้จะเป็นการประยุกต์ใช้ "The Three Steps Approach" เข้ามาจัดกระบวนการกลุ่มระหว่างชุมชนในโครงการ โดยมีผู้ประเมินผลแบบเสริมพลังเป็นผู้อำนวยความสะดวก

2.2.3 ขั้นติดตามการดำเนินการของโครงการ ผลผลิตสำคัญของขั้นที่ 2 คือการได้กลยุทธ์หรือแนวทางการดำเนินโครงการต่อไปในอนาคต ที่กลุ่มช่วยกันคิดร่วมกัน เพื่อให้เห็นว่ามีการดำเนินการจริงและได้ผลอย่างไร จะนำมาปรับปรุงต่ออย่างไร จะต้องมีการติดตามการดำเนินงานของโครงการ ซึ่งเป็นบทบาทหน้าที่ของผู้ประเมินผลแบบเสริมพลัง ที่จะเข้าไปติดตามการดำเนินการของโครงการ

สรุปได้ว่า การประเมินปบบเสริมพลัง เป็นกระบวนการทำให้ผู้มีส่วนได้เสียมีความเข้าใจในสภาพแวดล้อมรอบด้าน ช่วยพัฒนาทักษะที่ทำให้เตัดสินใจได้อย่างมีอิสระ รวมไปถึงการเข้าไปเกี่ยวข้องกับองค์กรและชุมชน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ชำนาญ จันทเหี้ยม (2542 : บทคัดย่อ) การศึกษาบทบาทของผู้บริหาร โรงเรียนมัธยมศึกษาและผู้บริหาร โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา จังหวัดจันทบุรี ในการดำเนินโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริเศรษฐกิจแบบพอเพียงเฉลิมพระเกียรติ โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบบทบาทของผู้บริหาร โรงเรียนมัธยมศึกษาและผู้บริหาร โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา จังหวัดจันทบุรี ในการดำเนินโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริเศรษฐกิจแบบพอเพียงเฉลิมพระเกียรติจำแนกตามสถานที่ตั้งของโรงเรียนใน 5 ด้านคือ ด้านการยึดครอบครัวและชุมชนเป็นหลักตามแนวพระราชดำริ (ทฤษฎีใหม่) ด้านการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ ด้านการรวมกลุ่มเป็นเครือข่าย ด้านการส่งเสริมการตลาดชุมชน และด้านการจัดเวทีชาวบ้านเป็นหลักแบบ "คิดเองทำเอง" วิธีการศึกษา ออกแบบสอบถามผู้บริหาร โรงเรียนมัธยมศึกษา และผู้บริหาร โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา จังหวัดจันทบุรีจำนวน 54 คน (ในเมือง 18 คน และนอกเมือง 36 คน) ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นเองโดยการสัมภาษณ์ผู้นำในชุมชนจำนวน 5 คน และนำปัญหาจากการสัมภาษณ์ไปสร้างแบบสอบถาม สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล คือ ความถี่ ร้อยละและทดสอบสมมุติฐานโดยใช้ค่าไคสแควร์ ผลการศึกษาพบว่า (1) บทบาทของผู้บริหาร โรงเรียนมัธยมศึกษาและผู้บริหาร โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ในโครงการฯ ด้านต่างๆ มีดังนี้ ด้านการยึดครอบครัวฯ คือ การจัดทำแผนงานโครงการของโรงเรียน ให้ความรู้แก่บุคลากรในชุมชน วางแผนให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมชุมชน ด้านการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ คือ การตั้งเป็นชมรมต่างๆ ในโรงเรียนและให้อิสระในการรวมกลุ่มของนักเรียน ด้านการรวมกลุ่มเป็นเครือข่าย คือ การพัฒนาอาชีพในชุมชนโดยจัดโรงเรียนเป็นแหล่งข้อมูลข่าวสารสารสนเทศและเข้าร่วมการแก้ปญหาเครือข่าย ด้านการส่งเสริมตลาดชุมชนโดยการให้ความรู้ชุมชน จัดนิทรรศการ วางแผนจัดสถานที่จำหน่ายผลผลิต ด้านการจัดเวทีฯ คือการให้ความรู้แก่ชุมชนและระดมความคิดเห็นของชุมชนเพื่อแก้ปญหาในชุมชนด้วยตนเอง (2) บทบาทของผู้บริหารฯ โรงเรียนทั้ง ๒ ประเภท จำแนกตามสถานที่ตั้งของโรงเรียนในเมืองและนอกเมืองเป็นรายด้านเกือบทุกด้านมีบทบาทในการส่งเสริมโครงการฯ ไม่แตกต่างกัน ยกเว้นด้านการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจมีบทบาทแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p<.๐๕$) โดยในเมืองมีบทบาทสูงกว่านอกเมือง

พิษณุ ศีลรักษ์ (2542 : บทคัดย่อ) การศึกษาบทบาทของผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้รับผิดชอบโครงการ ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดจันทบุรีต่อการส่งเสริมโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริเศรษฐกิจแบบพอเพียงเฉลิมพระเกียรติ โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบบทบาทของผู้บริหาร โรงเรียน และครูผู้รับผิดชอบ

โครงการในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดจันทบุรี ต่อการส่งเสริมโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริเศรษฐกิจแบบพอเพียงเฉลิมพระเกียรติ ใน 5 ด้าน คือ ด้านการยึดครอบครัวและชุมชนเป็นหลักตามแนวพระราชดำริ (ทฤษฎีใหม่) ด้านการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ ด้านการรวมกลุ่มเป็นเครือข่าย ด้านการส่งเสริมการตลาดชุมชนและด้านการจัดเวทีชาวบ้านเป็นหลักแบบ "คิดเองทำเอง" วิธีการศึกษาออกแบบสอบถามผู้บริหารโรงเรียน และครูผู้รับผิดชอบโครงการฯ ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานประถมศึกษา จังหวัดจันทบุรี ปีการศึกษา 2541 จำนวน 210 คน (ในเมือง 70 คน และ นอกเมือง 140 คน) สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลคือ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) และการหาค่าวิกฤตที (t-test) ผลการศึกษาพบว่า (1) บทบาทของผู้บริหารโรงเรียน และครูผู้รับผิดชอบโครงการฯ ต่อการส่งเสริมโครงการฯ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านทั้ง 5 ด้าน อยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน 2. บทบาทของผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้รับผิดชอบโครงการฯ ต่อการส่งเสริมโครงการฯ จำแนกตามสถานที่ตั้งของโรงเรียน โรงเรียนในเมืองและนอกเมือง แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p< .05$) เมื่อพิจารณารายด้าน ปรากฏว่า ด้านการยึดครอบครัวและชุมชนเป็นหลัก (ทฤษฎีใหม่) และด้านการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายมีบทบาทในการส่งเสริมโครงการฯ แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญ ส่วนด้านการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจด้านการส่งเสริมการตลาดชุมชน และด้านการจัดเวทีชาวบ้านมีบทบาทในการส่งเสริมโครงการฯ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p< .05$) โดยที่โรงเรียนที่ห่างไกลจะมีการปฏิบัติงานแบบไร้ทิศทางขาดการปรึกษาหารือ และมีการดำเนินโครงการไปตามนโยบายหรือตามหนังสือสั่งการเท่านั้น

สุชาติ ศรีโสภาภรณ์ (2542 : บทคัดย่อ) การศึกษาการเตรียมความพร้อม ปัญหาและความต้องการสำหรับการจัดการศึกษาระดับท้องถิ่นตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ขององค์การบริหารส่วนตำบลในภาคตะวันออก การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาการเตรียมความพร้อม ปัญหาและความต้องการ สำหรับการจัดการศึกษาระดับท้องถิ่นตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพ.ศ.2542 ขององค์การบริหารส่วนตำบลในภาคตะวันออก โดยกลุ่มตัวอย่างคือ ประธานคณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลสังกัดกรมการปกครองส่วนท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย เขตภาคตะวันออก โดยการสุ่มแบบแบ่งชั้นตามสัดส่วนของประชากรของ แต่ละจังหวัด จำนวน 300 คน โดยใช้เกณฑ์การพิจารณาจำนวนกลุ่มตัวอย่างของ ยามาเน (Yamane) ดังนี้คือ จังหวัดชลบุรี (49 คน) ฉะเชิงเทรา (55 คน)นครนายก (25 คน) ปราจีนบุรี (34 คน) สระแก้ว(33 คน) ระยอง (36 คน) จันทบุรี (46 คน)และตราด (22 คน) เครื่องมือที่ใช้ในการ วิจัยได้แก่แบบสอบถาม การศึกษาการเตรียมความพร้อมปัญหาและความต้องการสำหรับการจัดการศึกษาระดับท้องถิ่นตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542

ขององค์การบริหารส่วนตำบลในภาคตะวันออก ผลการวิจัยพบว่า (1) องค์การบริหารส่วนตำบลในภาคตะวันออก มีการเตรียมความพร้อมสำหรับการจัดการศึกษาระดับท้องถิ่นตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ในแต่ละด้านส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง ยกเว้นด้านการจัดโครงสร้างหน่วยงานดูแลและรับผิดชอบการจัดการศึกษาและการจัดหาบุคลากรทางการศึกษาเข้ามาทำงานในองค์การบริหารส่วนตำบลมีความพร้อมอยู่ในระดับน้อย (2) องค์การบริหารส่วนตำบลในภาคตะวันออก มีปัญหาสำหรับการจัดการศึกษาระดับท้องถิ่นตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพ.ศ.2542 ในทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง (3) องค์การบริหารส่วนตำบลในภาคตะวันออก มีความต้องการสำหรับการจัดการศึกษาระดับท้องถิ่นตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ในแต่ละด้านส่วนใหญ่อยู่ในระดับมาก ยกเว้นความต้องการที่จะให้องค์การบริหารส่วนตำบลเป็นหน่วยงานรับผิดชอบดูแลการจัดการศึกษาของท้องถิ่นอยู่ในระดับปานกลาง

กีรติวัฒน์ อัคเส (2543 : บทคัดย่อ) การดำเนินงานตามโครงการเศรษฐกิจพอเพียงในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น : กรณีศึกษาโรงเรียนบ้านห้วยชัน มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาสภาพการดำเนินงานโครงการเศรษฐกิจพอเพียง (2) เพื่อศึกษาปจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จของโครงการเศรษฐกิจพอเพียงในโรงเรียนบ้านห้วยชัน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีเชิงคุณภาพหลายวิธี เช่น การสำรวจ การสัมภาษณ์ การสังเกต การบันทึกภาพ การเก็บรวบรวมข้อมูล ข้อมูลทำการวิเคราะห์เชิงพรรณา โดยกำหนดประชากรผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือ ผู้บริหารโรงเรียน 1 คนครู 7 คน นักเรียน 20 คน และกรรมการโรงเรียน 2 คน ผลการศึกษาพบว่า (1) โครงการเศรษฐกิจพอเพียงที่ดำเนินการในโรงเรียนบ้านห้วยชัน ประกอบด้วย 1) โครงการกิจกรรมสหกรณ์ครบวงจร 2) โครงการเกษตรพอเพียง 3) โครงการอาหารกลางวัน (2) โครงการกิจกรรมสหกรณ์ครบวงจร เป็นแหล่งเงินทุนให้โครงการเกษตรพอเพียงกู้ยืม ผลการดำเนินงานปีที่ผ่านมาได้กำไร โครงการเกษตรพอเพียง จัดทำขึ้นเพื่อผลิตอาหารสนับสนุนโครงการอาหารกลางวันประกอบด้วย 8 โครงการย่อย คือ 1) โครงการเลี้ยงไก่ไข่ 2) โครงการเลี้ยงไก่พันธุ์เนื้อ 3) โครงการเลี้ยงปลาในกระชังและบ่อดิน 4) โครงการเลี้ยงกบในกระชัง 5) โครงการเลี้ยงหอยขม 6) โครงการหนูรักผักสีเขียว 7) โครงการปลูกไม้ดอกไม้ประดับ และ 8) โครงการเพาะเห็ด ผลการดำเนินงานที่ผ่านมามีโครงการที่ได้กำไรคือ โครงการเลี้ยงไก่พันธุ์เนื้อ โครงการเพาะเห็ด โครงการที่คาดว่าจะได้กำไรคือ โครงการเลี้ยงไก่ไข่โครงการเลี้ยงปลาในกระชังและบ่อดิน โครงการที่ขาดทุนคือ โครงการเลี้ยงกบในกระชัง ส่วนโครงการอาหารกลางวันถือว่าประสบความสำเร็จ โรงเรียนบ้านห้วยชันสามารถจัดอาหารกลางวันให้นักเรียนทุกคนได้รับประทานอาหารกลางวันครบตลอดปี (3) ปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จของ

โครงการเศรษฐกิจพอเพียงในโรงเรียนบ้านห้วยชันคือ สภาพภูมิศาสตร์เหมาะสมกับการทำการเกษตร ผู้บริหารโรงเรียนเป็นผู้ที่มุ่งมั่นในการทำงาน ครูทุกคนในโรงเรียนเอาใจใส่ในงานที่ได้รับมอบหมาย นักเรียนมีความรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเอง และได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ

เมธี จำนงค์พล (2543 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการและลูกจ้างสังกัดแขวงการทางตราด อ.เมือง จ.ตราด ผลการวิจัยพบว่าปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านลักษณะของงานที่ปฏิบัติด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคลากร ด้านการยอมรับนับถือ ด้านความรับผิดชอบ ด้านความสำเร็จในการทำงาน ด้านการปกครองบังคับบัญชา ด้านเงินเดือน ด้านนโยบายและการบริหารงาน ด้านสภาพแวดล้อมในการปฏิบัติงานและด้านความก้าวหน้าในตำแหน่งงานมีความพึงพอใจอยู่ในระดับปานกลาง ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการและลูกจ้างสังกัดแขวงการทางตราด อ.เมือง จ.ตราด จำแนกตามเพศพบว่าไม่มีความแตกต่างกันจำแนกตามอายุพบว่าไม่มีความแตกต่างกัน จำแนกตามสถานภาพส่วนตัวพบว่าไม่มีความแตกต่างกัน จำแนกตามระดับการศึกษา พบว่าไม่มีความแตกต่างกันจำแนกตามอายุในการทำงานพบว่าไม่มีความแตกต่างกัน จำแนกตามรายได้พบว่าไม่มี ความแตกต่างกัน จำแนกตามสถานภาพอาชีพพบว่าไม่มีความแตกต่างกัน

สมสุข แขมคำ (2546 : บทคัดย่อ) การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาประสิทธิภาพการให้บริการด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ของสำนักวิทยบริการ สถาบันราชภัฏเพชรบุรี และความคิดเห็นของอาจารย์และนักศึกษาเกี่ยวกับประสิทธิภาพการให้บริการ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คืออาจารย์และนักศึกษาที่เข้าใช้บริการในสำนักวิทยบริการจำนวน 382 คน แยกเป็นอาจารย์จำนวน 60 คน และนักศึกษาจำนวน 332 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามจำนวน 2 ฉบับ ฉบับสำหรับอาจารย์และสำหรับนักศึกษา แต่ละฉบับแบ่งเป็น 4 ตอน ตอนที่ 1 สถานภาพส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่ 2ประสบการณ์การใช้บริการด้านเทคโนโลยีสารสนเทศในสำนักวิทยบริการ ตอนที่ 3 ความคิดเห็นในการให้บริการด้านเทคโนโลยีใน 4 ด้าน คือ ด้านความถูกต้องเที่ยงตรง ด้านความเชื่อถือได้ ด้านการปฏิบัติงานได้คล่องตัว ด้านความมีประโยชน์โดยใช้วิธีของแวนเฮาส์ เวล และแมคคลู ตอนที่ 4ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่น ๆ การวิเคราะห์ข้อมูลใช้ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานวิเคราะห์ประสิทธิภาพการให้บริการเทคโนโลยีสารสนเทศในด้านอัตราส่วนการเรียกใช้ อัตราส่วนความถูกต้องแน่นอนตามแนวคิดของแครนฟิลด์เทคนิค ผลการวิจัยพบว่า (1) ประสิทธิภาพการให้บริการด้านเทคโนโลยีสารสนเทศของสำนักวิทยบริการสถาบันราชภัฏเพชรบุรี โดยการสืบค้นของอาจารย์ในสถาบันมีอัตราส่วนความถูกต้องแน่นอนสูงกว่าอัตราส่วนความถูกต้องแน่นอนโดยการสืบค้นของนักศึกษาในสถาบัน (2) ระดับความคิดเห็น

ของอาจารย์และนักศึกษาในสถาบันเกี่ยวกับคุณภาพการให้บริการทั้ง 4 ด้าน ของสำนักวิทยบริการ คือ ด้านความถูกต้องเที่ยงตรง ด้านความเชื่อถือได้ ด้านการปฏิบัติงานได้คล่องตัว และด้านความมีประโยชน์ มีคุณภาพอยู่ในระดับสูงมาก

ยุวรัตน์ จงใจรักษ์ (2547 : บทคัดย่อ) โครงการโรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนบ้านกับโรงเรียนชุมชนกับโรงเรียน เป็นการศึกษาการมีส่วนร่วมระหว่างบ้าน โรงเรียน และชุมชนในการจัดการศึกษาปฐมวัย ในโรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนใน 4 ด้านคือ ด้านการติดต่อสื่อสาร ด้านการเป็นผู้ประสานงานในการระดมทรัพยากร ด้านการอาสาสมัครเพื่อพัฒนาการศึกษา และด้านการเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจของโรงเรียน กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน จำนวน 174 คน ครูอนุบาล 35 คน ผู้ปกครองเด็กวัยอนุบาล 105 คน ผู้นำชุมชน 8 คน และประชาชนในชุมชน 16 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสอบถามผู้บริหาร และแบบสัมภาษณ์ผู้บริหาร ครูอนุบาล ผู้ปกครองเด็กวัยอนุบาล ผู้นำชุมชน และประชาชนในชุมชน วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน พร้อมการบรรยายประกอบความเรียง ผลการวิจัยพบว่า 1) ด้านการติดต่อสื่อสาร ในการวางแผน โรงเรียนส่วนใหญ่มีการจัดทำนโยบาย การจัดตั้งบุคลากร ผู้รับผิดชอบ และมีการจัดสรรงบประมาณ ในวิธีการปฏิบัติสิ่งที่ทำเป็นประจำคือ การจัดทำป้ายประกาศข่าวสาร การประชุมผู้ปกครอง การจัดทำสมุดรายงานประจำตัวเด็ก และการมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีของครู 2) ด้านการเป็นผู้ประสานงานในการระดมทรัพยากร ในการวางแผน โรงเรียนส่วนใหญ่มีการจัดทำนโยบาย การจัดตั้งบุคลากรผู้รับผิดชอบ และมีการจัดสรรงบประมาณ ในวิธีการปฏิบัติสิ่งที่ทำเป็นประจำคือ การเข้าร่วมในกิจกรรมวันสำคัญต่างๆ ภายในชุมชน 3) ด้านการอาสาสมัครเพื่อพัฒนาการศึกษา ในการวางแผน โรงเรียนส่วนใหญ่ยังไม่มีการจัดทำนโยบาย การจัดตั้งบุคลากร และการจัดสรรงบประมาณ ในวิธีการปฏิบัติโรงเรียนส่วนใหญ่ มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปฏิบัติบ้างไม่ปฏิบัติบ้าง และ 4) ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของโรงเรียน ในการวางแผน โรงเรียนส่วนใหญ่มีการจัดทำนโยบาย การจัดตั้งบุคลากร ผู้รับผิดชอบและมีการจัดสรรงบประมาณ ในวิธีการปฏิบัติ โรงเรียนส่วนใหญ่มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปฏิบัติบ้างไม่ปฏิบัติบ้าง ส่วนการประเมินผลของโรงเรียน พบว่าโรงเรียน ส่วนใหญ่มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปฏิบัติบ้างไม่ปฏิบัติบ้างทั้ง 4 ด้าน ผลการวิจัยจากการสัมภาษณ์ตัวอย่างประชากรโรงเรียน 4 โรง พบว่า การมีส่วนร่วมระหว่างบ้าน โรงเรียนและชุมชนของโรงเรียนทั้ง 4 โรง มีความคล้ายคลึงกัน ในการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน แต่โรงเรียนที่มีขนาดใหญ่ที่ตั้งอยู่ในตัวเมือง จะมีความสัมพันธ์กับชุมชนในลักษณะเน้นตามแผนที่วางไว้ล่วงหน้า ส่วนโรงเรียนขนาดเล็กที่ตั้งอยู่ชานเมืองจะมีความสัมพันธ์กับชุมชนแบบวิถีธรรมชาติ แต่ขาดการวางแผนและการเสริมแรงจากปัจจัยภายน

ไพรัตน์ อธิกพันธุ์ (2548 : บทคัดย่อ) การศึกษาประสิทธิภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อหาค่าประสิทธิภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาแต่ละโรง (Decision Making Unit, DMU) ซึ่งประกอบด้วยโมเดลประสิทธิภาพระยะสั้น โมเดลประสิทธิภาพระยะกลาง และโมเดลประสิทธิภาพระยะยาว 2) เพื่อนำเสนอปัจจัยการเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการศึกษา ของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาที่ยังด้อยประสิทธิภาพ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยคือ โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาทั่วประเทศ จำนวน 140 โรง ซึ่งได้มาโดยการสุ่มแบบแบ่งชั้น การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้แบบบันทึกข้อมูลเป็นเครื่องมือ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีวิเคราะห์วางกรอบข้อมูล (Data envelopment analysis) โดยใช้โปรแกรม Frontier Analyst ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ (1) ผลการวิเคราะห์ประสิทธิภาพด้วยวิธีวิเคราะห์วางกรอบข้อมูลโมเดลที่ 1 ประสิทธิภาพระยะสั้น มีโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาที่มีประสิทธิภาพจำนวน 87 โรง และด้อยประสิทธิภาพจำนวน 53 โรง โดยทิศทางการปรับปรุงประสิทธิภาพของโรงเรียนที่ด้อยประสิทธิภาพแบ่งเป็น รูปแบบการลดปัจจัยป้อนและการเพิ่มปัจจัยผลผลิต ซึ่งปัจจัยป้อนที่ควรปรับลดมากที่สุดคือ จำนวนอาคารเรียน รองลงมาคือ จำนวนครู ห้องเรียน คอมพิวเตอร์ที่ใช้ในการเรียนการสอน และสถานที่ฝึกปฏิบัติทางการกีฬาตามลำดับ โดยปัจจัยที่ควรปรับลดน้อยที่สุดคือ ปัจจัยด้านห้องฝึกปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ ส่วนการเพิ่มปัจจัยผลผลิต พบว่าโรงเรียนที่มีข้อมูลแสดงทิศทางการเพิ่มปัจจัยผลผลิตในโมเดลประสิทธิภาพระยะสั้น ทุกโรงเรียนควรปรับปรุงปัจจัยผลผลิตทุกปัจจัยในปริมาณใกล้เคียงกัน ได้แก่ บริการทางการศึกษาใน 8 กลุ่มสาระ กิจกรรมนอกหลักสูตร และจำนวนวิชาเรียน ซึ่งในความเป็นจริงนั้น การปรับลดปัจจัยป้อนบางปัจจัยทำได้ค่อนข้างยากหรือทำไม่ได้เลย โรงเรียนจึงสามารถเลือกปรับปรุงประสิทธิภาพโดยการเพิ่มปัจจัยผลผลิต โดยการให้บริการทางการศึกษาแก่นักเรียนเพิ่มเติม ซึ่งพบว่าโรงเรียนที่ด้อยประสิทธิภาพในโมเดลประสิทธิภาพระยะสั้นสามารถรองรับนักเรียนเพิ่มเติมได้ประมาณ 12 ถึง 149 คน (2) ผลการวิเคราะห์ประสิทธิภาพด้วยวิธีวิเคราะห์วางกรอบข้อมูลโมเดลที่ 2 ประสิทธิภาพระยะกลาง มีโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาที่มีประสิทธิภาพจำนวน 98 โรง และด้อยประสิทธิภาพจำนวน 42 โรง โดยทิศทางการปรับปรุงประสิทธิภาพของโรงเรียนที่ด้อยประสิทธิภาพนำเสนอเป็นรูปแบบการเพิ่มปัจจัยผลผลิต พบว่า ปัจจัยที่ควรเพิ่มมากที่สุด คือ ปัจจัยค่าคะแนนสอบ มาตรฐาน (คะแนน NT) รองลงมาคือ ปัจจัยค่า GPA เฉลี่ย และปัจจัยที่ควรเพิ่มอันดับสุดท้ายคือ ร้อยละของนักเรียนที่ครูประเมินว่าจะจบการศึกษา ตามลำดับ (3) ผลการวิเคราะห์ประสิทธิภาพด้วยวิธีวิเคราะห์วางกรอบข้อมูลโมเดลที่ 3 ประสิทธิภาพระยะยาวมีโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาที่มีประสิทธิภาพจำนวน 101 โรง และด้อยประสิทธิภาพจำนวน 39 โรง โดยทิศทางการปรับปรุงประสิทธิภาพของโรงเรียนที่ด้อย

ประสิทธิภาพนำเสนอเป็นรูปแบบการเพิ่มปัจจัยผลผลิต พบว่า ปัจจัยที่ควรปรับเพิ่มมากที่สุด คือ ปัจจัยด้านรางวัลและทุนเรียนดี รองลงมาคือ ปัจจัยนักเรียนที่ศึกษาต่อในระดับสูงขึ้น ตามลำดับ.

พินิจ พราหมณ์แก้ว (2550 : บทคัดย่อ) การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของชุมชนในโรงเรียนเทศบาล 7 บ้านหนองตาพด เทศบาลเมืองชะอำ จังหวัดเพชรบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเพื่อเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของชุมชนในโรงเรียนเทศบาล 7 บ้านหนองตาพด เทศบาลเมืองชะอำ จังหวัดเพชรบุรีใน 4 ด้าน จำแนกตามเพศ อายุ วุฒิการศึกษา อาชีพ และรายได้กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตตำบลหนองตาพด อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี จำนวน 284 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของชุมชนในโรงเรียนเทศบาล 7 บ้านหนองตาพด เทศบาลเมืองชะอำ จังหวัดเพชรบุรี มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว และทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่โดยใช้ค่าสถิติของเชฟเฟ่ ผลการวิจัยพบว่า (1) การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานขั้นพื้นฐานของชุมชนในโรงเรียนเทศบาล 7 บ้านหนองตาพด เทศบาลเมืองชะอำ ในภาพรวมอยู่ในระดับ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า การมีส่วนร่วมมากที่สุดอันดับที่ 1 คือ ด้านการบริหารทั่วไป รองลงมา ด้านวิชาการ และ ด้านงบประมาณ เป็นอันดับ ที่ 2 และ 3 ส่วนด้านบุคลากร มีส่วนร่วมเป็นอันดับสุดท้าย (2) ประชาชนที่มีเพศต่างกันมีการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในโรงเรียนเทศบาล 7 บ้านหนองตาพด เทศบาลเมืองชะอำ จังหวัดเพชรบุรี ในภาพรวมไม่แตกต่างกัน (3) ประชาชนที่มีอายุต่างกันมีการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ขั้นพื้นฐานในโรงเรียนเทศบาล 7 บ้านหนองตาพด เทศบาลเมืองชะอำ จังหวัดเพชรบุรี ในภาพรวมไม่แตกต่างกัน (4) ประชาชนที่มีวุฒิการศึกษาต่างกันมีการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในโรงเรียนเทศบาล 7 บ้านหนองตาพด เทศบาลเมืองชะอำ จังหวัดเพชรบุรี ในภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 (5) ประชาชนที่มีอาชีพต่างกันมีการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ขั้นพื้นฐานในโรงเรียนเทศบาล 7 บ้านหนองตาพด เทศบาลเมืองชะอำ จังหวัดเพชรบุรี ในภาพรวมไม่แตกต่างกัน (6) ประชาชนที่มีรายได้ต่างกันมีการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ขั้นพื้นฐานในโรงเรียนเทศบาล 7 บ้านหนองตาพด เทศบาลเมืองชะอำ จังหวัดเพชรบุรี ในภาพรวมไม่แตกต่างกัน

อัญชลี กุลเกลี้ยง (2550 : บทคัดย่อ) การพัฒนาการเรียนการสอนโดยใช้ชุดการสอนวรรณคดีเรื่อง อิเหนา ตอนศึกกะหมังกุหนิง สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้

มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) หาประสิทธิภาพของชุดการสอนวรรณคดี เรื่อง อิเหนา ตอนศึกกะหมังกุหนิง ที่ทำขึ้นตามเกณฑ์มาตรฐาน 80/80 2) เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนที่เรียนโดยใช้ชุดการสอนวรรณคดี เรื่อง อิเหนา ตอนศึกกะหมังกุหนิง 3) ศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อชุดการสอนวรรณคดี เรื่อง อิเหนา ตอนศึกกะหมังกุหนิง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4/1 โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสกลนคร เขต 2 ที่ศึกษาอยู่ในภาคเรียน 2 ปีการศึกษา 2550 จำนวน 51 คน ซึ่งได้มาโดยการสุ่มแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ 1) ชุดการสอนวรรณคดี เรื่องอิเหนา ตอนศึกกะหมังกุหนิง 2) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนของชุดการสอนวรรณคดี เรื่อง อิเหนา ตอนศึกกะหมังกุหนิง 3) แบบประเมินความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อชุดการสอนวรรณคดี เรื่อง อิเหนา ตอนศึกกะหมังกุหนิง สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) ร้อยละ (Percentage) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และ t- test แบบ Dependent Samples ผลการศึกษาพบว่า 1) ประสิทธิภาพของชุดการสอนวรรณคดี เรื่อง อิเหนา ตอนศึกกะหมังกุหนิงมีประสิทธิภาพ 83.66 / 84.71 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ คือ 80/80 สามารถนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ 2) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนใช้ชุดการสอนวรรณคดี เรื่อง อิเหนา ตอนศึกกะหมังกุหนิง มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องที่เรียนดีขึ้น 3) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อชุดการสอนวรรณคดี เรื่อง อิเหนา ตอนศึกกะหมังกุหนิง มีค่าเฉลี่ย 4.80 หมายความว่านักเรียนมีความพึงพอใจในระดับมากที่สุด

ชไมมน ศรีสุรักษ์ (2552 : บทคัดย่อ) การวิจัยการบูรณาการความรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อแนวทางการพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาระดับปฐมวัยในชุมชน : กรณีศึกษาโรงเรียนวัดป่าตาล อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่และโรงเรียนแห่งมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อ ทำการวิจัยการบูรณาการความรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อแนวทางการพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษา ระดับปฐมวัยในชุมชน วิธีดำเนินการวิจัยใช้วิธีการวิจัยและพัฒนาเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ด้วยวิธีการสร้างอนาคตร่วมกัน เช่น กิจกรรมเส้นแบ่งเวลา (Time line) กิจกรรมแผนที่จิตใจหรือแผนที่ทางความคิด (Mind map) และแผนปฏิบัติการ (Action plan) ผลการวิจัย มีดังนี้ 1. บริบทของโรงเรียนวัดป่าตาล มีที่ตั้งอยู่ในชุมชนชนบท ทำให้มีผลเชื่อมต่อไปถึงลักษณะของการจัดการศึกษาระดับปฐมวัยในชุมชน โดยกิจกรรมของโรงเรียนมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับกิจกรรมชุมชน ได้แก่ กิจกรรมทางศาสนาของวัดป่าตาล เช่น วันสำคัญทางศาสนา กิจกรรมถนนสีขาว กิจกรรมสอนศาสนาวันอาทิตย์ พิพิธภัณฑ์ชาวยองเฉลิม

พระเกียรติ์ เป็นต้น รวมทั้งโรงเรียนได้จัดหากิจกรรมทางการศึกษาที่เหมาะสมกับชุมชน เช่น งานประจำปี การประชุมผู้ปกครองและงานวันเด็ก เป็นต้น ในส่วนของโรงเรียนสาธิต ฯ พบว่าบริบทของโรงเรียนมีที่ตั้งอยู่ในชุมชนเมือง ทำให้มีผลเชื่อมต่อไปถึงลักษณะของการจัดการศึกษาระดับปฐมวัยในชุมชน โดยโรงเรียนมีกิจกรรมสัมพันธ์กับชุมชนด้วยวิธีการจัดหากิจกรรมทางการศึกษาที่เหมาะสม เช่น งานชื่นช่อม่วงพวงคราม การประชุมผู้ปกครอง งานวันเด็ก และกิจกรรมกำจัดยุงลาย เป็นต้น 2. เกี่ยวกับการบูรณาการความรู้แบบมีส่วนร่วม เพื่อหาแนวทางการพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาระดับปฐมวัยในชุมชน พบว่าครูได้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในการทำงานแบบมีส่วนร่วม โดยมีพฤติกรรมการร่วมมือกันทำงานเป็นทีมเพื่อแก้ปัญหาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนหรือกิจกรรมการร่วมมือกันทำงานเป็นทีมเพื่อแก้ปัญหาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนหรือกิจกรรมประสบการณ์ เมื่อเปรียบเทียบกับก่อนดำเนินการวิจัยและพัฒนา ครูจะเป็นผู้แก้ปัญหาการเรียนการสอนด้วยตนเองเพียงลำพัง ยิ่งไปกว่านั้น ครูได้มีการพัฒนาความสามารถในการทำงานเป็นทีมสูงขึ้น โดยเฉพาะเมื่อครูได้เรียนรู้วิธีทำงานร่วมกันเป็นทีมร่วมกับเพื่อนครู ผู้ปกครองและคนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องในการวางแผนและแก้ปัญหา โดยวิธีการบูรณาการความรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อหาแนวทางการพัฒนารูปแบบ การจัดการศึกษาระดับปฐมวัยในชุมชน 3.ภายหลังการดำเนินการวิจัยและพัฒนา ครูมีความมั่นใจในการใช้สื่อการสอนและแหล่งเรียนรู้ที่มาจากชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น 4. ครูและผู้ปกครอง ส่วนใหญ่ประเมินว่า ความคาดหวังในการจัดการศึกษาระดับปฐมวัยในชุมชนได้รับการพัฒนา ตัวอย่าง เช่น โรงเรียนมีการจัดประชุมแบบมีส่วนร่วมระหว่างครูกับผู้ปกครองได้บูรณาการความรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อแนวทางการพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาระดับปฐมวัยในชุมชน และครูได้พัฒนารูปแบบการสอนโดยใช้แหล่งเรียนรู้ที่มาจากชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น สาระของรูปแบบประกอบไปด้วยแนวคิด จุดประสงค์ กิจกรรมประสบการณ์สื่อประกอบการจัดกิจกรรมประสบการณ์และการวัดผลประเมินผลกิจกรรมประสบการณ์

บุบผาศิริ ไชยมงคล (2552 : บทคัดย่อ) การบริหารงานวิชาการระดับปฐมวัย กรณีศึกษาโรงเรียนตั้งพิรุฬห์ธรรม สำนักงานเขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการบริหารงานวิชาการระดับปฐมวัย กรณีศึกษาโรงเรียนตั้งพิรุฬห์ธรรม สำนักงานเขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร ในด้านการการพัฒนาหลักสูตร การจัดกระบวนการเรียนรู้ การนิเทศการสอนและการส่งเสริมการวิจัย และเพื่อหาแนวทางการพัฒนาการบริหารงานวิชาการระดับปฐมวัยของโรงเรียนตั้งพิรุฬห์ธรรม สำนักงานเขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร ประชากรเป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ครูโรงเรียนตั้งพิรุฬห์ธรรม สำนักงานเขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร ปีการศึกษา 2550 จำนวน 36 คน ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการระดับปฐมวัย ผู้เชี่ยวชาญ คือผู้บริหารโรงเรียนในสังกัดกรุงเทพมหานคร ที่มีประสบการณ์การบริหารโรงเรียนที่เปิดสอนในระดับ

ปฐมวัย ไม่ต่ำกว่า 5 ปี ให้การสัมภาษณ์การเสนอแนวทางการพัฒนางานวิชาการระดับปฐมวัย เครื่องมือที่ใช้ เป็นแบบสอบถามซึ่งผู้รายงาน ได้จัดทำขึ้นโดยแบ่งออกเป็น 2 ตอนดังนี้ตอนที่ 1 สถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบเลือกตอบ (Check list) ตอนที่ 2 การบริหารงานวิชาการระดับปฐมวัยกรณีศึกษาโรงเรียนตั้งพิรุฬห์ธรรม สำนักงานเขตทวีวัฒนา มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale) มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.77 ใช้สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน(Standard Deviation) และแบบสัมภาษณ์อย่างมีโครงสร้าง ผลการวิจัยพบว่า 1) ผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ส่วนใหญ่ ร้อยละ 83.33 เป็นเพศหญิง มีอายุ 51-60 ปี มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 41.67 วุฒิการศึกษาส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีร้อยละ 88.89 และมีประสบการณ์สอนมากกว่า10 ปีขึ้นไปมากที่สุด ร้อยละ 69.45 2) การบริหารงานวิชาการระดับปฐมวัยมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ซึ่งมีค่าเฉลี่ย 4.46 หากพิจารณาเป็นรายด้าน ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด 3 อันดับแรก ได้แก่ งานด้านการส่งเสริมการวิจัย มีค่าเฉลี่ย 4.56 รองลงมา งานด้านการพัฒนาหลักสูตร มีค่าเฉลี่ย 4.45 และงานด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้ มีค่าเฉลี่ย 4.44 ตามลำดับ ส่วนการบริหารงานวิชาการระดับปฐมวัยที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ได้แก่ งานด้านการนิเทศการศึกษา มีค่าเฉลี่ย 4.39 ซึ่งอยู่ในระดับมาก 3) แนวทางการพัฒนา จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ มีประเด็นที่ควรพัฒนาในแต่ละด้านดังนี้ 3.1) งานด้านการการพัฒนาหลักสูตร ในประเด็นมีการวิเคราะห์หลักสูตรและมีการประเมินหลักสูตรและนำผลการประเมินมาปรับปรุงพัฒนาตามลำดับ 3.2) งานด้าน การจัดกระบวนการเรียนรู้ ในประเด็นจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการจัดกระบวนการเรียนรู้ จัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ และมีการนำผลการประเมินมาปรับปรุง และพัฒนาการจัดกระบวนการเรียนรู้ ตามลำดับ 3.3) งานด้านการนิเทศการสอน ในประเด็นการมีส่วนร่วมในการออกแบบการนิเทศ และความหลากหลายของกระบวนการนิเทศ ตามลำดับ 3.4) งานด้านการส่งเสริมการวิจัย ในประเด็นมีการสะท้อนความคิดงานวิจัยในชั้นเรียนของครู และส่งเสริมให้ครูนำผลการวิจัยในชั้นเรียนไปเผยแพร่ ตามลำดับ

วิราภรณ์ ตอนสูงเนิน, วิโรจน์ เกตุฉันท์ และคณะ (2552 : บทคัดย่อ) การศึกษาความพร้อมเพื่อสนับสนุนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน เขตตรวจราชการที่ 7 มีวัตถุประสงค์ คือ (1) เพื่อศึกษาสภาพความพร้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่จะจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานตามกฎกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง กำหนดหลักการ และวิธีการประเมินความพร้อมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2547 ในพื้นที่เขตตรวจราชการที่ 11 และ 14 และ (2) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความพร้อมที่จะจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้

คือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย องค์การ บริหารส่วนจังหวัด เทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบล ในเขตตรวจราชการที่ 11 และ 14 จำนวน 1,056 แห่ง ผู้ให้ข้อมูล คือ ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พนักงานและพนักงานครูองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และประชาชน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม ข้อมูลจากแบบสอบถามเก็บรวบรวมได้ 844 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 79.00 ของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในเขตตรวจราชการที่ 11 และ 14 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ความถี่ ค่าร้อยละ และวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ โดยการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่า 1. สภาพความพร้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่จะจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน เรื่อง กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการประเมินความพร้อมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานขององค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่น ตามเกณฑ์การประเมิน 6 ด้าน 1.1 ประสบการณ์ในการจัด หรือมีส่วนร่วมจัดการศึกษา ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่ยังไม่เคยจัดการศึกษาและเคยจัดการศึกษา ในภาพรวม พบว่า เทศบาลเมือง มีประสบการณ์ในการจัดการศึกษา ตั้งแต่ ระดับปฐมวัย ถึง ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มากว่า 25 ปี และองค์การบริหารส่วนตำบล มีประสบการณ์ในการจัดการศึกษาปฐมวัย ตั้งแต่ 1 – 4 ปี สำหรับการมีส่วนร่วมในการสนับสนุนการศึกษา ส่วนมากมีส่วนร่วมสนับสนุน ด้านทรัพย์สิน เช่น บริจาคเงิน ทุนการศึกษา วัสดุอุปกรณ์การศึกษาและกีฬา ด้านวิชาการ ส่วนใหญ่เป็นกรรมการสถานศึกษา เป็นวิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านบริการ ให้การสนับสนุนด้านแรงงานพัฒนาปรับปรุงบริเวณและอาคาร ร่วมกิจกรรมวันสำคัญต่าง ๆ 1.2 แผนการเตรียมความพร้อมในการจัดการศึกษา พบว่า ส่วนมากจะไม่มี แผนกลยุทธ์/แผนพัฒนา เพื่อเตรียมความพร้อมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน หรือเตรียมความพร้อมในการโอนสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของกระทรวงศึกษาธิการ แต่หากได้จัดการศึกษา ส่วนมาก ในภาพรวม จะมี แผนกลยุทธ์ / แผนพัฒนาเพื่อเตรียมความพร้อมในการจัดการศึกษา สำหรับการจัดตั้งสถานศึกษาขึ้นเอง ในภาพรวม ส่วนมากไม่พร้อมจัดตั้ง หากให้รับโอนสถานศึกษา ในภาพรวม ส่วนมากไม่พร้อมจัดตั้ง หาก ให้รับโอนสถานศึกษา ในภาพรวม ส่วนมากพร้อมรับโอน และพร้อมจะรับโอนระดับปฐมวัยมากที่สุด 1.3 วิธีการบริหารและการจัดการศึกษา พบว่า ส่วนใหญ่จะมีวิธีบริหารจัดการศึกษา โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของตนเอง 1.4 การจัดสรรรายได้เพื่อสนับสนุนการศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่ยังไม่เคยจัดการศึกษา สามารถจัดสรรรายได้ เพื่อสนับสนุนการศึกษา ในภาพรวม ส่วนมากน้อยกว่าร้อยละ 5 ของรายได้ เฉลี่ยต่อปี สำหรับเทศบาลเมืองที่จัดการศึกษาอยู่แล้ว สามารถจัดสรรรายได้ เพื่อสนับสนุนการศึกษา ประมาณ ร้อยละ 10 ของรายได้ที่จัดเก็บได้ในปี 2547 1.5 ระดับและประเภทการจัดการศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ยังไม่เคยจัดการศึกษา ในภาพรวมส่วนมาก มีความพร้อมจะรับโอนการศึกษา ระดับปฐมวัย ระยะเวลาที่องค์กร

ปกครองส่วนท้องถิ่น มีความพร้อมที่จะจัดการศึกษา ในภาพรวม ส่วนมาก ภายใน 4-6 ปี มีความพร้อมจะรับโอนสถานศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ภายใน 1-3 ปี สำหรับเทศบาลเมือง พร้อมที่จะรับโอนการศึกษาขั้นพื้นฐานทุกระดับ 1.6 ความเห็นของประชาชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่อความพร้อมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน จากความเห็นของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พนักงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พนักงานครู และประชาชน พบว่า หากให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีจุดเด่น คือ (1) มีงบประมาณสนับสนุนสถานศึกษาซึ่งเป็นรายได้ของท้องถิ่นเอง (2) ประชาชนได้มีส่วนร่วมจัดการศึกษาได้ตรงตามความต้องการ และเหมาะสมของท้องถิ่น (3) สถานศึกษาตั้งอยู่ในเขตองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การบริการด้านสาธารณูปโภคจะได้ครอบคลุม (4) ชุมชนจะมีความรู้สึกว่าโรงเรียนเป็นของคนในชุมชน และ (5) เด็กจะได้เรียนใกล้บ้าน ประหยัด ค่าใช้จ่าย สำหรับจุดด้อย (1) งบประมาณ ที่ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จะได้มากน้อยไม่เท่ากัน (2) งบประมาณ ในการสนับสนุนจะขึ้นอยู่กับนโยบายของผู้บริหาร (3) หากเปลี่ยนผู้บริหารนโยบายด้านการศึกษาอาจไม่ต่อเนื่อง (4) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ยังไม่เคยจัดการศึกษาจะยังไม่มีประสบการณ์ด้านการจัดการศึกษา (5) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ส่วนมากจะถูกอิทธิพลด้านการเมืองครอบงำ และ (6) ความไม่โปร่งใสในการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

จากงานวิจัยสรุปได้ว่า การพัฒนาคุณภาพการศึกษาต้องเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนมาร่วมจัดการศึกษาอย่างจริงจังชัดเจน เพื่อการกำกับ ติดตาม ดูแล ตรวจสอบ และประกันคุณภาพการศึกษาในภาพรวม ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนและสถานศึกษา ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุดต่อการพัฒนาประเทศ